

QAFQAZ

Bakıda
Novruz
bayramı
şənliyi

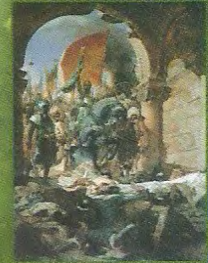
Axır
çərşənbələr

İtaliya –
dünyanın
mədəniyyət
beşiyi

Fateh
Sultan
Məhəmməd

GÜNƏŞ

HAKİMİYYƏT VƏ GÜC RƏMZİ

Əfsanəli, möcüzəli Sava

Azərbaycan miniaturləri

Beş yüz min il yaşında su

«Avromed» şirkəti tərəfindən Azərbaycana idxal olunan 5000-dən artıq adda dərman preparatları Bakı şəhərində və bölgələrdə yayımlanır.

SAĞLAM

gələcək üçün!

U.K. - Azerbaijan Joint Venture

AvroMed

Ünvan:

AZ 1072, Azərbaycan, Bakı, Dərnəgül küç., 2136.

Tel. + 99412 514 25 99;

Fax. + 99412 567 10 31.

«Avromed» - dünyada tanınmış 40-dan çox beynəlxalq miqyaslı əczaçılıq şirkətinin Azərbaycanda rəsmi distributorudur.

Pfizer H.C.P. Corporation (ABŞ)

Pharmacia & Upjohn (ABŞ)

GlaxoSmithKline (İngiltərə)

Alcon Pharmaceuticals (ABŞ)

Sagmel (ABŞ) Sanofi-Aventis (Fransa)

Schering AG (Almaniya)

Schering Plough Central East AG (İsveçrə)

Servier Les Laboratoires (Fransa)

Solvay Pharmaceuticals (Almaniya)

Beaufour Ipsen (Fransa)

Nycomed (Avstriya)

Janssen Cilag (İsveçrə)

Innotech International (Fransa)

Berlin-Chemie (Almaniya)

Gedeon Richter (Macarıstan)

KRKA (Sloveniya)

Cheminova Internacional & Catalysis (İspaniya)

Egis (Macarıstan)

EuroMedex (Fransa)

HAYAT (Türkiyə)

PLIVA (Xorvatiya)

Balkanpharma (Bolqarıstan)

Brupharmexport (Belçika)

Polpharma (Polşa)

LEK (Sloveniya)

Биохимик (Rusiya)

Юнифарма (Ukrayna)

IVAX Pharmaceuticals (Çexiya)

Букаев (Rusiya)

Борисовский Завод Медицинских Препаратов (Rusiya)

Фармацевтическая Фабрика Санкт-Петербурга (Rusiya)

Биосинтез (Rusiya)

NOVARTIS

SCHERING AG

SOLVAY PHARMA

gsk GlaxoSmithKline

KRKA

AWD pharma

NYCOMED

sanofi-synthelabo

JANSSEN-CILAG

EGIS

lek

PLIVA

Pfizer

HAYAT

Schering-Plough

IVAX

Pharmacia & Upjohn

PLIVA

RG

Alcon

Jelfa

BAKI
ELEKTRİKŞƏBƏKƏ
AÇIQ SƏHMDAR CƏMIYYƏTI

*“Bakielektrikşəbəkə” ASC Azərbaycan xalqını
Novruz bayramı münasibəti ilə
təbrik edir, can sağlığı, firavan həyat və işıqlı gələcək arzulayır!*

**Borcunuzu öyrənin
və ödəyin**

Tel.: 440 66 88

**“Bakielektrikşəbəkə”nin
QAYNAR XƏTTİ**

199

HƏYATINIZ DAİM İŞIQLI OLSUN!

Hər zövqün bir məkanı!

Victoria İnşaat

Ünvan: Koroğlu Rəhimov, 26 | "ABU Arena"nın qarşısında ("Gənclik" metrosu)
 Tel.: (994 12) 465 64 56, 465 03 29 | Faks: (994 12) 465 80 51 | Mob.: (994 50) 224 50 70
 E-poçt: viktoriainsaat@hotmail.com

www.azal.az

An e-ticket is an electronic version of a paper ticket. The only difference between E-tickets and standard air tickets is that when a passenger is E-ticketed, all his travel information that was previously available on traditional paper ticket is stored electronically in the Computer System of the airline.

Purchasing of E-ticket

Purchasing procedure of the electronic air ticket is very simple and convenient. As it was already mentioned the E-ticket remains in an electronic format in computer system of airline. Passengers will be provided with the passenger itinerary receipt of E-ticket containing the same information as usual paper ticket.

Procedure of purchase of E-ticket.

Electronic air ticket can be purchased at sales offices of Azerbaijan Airlines and its official agents. Procedure remains almost the same without changes:

- 1) You are visiting sales office or agency.
- 2) The agent works out an optimal route, confirm final cost, book if you approve.
- 3) You are paying for air ticket.
- 4) Agent provides you with print-out of the E-ticket

et that also acts as confirmation of a payment. As the air ticket is not given to passengers in paper format, at the airport you will need to show only your passport or credit card to check-in agent who will check up availability of your E-ticket in the database and provide you with the boarding pass.

Advantages of the E-ticket

- 1) It cannot be lost, mislaid or stolen.
- 2) Simplified and fastest check in at the airport.
- 3) An opportunity of online air ticket purchase.

Implementation of E-ticketing in AZAL

The National Air Carrier «Azerbaijan Hava Yollari» plans to finalize the full transition from paper air tickets to E-tickets by October, 2007. The issue of the first electronic air ticket is planned to the beginning of the 2007.

AZERBAIJAN AIRLINES
WE ARE CREATED FOR YOU

Təsisçidən

Dünyanın hər yerində yazın gəlişi insanların əhval-ruhiyyəsinin dəyişməsinə, duyğu və düşüncələrinin saflaşmasına, sevincələrinin artmasına səbəb olur. Çünki havaların istiləşməsi ilə qış yuxusuna dalmış təbiət oyanıb təzədən canlanır. Bu hal bədənlərdəki qanları da coşdurur, ruhu təzələyir, hamını başqalaşmağa, pisliklərdən, şərdən uzaqlaşmağa sövq edir. Təsadüfi deyil ki, Şərqlə xalqlarının geniş yayılmış ən kütləvi bayramları yaz girdə keçirilir. İlin yeniləşməsi qışla deyil, baharın ilk günü ilə əlaqələndirilir.

Yazın ən əlamətdar hadisəsi isə ümummillə liderimiz Heydər Əliyevin doğum gününün 85-ci ildönümüdür. Artıq Respublikamızın hər yerində yubiley tədbirlərinə start verilib. Kollektivimiz bu sayından başlayaraq böyük öndərin həyat və fəaliyyətini işıqlandıracaq. Bu buraxılışımızda yurdumuzun ən qədim el şənliyinin – İlxır çərşənbələrinin mənşəyi, məramı və xarakterini açıqlamaqla tariximizin bir sıra sirlə məqamlarına aydınlıq gətiririk. Dünya ölkələrinə səyahətimizin ilk dayanacağı mədəniyyətin beşiyi – İtaliyadır. Sonra səfərimiz Türkiyə və İrandır. Möcüzəli Sarıqamışla, əfsanəvi Savə ilə tanışlıqdan razı qalacaqsınız. Fateh Sultan Məhəmmədin İstanbulu fəth etməklə yanaşı duyğusal qəzəllər yazdığını bilib təəccüblənməyin. Böyük sərkərdə yorğunluğunu poeziya ilə çıxarırmış. “Sənət dünyasına səyahət” rubrikasında əsrlərin tərənə yadigarlarından – qədim musiqi alətlərimizdən söhbət açır və Kocaelində yaşayan tatarların adət-ənənələrinə ingilis dilində maraqlı məqalə həsr edirik. Dünyada baş verən qəribə təbiət hadisələri ilə maraqlı dairənizi genişləndirməyi də unutmamışıq.

Yaradıcı kollektivə, əziz oxuculara minnətdarlıq hissi və günəşli səhərlər diləyi ilə,

Cavanshir Feyziyev

Baş redaktordan

Hər gün evdən çıxıb harasa yola düşürük. Heç vaxt mənzil başının hansı istiqamətdə yerləşməsi barədə düşünmürük – şimalda, cənubda, şərqdə, yaxud qərbdə olması bizim üçün heç bir əhəmiyyət kəsb etmir. Ulu əcdad isə bu məsələ barədə həmişə ciddi şəkildə götür-qoy etdikdən sonra yola çıxırdı. Və ayrı-ayrı xalqlarda dünyanın hansısa bir tərəfi uğurlu, başqa bir tərəfi isə bəd sayılırdı. Müsbət xüsusiyyətlər Şərqlin adına yazılır - guya şərqdə doğulanların həyatı işıqlı və günəşli olur. Qərb isə ölüm yayan yer kimi müəyyənləşir, oraya batan Günəşlə birlikdə həyatı sönənələr yollanırdılar. Şimalla müqəyisədə Cənuba da üstünlük verilir, istiliyin, sərvətin, səxavətin məskəni sayılırdı. Şimal isə, əksinə, soyuğun, saxtanın, zülmətin, qəddarlığın vətəni idi.

Cəmiyyət inkişaf etdikcə, məkanın keyfiyyəti nəsil, tayfa, soy mənsubluğu ilə müəyyənləşməyə başlanır. İlk növbədə, toplumlar münbit və bərəkətli yerləri seçib məskunlaşırlar və oranı özünü küləşdirirdilər. Nəslin çoxalması yayılması ilə məkanın qurulması sxemi daha mücərrəd xarakter alır, əvvəlki mənsubluğa görə konkret müəyyənləşmə prinsipi artıq fiziki uyğunluqla – dünyanın ölkələrə, sərhədlərə bölünməsi ilə nəticələnir və insanlar oturaq həyata alışı sabit bir məkana – *Vətənə* bağlanırdılar. Onlara məxsus torpaqlardan kənardakılar yad hesab edilirdi. Beləcə, məkan bir qrup insan üçün «xeyirləşir», digərləri üçün isə «şərləşirdi». Həmin görüşün izləri indi də qalmaqdadır. Bu gün hamının gözündə Ermənistan şərlə dolu məkan kimi görünür, orada yaşayanlar üçün isə Azərbaycan. Əslində bir-birinə qarşı durub xeyir və şər işlərə baş qoşan məkanlar deyil, onların üzərində yaşayan insanlardır. Eləcə də bir vaxtlar «Ermənistan» adlanan məkan da Azərbaycan türklərinə məxsus idi. Deməli, məkana münasibətdə insanlar milli və etnik mənfədən çıxış edəndə ancaq ayaqları altında olanı işıqlı, günəşli hesab edir, əlləri çatmayanı isə qaranlıq, zülmət yer bilirdilər. Lakin Vətən bütün hallarda Vətəndir. Torpaq ulularımız əbədi uyduqları üçün doğmadır, ana qoyunu kimidir, onu yadlaşdıranlara qarşı Oğuzun ruhunu yuxudan oyatmaq lazımdır.

Ramazan Qafarlı

Təsisçi
Cavanshir Feyziyev

Baş redaktor
Ramazan Qafarlı
editor@caucasustour.az

Baş redaktor müavini
Rəşad Qafarov

Baş redaktor müavini
Qiyət Məhərrəmli

Redaktor
Aysel

Tərtibatçı
Xəyyam Əliyev

Fotoqraf
Rüfət Abdullaxlıq

Yaradıcı heyət
Qumru Şəhriyar,
Nuranə, Ləman və Günay

Bölgə müxbirləri
Bəxtiyar Hüseynov (Lənkəran)
Rəfael Tağızadə (Şamaxı)
Mübariz Xəlilov (Hacıqabul)
Bəhruz Əbülfəzoğlu (Güney Azərbaycan)
Əli Məmmədov (Rusiya)

Reklam və yayım şöbəsi
Vüsal F. Cəfərov
(055) 761 91 10
vusal@caucasustour.az

Maliyyə şöbəsi
Cavid Bağırli

Redaksiya heyəti
Bəxtiyar Vahabzadə (sədr)
Zəlimxan Yaqub
Rəhim Hüseynzadə
Qəzənfər Paşayev
Hüseyn İsmayılov
Seyfəddin Rzasoy
Azad Nəbiyev
Oqtay Alxasov
Abbas Məzənov
Fikrət Türkmən (Türkiyə)
Osman Fikri Sərtqaya (Türkiyə)
Cavad Heyət (Cənubi Azərbaycan)
Çoban Xıdır Uluxan (İraq)

Ünvan:
AZ 1033, Azərbaycan, Bakı,
Heydər Əliyev pr., 73/1, mənzil 31
Tel. +994 12 567 24 88
www.caucasustour.az
letter@caucasustour.az

Jurnal Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib.
Dövlət qeydiyyatı № 0105-P171-44295
Şəhadətnamə № 0089471
VÖİN 1400706511
H/h.: 380300000001237
Bank Standart, 9900006801, kod 505237
M/h.: M/h.: 013 701 000 3944

Redaksiyanın icazəsi olmadan jurnalda material və şəkilləri çap etdirmək qadağandır. Məqalə və şəkillər geri qaytarılmır. Reklamların məzmununa görə məsuliyyəti sifarişçi daşıyır.

LETTERPRESS
Sifariş № 015

İLAXIR ÇƏRŞƏNBƏLƏR

24

İTALIYA

DÜNYANIN MƏDƏNİYYƏT BƏŞİYİ

42

Reklamlar

Avromed
«Bakielektrikşəbəkə» ASC
Victoria İnşaat
AZAL
«İMİC»
AB Qala
Aitf 2008
«Qafqaz» jurnalı
HB Co LTD
Şəki Saray Hotel

üz qabığının içi
ön səhifə
02
03
17
23
29
104
arxa cildin içi
arxa cild

BU SAYIMIZDA

RƏSMİ GUŞƏ

Novruz gəldi, yaz gəldi	06
Böyük şəhərin işıqları	12
Novruz bayramı və Şəhriyar poeziya axşamı	14
Təbrik	15
Gözəlliyin Lənkəran ünvanı	16
Təmiz su sağlamlığın rəhnidir	18
Keyfiyyət və dəqiqlik – inkişafın meyarıdır	20
“Cənub mirvarisi”nin qızıl evi	22

YURDA GƏLƏN GÖRƏR

İlaxır çərşənbələr	24
Su çərşənbəsi	26
Od çərşənbəsi	30
Torpaq çərşənbəsi	34
Yel çərşənbəsi	36
Nağıllı, söhbətli nənələr	38
Qağayıların Xəzərdə balıq ovu	40

DÜNYANI GƏZƏN BİLƏR

İtaliya – dünyanın mədəniyyət beşiyi	42
Sarıqamışın rəngləri, Qarsın ümidləri	46
Əfsanəli, möcüzəli Save	54

TARİXƏ SƏFƏR

Fateh Sultan Məhəmməd	64
İstanbulun fəthi	66
Hökmdarın qezəlləri	71

SƏNƏT DÜNYASINA SƏYAHƏT

Əsrlərin tərənə yadigarı	72
A Seasonal Ceremony Tatars In Kocaeli (Turkey) Keep Their Oral Culture And Beliefs Alive Through: Tepreş	76
Azərbaycan miniatürləri	82

LƏZİZ

Novruz şirniyyatları	90
----------------------	----

MARAQ DAİRƏSİ

Ən parlaq pulsar	94
İsrail mərcanları	96
Beş yüz min il yaşında su	97
Amfibiyalar	98
Planetdə ən qədim əşya	99
Sunami yeni dağlar “yaradıb”	100
Amerikalılar ev heyvanlarına ildə milyard dollar sərf edirlər	102

ÜZ QABIĞI

Günəş - hakimiyyət və güc rəmzi	103
---------------------------------	-----

NOVRUZ GƏLDİ, YAZ GƏLDİ

«...Təbiətin əbədi qanunları və kainatın dəyişməz nizamı ilə əlaqədar olan Novruz bayramı gecə ilə gündüzün bərabərləşdiyini xəbər verən ilk bahar günü yurdumuza qədəm qoyur. Qədim əcdadlarımızın bizə misilsiz yadigarı kimi Yaz bayramının gelişi Odlar diyarında yüzillərdən bəri xüsusi mərasimlərlə qarşılanır, təntənəli el şənlikləri ilə müşayiət olunur. Milli varlığımızı və ulu babalarımızın mənəvi aləminin zənginliyini ən incə çalarlarından çıxmış gözəl adət-ənənələri ilə bu gün də çox sevilir, uca tutulur və layiqincə qorunub yaşadılır. Onun hazırda respublikamızın hər bir guşəsində böyük ruh yüksəkliyi ilə rəsmi səviyyədə geniş qeyd olunması dövlət müstəqilliyimizin verdiyi bəhrələrdəndir. Novruz bayramı, sözün əsl mənasında, ümumxalq bayramı mahiyyəti qazanmışdır.

Azərbaycanın son illərdə ən müxtəlif sahələrdə nail olduğu misilsiz uğurlar bu bahar günlərində hər evə, hər ailəyə həqiqi bayram əhvalı bəxş etmişdir. Mədəni-ictimai həyatımızın daha da canlanması, iqtisadiyyatımızın yüksələn xətt üzrə davamlı inkişaf tempi, paytaxtımızı və bölgələrimizi bürüyən abadlıq-quruculuq işləri təbiətin dirçəlməsi və yeniləşməsi ilə həmahəng

olub hər birimizdə nikbin ovqat yaradır, sabahkı günə dərin inam aşılayır.

Azərbaycan torpaqlarının müdafiəsində dayanan mətin əsgərlərimizə mən bu əziz günlərdə səmimi bayram salamımı yetirirəm. Ölkəmizin ərazi bütövlüyünün qorunması naminə canlarını fəda edərək, uca şəhidlik mərtəbəsinə yüksəlmiş qəhrəman Vətən övladlarının unudulmaz xatirəsini ehtiramla yad edir, onlara Tanrıdan rəhmət diləyirəm.

Azərbaycanın sərhədlərindən uzaqlarda yaşayan soydaşlarımız da Novruz bayramını bizimlə birlikdə böyük sevincle qarşılayırlar. Dünya azərbaycanlılarının milli həmrəyliyinə rəmzinə çevrilən bu bayram hər gelişi ilə onların Ana Vətənə azərbaycançılıq məfkurəsi işığında bağlılıq duyğularını daha da gücləndirir».

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İlham Əliyevin təbrikindən
(Bakı şəhəri, 19 mart 2008-ci il)**

BAKIDA NOVRUZ BAYRAMI ŞƏNLİYİ

Martın 20-də yurdumuza baharın gəlişi münasibətilə ən izdihamlı bayram şənlikləri ölkəmizin paytaxtı Bakıda keçirilmişdir. Qədim İçərişəhərin darvazaları qarşısında - Gənclər meydanında bayram münasibətilə böyük mərasim təşkil olunmuş, ətrafdakı binalar, əsrlərin şahidi olan qədim qala divarları al-əlvan plakatlarla bəzədilmişdi. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev, xanımı Mehriban Əliyeva Novruz şənliklərində iştirak etmək üçün Gənclər meydanına gəldilər. Meydana toplaşmış minlərlə şəhər sakini dövlətimizin başçısını, onun xanımını hərərətlə, sürəkli alqışlarla qarşıladı.

Xalqımız qədim el bayramı olan Novruzunu doğma Azərbaycanımızın hər yerində böyük sevinc və yüksək əhval-ruhiyyə ilə qeyd edir. Azərbaycan Prezidentinin Novruz bayramı münasibətilə xalqımıza təbrikində deyildiyi kimi, ölkəmizin sərhədlərindən uzaqlarda yaşayan soydaşlarımız da Novruz bayramını bizimlə birlikdə böyük sevincə qarşılayırlar. Dünya azərbaycanlılarının milli həmrəyliyinə rəməzinə çevrilən bu bayram hər gəlişi ilə onların azərbaycançılıq məfkurəsi işığında doğma Vətənə bağlılıq duyğularını daha da gücləndirir.

İçərişəhərin qala divarları üstündə və meydanda qədim tariximizi xatırladan qılınc və qalxanlı döyüşçülər dayanmışdılar. Atlılar dəstəsinin müşayiəti və milli musiqi sədaları altında meydana tonqal gətirildi. Dövlətimizin başçısı Novruz tonqalını alovlandırdı. Bahar qız el adətincə, Prezidentə və xanımına səməni və bayram xonçası təqdim etdi.

Şənliyin aparıcıları bahar bayramının millətimizə ruzi-bərəkət gətirməsini arzulayaraq, əsrlərin sınağından çıxmış, gözəl adət-ənənələri ilə bu gün də uca tutulan bu el bayramının ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən layiqincə qorunub yaşadılmasını, onun hazırda respublikamızın hər bir guşəsində böyük ruh yüksəkliyi ilə rəsmi səviyyədə geniş qeyd olunmasını xatırlatdılar.

Meydanda qəhrəmanlıqla dolu keçmişimizin mənzərəsini canlandıran səhnələr göstərilir, şən, oynaq musiqi sədaları ətrafı bürüyürdü. Milli geyimli uşaqlar meydana rəqs edirdilər. İncəsənət ustalarının baharı, Azərbaycanı tərənnüm edən mahnıları dalğa-dalğa hər tərəfə yayılır, bayram mərasiminin iştirakçılarında daha xoş ovqat doğururdu.

Prezident İlham Əliyev şənliyə toplaşmış paytaxt sakinləri ilə səmimiyyətlə salamladı, onları Novruz bayramı münasibətilə təbrik etdi.

Dövlətimizin başçısı bayram şənliyində nitq söylədi. ►

AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEVİN NİTQİ

-Əziz həmvətənlər, əziz dostlar!

Mən sizin hamınızı bu gözəl Novruz bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Bu gün bütün Azərbaycan xalqını bu gözəl Bahar bayramı münasibətilə təbrik edirəm.

Novruz bayramı Azərbaycan xalqının ən əziz, ən sevimli bayramlarından biridir. Əsrlər boyu xalqımız bu bayramı qeyd etmişdir. Ancaq müstəqillik dövründə bu bayram rəsmi şəkildə qeyd olunur. İkinci ildir ki, beş gün biz bunu qeyd edirik. Bu, bir tərəfdən onu göstərir ki, Azərbaycan xalqı Novruz bayramına ən hərarətli münasibət bəsləyir, o, bizim üçün ən başlıca, ən gözəl bayramdır. Digər tərəfdən, bu beş gün imkan verir ki, hər bir ailə bu günlərdə istirahət etsin, bir yerdə dincəlsin və bir yerdə olsun. Ailə dəyərləri, bizim millimənəvi dəyərlərimiz, ənənələrimiz, bizim mədəniyyətimiz, tariximiz – bütün bunlar Azərbaycan xalqını qorumuşdur. Uzun illər, əsrlər boyu biz başqa ölkələrin tərkibində yaşamışdıq. Ancaq milli xüsusiyyətlərimizi itirməmişik, assimilyasiyaya düşər olmamışıq, öz dilimizi, adət-ənənələrimizi, milli bayramlarımızı qoruyub saxlamışıq.

Bu gün biz müstəqil dövlət kimi sürətlə inkişaf edirik. Həm iqtisadi sahədə, həm siyasi sahədə - bütün sahələrdə Azərbaycan müstəqil dövlət kimi dünyada öz yerini tutubdur. Bu yer möhkəm yerdir. Biz bu bölgədə aparıcı dövlətə çevrilmişik. Bundan sonra Azərbaycan ancaq və ancaq irəliləyiş yolu ilə gedəcəkdir, irəliyə doğru, tərəqqiyə doğru, rifaha doğru gedəcəkdir.

Biz bu gün müxtəlif layihələr üzərində işləyirik. İndiyə qədər görülmüş işlər Azərbaycanı ən çətin vəziyyətdən – 1990-cı illərin əvvəlində yaranmış vəziyyətdən çıxarıb, tərəqqi yoluna gətirmişdir. Bizim iqtisadiyyatımız üç ildir ki, artım sürətinə görə dünyada birinci yerdədir. Bütün sosial məsələlər öz həllini tapır. İldə iki dəfə əmək haqları və pensiyalar artırılır

və bundan sonra da bu siyasət davam etdiriləcəkdir. İqtisadi sahədə əldə edilmiş uğurlar bizim maddi imkanlarımızı artırır. Biz bu imkanlardan çox səmərəli şəkildə istifadə edirik, islahatları dərinləşdiririk. Azərbaycan üçün, ölkəmiz üçün lazım olan bütün böyük layihələri həyata keçiririk.

Bizim artan iqtisadi gücümüz ölkəmizin siyasi gücünü də artırır. Əlbəttə ki, hər bir ölkənin inkişafı üçün iqtisadi amillər başlıca rol oynayır və bu gün Azərbaycan həm iqtisadi baxımdan, həm enerji təhlükəsizliyi baxımından özünü tam şəkildə təmin edən ölkədir. Beləliklə, bu, bizə imkan verir ki, müstəqil siyasət aparaq. Bizim siyasətimiz ancaq və ancaq Azərbaycan xalqının milli maraqlarına söykənir, bu maraqları güdür və bundan sonra da biz bu siyasətə sadıq olacağıq.

Biz iqtisadiyyatı artırmaqla, eyni zamanda, bölgədə regional əməkdaşlığın inkişafına güclü təkan veririk. Biz böyük layihələrin təşəbbüskarıyıq, icraçıyıq və bu layihələrin icrası nəticəsində Azərbaycan həm siyasi, həm də iqtisadi mənfəət əldə edir. İqtisadi islahatlar bundan sonra da aparılacaqdır. Baxmayaraq ki, dörd il ərzində bizim iqtisadiyyatımız iki dəfə artıb, - bu, dünyada analoqu olmayan bir nəticədir, - biz əldə edilmiş nailiyyətlərlə kifayətlənməməliyik. Biz irəliyə baxmalıyıq, gələcəyə baxmalıyıq ki, Azərbaycan necə inkişaf edəcək, bizim inkişafımız hansı nəticələrə gətirib çıxaracaqdır. Bütün bunları etmək üçün, əlbəttə ki, hər bir sahə üzrə xüsusi proqramlar olmalıdır. Onlar da var və icra edilir. Mən əminəm ki, gələcəkdə Azərbaycan çox güclü, inkişaf etmiş müasir dövlətə çevriləcəkdir. Biz artıq bunun ilkin elementlərini, ilkin əlamətlərini görürük. Bizim güclü iqtisadi potensialımız, bölgədə möhkəm yerimiz, təsiretmə imkanlarımızın genişlənməsi Azərbaycanın beynəlxalq nüfuzunu da böyük dərəcədə qaldırır.

Biz dünyada çox böyük hörmətə malik bir ölkəyik. Daxili siyasətin davamı olaraq, xarici siyasətimiz Azərbaycanın milli maraqlarını güdür və bu maraqlar lazımı səviyyədə qorunur. Dünyada Azərbaycan çox etibarlı tərəfdaş kimi tanınır. Biz bu gözəl reputasiyanı qazanmışıq və bundan sonra da öz xarici siyasətimizi bölgədə və dünyada əməkdaşlığın dərinləşməsinə yönəldəcəyik. Bizim xarici siyasətimiz sabitliyin möhkəmlənməsinə, bölgədə əməkdaşlığın dərinləşməsinə, sülhün bərqərar olunmasına yönəldilibdir. Bütün ölkələrlə çox gözəl, normal münasibətlərimiz var və Azərbaycanın iqtisadi, siyasi önəmi artdıqca, əlbəttə ki, bizə xaricdən olan maraq da artır.

Bildiyiniz kimi, bu yaxınlarda BMT-nin Baş Məclisində Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyətlə bağlı aparılan səsvermə də bizim siyasi gücümüzü göstərmişdir. Azərbaycanın haqq işi, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin yalnız və yalnız Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində həll olunması məsələləri o qətnamədə təsdiq edilmişdir və BMT - dünyanın aparıcı beynəlxalq təşkilatı tərəfindən qəbul olunmuşdur. Bu, bizim böyük diplomatik və siyasi qələbəmizdir. Bu, bir tərəfdən, Azərbaycanın artan nüfuzunu göstərir, çünki bizi dəstəkləyən ölkələr bizim haqlı olduğumuzu birmənalı şəkildə bəyan etdilər. Baxmayaraq ki, bəzi ölkələrə güclü təzyiqlər də göstərilmişdi. Digər tərəfdən, bu onu göstərir ki, dünya ictimaiyyəti bu məsələyə ədalətli yanaşır. Bizim işimiz haqq işidir. Biz münaqişənin beynəlxalq hüquq normaları və prinsipləri əsasında həll olunmasını tələb edirik və bu mövqedən geri çəkilməyəcəyik.

Qətnamədə Azərbaycanın işğal altındakı ərazilərinin işğalçılardan azad olunması, münaqişənin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində həll edilməsi məsələlərinin öz əksini tapması, əlbəttə ki, bizim mövqeyimizi daha da gücləndirir.

Biz dəfələrlə bəyan etmişik və mən bu gün də bəyan etmək istəyirəm ki, bunun kənarında, bu çərçivələrin kənarında heç bir razılaşma mümkün deyildir. Dağlıq Qarabağın müstəqilliyi heç vaxt tanınmayacaqdır, dünya birliyi bu barədə bir daha öz mövqeyini bildirmişdir. Azərbaycan isə heç vaxt ▶

buna imkan verməyəcəkdir.

Bizim iqtisadi gücümüz artır, siyasi çəkimiz artır, ordu quruculuğuna böyük diqqət göstərilir. Bildiyiniz kimi, bu, bizim üçün prioritet sahədir,

dövlət xərclərimizin böyük bir hissəsi ordu quruculuğuna yönəldilibdir. Demək olar ki, orduya nəzərdə tutulan xərclər birinci yerdədir və biz bunu gələcəkdə də davam etdirəcəyik. Biz müharibə şəraitində yaşayırıq, müharibə hələ bitməyib, yalnız və yalnız atəşkəs rejimi yaranmışdır.

Biz bundan sonra həm siyasi, həm də iqtisadi islahatları dərinləşdirəcəyik. Azərbaycanın çox gözəl imkanları, çox gözəl perspektivləri var. Biz öz enerji təhlükəsizliyimizi tam şəkildə təmin edə bilmişik və bu gün bundan çox böyük iqtisadi mənfəət əldə edirik. Gələcəkdə Azərbaycanın qarşısında heç bir maddi problemlər olmayacaqdır. Bizim çoxşaxəli enerji siyasətimiz mövqeyimizi möhkəmləndirir, eyni zamanda, imkan verir ki, öz təbii ehtiyatlarımızı dünya bazarlarına müxtəlif yollarla çıxaraq və beləliklə, bundan maksimum dərəcədə mənfəət götürək.

Növbəti illərdə Azərbaycanın uğurlu neft-qaz siyasəti davam etdiriləcəkdir. Bakı-Tbilisi-Ceyhan və Bakı-Tbilisi-Ərzurum neft-qaz kəmərləri bizim tarixi nailiyyətlərimizdir. Bu layihələr imkan verəcək ki, bundan sonra uzun illər, onilliklər ərzində Azərbaycan xalqı yaxşı yaşasın, öz sosial vəziyyətini yaxşılaşdırsın və ölkəmizdə güclü iqtisadi potensial yaranınsın. Həm iqtisadi islahatların dərinləşməsi və həm də sosial məsələlərin həlli həmişə diqqət mərkəzində olmuşdur, bu gün də belədir.

Bununla bərabər, biz nəhəng nəqliyyat layihələri həyata keçirmək arzusundayıq və bunu edirik. Bizim təşəbbüsümüzlə bu il Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun tikintisi başlanmalıdır. Bu da böyük tarixi qələbədir. Bu layihənin həm iqtisadi, həm siyasi baxımdan, həm də regional əməkdaşlıq baxımından əhəmiyyəti çox böyükdür və gələcəkdə Azərbaycana çox böyük xeyirlər gətirəcəkdir.

Azərbaycanın bütün bölgələri inkişaf edir. Mən bölgələrə tez-tez gedir, vəziyyətlə tanış oluram və görürəm ki, işsizlik aradan qaldırılır, yoxsulluq aşağı düşür, abadlıq-quruculuq işləri aparılır. Bölgələrimizdə müasir infrastruktur layihələri həyata keçirilir və beləliklə, Azərbaycan hərtərəfli şəkildə inkişaf edir. Biz böyük neft-qaz sərvətlərinə malikik. Amma bizim məqsədimiz odur ki, qeyri-neft sənayesini, iqtisadiyyatın qeyri-neft sahəsini inkişaf etdirək. İqtisadiyyat çoxşaxəli olsun, neft amilindən, neftin qiymətindən asılı olmasın və güclü qeyri-neft potensialı yaranınsın.

Sahibkarlığın inkişafı, kənd təsərrüfatının inkişafı, bölgələrin inkişafı - bütün bunlar reallıqdır. Son illər ərzində qəbul edilmiş proqramların hamısı icra olunur, verilmiş vədlərin hamısı həyatda öz əksini tapır. Azərbaycan güclü ölkəyə çevrilir. Biz artıq başqa ölkələrin enerji təhlükəsizliyi məsələlərində iştirak edirik və bunu genişləndirəcəyik.

Azərbaycan enerji resursları və onların nəqli baxımından Avropa üçün çox önəmli ölkəyə çevrilir və əlbəttə, bu amil Avropa ilə münasibətlərimizin inkişafında mühüm rol oynayır. Əlbəttə, biz bundan istifadə edəcəyik ki, əməkdaşlıq dərinləşsin və Azərbaycanda istər siyasi, istər iqtisadi, istərsə də sosial sahədə mövcud olan bütün meyarlar Avropa İttifaqının meyarlarına yaxınlaşsın və ona uyğunlaşsın. Biz bu işləri görmək üçün Yeni qonşuluq siyasəti proqramına qoşulmuşuq. Baxmayaraq ki, bizim qoşulmağımızın səbəbləri heç də maddi səbəblər olmamışdır. Biz nə iqtisadi cəhətdən, nə maddi cəhətdən, nə

də siyasi cəhətdən heç kimdən asılı olan ölkə deyilik. Sadəcə olaraq, biz istəyirik ki, dünyada mövcud olan ən yaxşı təcrübəni, bizim şəraitə uyğun olan təcrübəni Azərbaycanda da tətbiq edək ki, güclü vətəndaş cəmiyyəti yaransın, demokratiya tam şəkildə bərqərar olunsun, iqtisadi, siyasi azadlıqlar möhkəmlənsin və Azərbaycan müasir ölkəyə çevrilsin.

Mən dəfələrlə demişəm və bir daha demək istəyirəm ki, bunu etmək üçün bütün imkanlar var. Siyasi iradə var, xalqla iqtidar arasında vəhdət var. Azərbaycanda çox gözəl ictimai-siyasi vəziyyət, sabitlik, əmin-amanlıq mövcuddur. Biz indi başqa ölkələrdə, yaxın qonşuluqda baş verən hadisələri izləyirik və görürük ki, inkişaf olmayan yerdə sabitlik də yoxdur və əksinə, əmin-amanlıq, sabitlik olmayan yerdə, xalqla iqtidar arasında vəhdət olmayan yerdə inkişafdən da söhbət gedə bilməz.

Bizim gələcəyimiz çox parlaq olacaqdır, qarşımızda bütün yollar açıqdır. Biz irəliyə, müasirliyə, inkişafa, tərəqqiyə doğru gedirik və çox istəyirəm ki, tezliklə bütün istəklərimizə nail olaq. Bizim qəbul etdiyimiz proqramlar, əlbəttə ki, bir müddət vaxt aparacaqdır. Mən çox istəyirəm ki, biz bunu tezləşdirək. Ən yaxın zamanlarda Azərbaycan vətəndaşları daha da yaxşı yaşasınlar, ən yaxın zamanlarda Azərbaycan daha da möhkəm ölkəyə çevrilsin.

Biz bu gözəl bahar bayramında Bakının tarixi binalarının yeni simasını görürük. Bildiyiniz kimi, Bakının tarixi yerlərinin qorunması, təmiri, bərpa üçün mən xüsusi sərəncam imzalamışdım və çox böyük quruculuq, abadlıq işləri aparılır, tarixi binalar təmir edilir. Bizim üçün, Bakı sakinləri üçün əziz olan yerlər bərpa olunur. Gözəl parklar salınır, abadlıq işləri aparılır. Bakı həm gözəllik baxımından, həm də rahatlıq, infrastruktur baxımından dünyanın ən yaraşlıq şəhərlərindən birinə çevriləcəkdir. Biz öz qədim tariximizi qoruyuruq, ancaq, eyni zamanda, dünyanın ən müasir standartlarını Azərbaycanda və Bakıda tətbiq edirik.

Bu yaxınlarda İçərişəhər tarixi kompleksinin qorunması üçün lazımı tədbirlər görülmüşdür. Qədim tariximiz olan İçərişəhəri qorumalıyıq və abadlaşdırmalıyıq. Bu yaxınlarda bakılıların sevimli yeri olan Milli Parkın yenidən qurulması, təmiri və onun əvvəlki vəziyyətinə qaytarılması üçün lazımı tədbirlər görülmüşdür. Əminəm ki, bir il ərzində Milli Park dünyanın ən gözəl yerlərindən birinə çevriləcəkdir. Biz bunu edəcəyik. Başqa yerlərdə, həm şəhərimizin tarixi yerlərində, həm də şəhərin kənarında yerləşən yerlərdə də abadlıq-quruculuq işləri aparılır, inkişaf gedir.

Əziz dostlar, bu gözəl gündə biz bir daha əminliklə deyə bilərik ki, Azərbaycan dövləti öz müstəqilliyini möhkəmləndirir, ölkəmiz inkişaf yolu ilə gedir. Azərbaycan dünyada böyük hörmətə malik bir ölkədir. Bizim iqtisadi və sosial siyasətimiz insanların həyat səviyyəsinin yaxşılaşmasına yönəldilibdir. Öz tarixi keçmişimizə, öz milli adət-ənənələrimizə çox böyük hörmətlə yanaşıyıq. Biz mədəniyyət sahəsində böyük işlər görürük. Bütün teatrlar, muzeylər təmir olunur, yeni muzeylər, yeni teatrlar tikiləcəkdir. Bir sözlə, Azərbaycan uğurla inkişaf edir. Bu inkişaf davam etdiriləcəkdir. Bunu etmək üçün Azərbaycanda vətəndaş birliyi daha da möhkəmlənməlidir və bu, belə də olacaqdır.

Mən bu əziz gündə bütün Azərbaycan xalqını gözəl bahar bayramı münasibətilə bir daha ürəkdən təbrik etmək, cansağlığı, xoşbəhtlik arzulamaq istəyirəm.

Bayramınız mübarək olsun!

(Dövlətimizin başçısının nitqi böyük diqqətlə dinlənildi və hərarətli alqışlarla qarşılandı). (AzərTac)

BÖYÜK ŞƏHƏRİN İŞIQLARI

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu və Prezident İlham Əliyevin uğurla davam etdirdiyi siyasi xəttin, vaxtında aparılan islahatların nəticəsidir ki, Respublikamız iqtisadi göstəricilərin inkişaf tempinə görə dünya ölkələri sırasında birincilər sırasındadır. Mühüm islahatlardan biri də ölkə Prezidentinin 10 avqust 2006-cı il tarixli sərəncamı ilə «Bakielektrikşəbəkə» ASC-nin fəaliyyətinin bərpasıdır.

«Bakielektrikşəbəkə» ASC-nin fəaliyyəti bərpa edildikdən sonra mütəxəssislər tərəfindən şəbəkələrin analizi aparılıb. Araşdırmaların nəticələrinə əsaslanaraq təmir, yenidənqurma, yeni paylayıcı qurğuların tikintisi, uçotun bərpası və yaradılması, avtomatlaşdırma və idarəetmə sisteminin təşkili ilə yanaşı kadr hazırlığını özündə əks etdirən inkişaf investisiya proqramı hazırlanıb. Proqram Cəmiyyətin «Müşahidə Şurası»nda müzakirə olunub və onun 2007-2009-cu illəri əhatə edən I fəzası təsdiq edilib.

Bu proqramın icrasına ölkə Prezidentinin birbaşa «Bakielektrikşəbəkə» ASC-yə göstərdiyi diqqət, verdiyi tapşırıqlar və ehtiyat fondundan ayırdığı vəsaitlə başlanılıb. Artıq ötən bir il ərzində xeyli işlər görülmüşdür. Yüksək gərginlik şəbəkəsi üzrə 110 kV-luq «Müşviq» - Sallaxana-1 və Sallaxana-2 xətləri tam yenidən qurularaq yük ötürmə qabiliyyəti 70% artırılıb. 110 kV-luq «Sallaxana-1», 35 kV-luq 120 sayılı yarımstansiyanın yenidən qurulması ilə 52 mVA əlavə güc qəbul edilərək paylama imkanı yaranıb. Bu, Yasamal və Səbail rayonlarının elektrik təchizatını yaxşılaşdırmağa imkan verir. Nərimanov, Binəqədi rayonlarının isə elektrik təchizatında artan yük tələbatını ödəmək üçün 110 kV-luq Xırdalan 3 və 4 xətləri tamamilə yenidən qurulub. Nəticədə xətlərin yük ötürmə qabiliyyəti 100% artırılıb. Cari ilin birinci

rübünün sonuna qədər 110 kV-luq «BETK» və 215 saylı yarımstansiyalarının tikintisi ilə həmin rayonlarda əlavə 100 mVA güc qəbul etmə və paylama imkanı əldə olunacaq.

Səbail rayonunun Şıx sahəsində 110 kV-luq «Müşviq - Şıx» hava xəttinin, 110 kV-luq gücü 50 mVA olan «Şıx» yarımstansiyasının tikintisi başa çatmaq üzrədir. Bununla Səbail rayonunun Şıx və Batamdar sahəsində bu günə qədər olmayan elektrik şəbəkəsi yaranacaq. Xətai rayonu üzrə 35 kV-luq 211, 226, 220 saylı yarımstansiyaların yenidən qurulması ilə əlavə 32 mVA yük paylama imkanı əldə edilib.

«Savalan», «Sabunçu», «Amburan», «Xaşaxuna» 432 saylı, «Bilqəh» və «Zirə Bağlar», «Türkan - 407» 35 kV-luq yarımstansiyalar və xətləri, 110 kV-luq «Buzovna» yarımstansiyası və 110 kV-luq xətti tikilməklə Əzizbəyov və Sabunçu rayonlarında əlavə 250 mVA yük paylama imkanı əldə edilib. BEŞ-nin fəaliyyətinin bir ili ərzində «Azərenerji» ASC-dən əlavə 490 mVA yük almaq qabiliyyətinə malik şəbəkənin yaradılmasına nail olunub.

«Bakielektrikşəbəkə» ASC fəaliyyətə başladığı dövrdən əvvəlki 5 il müddətində 110 kV-gərginlikli şəbəkə üzrə heç bir yarımstansiya, kabel və hava xətti tikilməmiş, yalnız qəza vəziyyətində olan bir ədəd 110 V-luq transformator bərpa olunmuşdu. İndi isə cəmi 35 kV-luq şəbəkə üzrə iki ədəd yarımstansiya istifadəyə verilib, bütövlükdə 20 km-ə yaxın kabel və hava xətti quraşdırılıb. Bu da «Bakielektrikşəbəkə» ASC-nin aktivləri fonunda görünməz bir göstəricidir.

Alınan enerjinin keyfiyyətlə, dayanıqlı və az itki ilə istehlakçılara çatdırılması üçün orta və aşağı gərginlikli şəbəkə üzrə də xeyli işlər görülüb: 420-dən artıq transformator məntəqəsinin yararsız dam örtüyü təmir edilib, istismar müddəti keçmiş və işlək vəziyyətdə olmayan köhnə avadanlıqlar yenisi ilə əvəz olunub. 10/6 kV-luq 75 ədəd yeni TM tikilib, 186 ədəd TM isə əsaslı şəkildə təmir edilib, yüksək mərtəbəli bina evlərini qidalandıran 100 km-dən artıq kabellər yeniləşdirilib. Bakı şəhəri üzrə 70 km-dən artıq hava xətti yeraltı kabellərlə əvəzlənib. Bakı ətrafı qəsəbələrdə 250 dən artıq komplekt transformator məntəqələri quraşdırılıb.

Ümumilikdə şəbəkə üzrə 700 km-ə yaxın 35, 10, 6 və 0,4 kV-luq elektrik ötürücü xətləri çəkilib və yeniləşdirilib. Eləcə də keçən müddət ərzində 135 mindən artıq İngiltərə istehsalı olan «AMPY» markalı elektron sayğaclar quraşdırılıb. Yenidənqurma işləri bu gün də sürətlə davam etməkdədir.

HEYDƏR ƏLİYEV - 85

Ümummilli lider HEYDƏR ƏLİYEVİN müsahibəsindən:

Sual: -Sevdiyiniz şair?
Cavab: -Şəhriyar.

Hər ölkənin sabahı, gələcəyi onun gəncləri ilə bağlıdır. Bu gənclərə göstərilən qayğıdan asılıdır. Heydər Əliyevin çoxcəhətli fəaliyyətində gəncliyə böyük qayğı və diqqət də mühüm yer tutur. Böyük öndər gənclərə ünvanlanmış "Sizin ən ümdə vəzifəniz vətənə, ölkəmizə, doğma torpaqlarımıza daim sədaqətli olmaqdır. Heç bir gənc bunu heç vaxt unutmamalıdır. Nə olursa-olsun, Vətənə, xalqına, ölkəsinə, dövlətinə sədaqət hər bir gənci daim yaşadacaq və ona cəmiyyətdə özünə layiq, özü istədiyi yeri tapmağa imkan verəcəkdir" sözləri hamının üzərinə böyük məsuliyyət qoyur.

AZƏRBAYCAN XALQININ
ÜMUMMİLLİ LİDERİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN
ANADAN OLMASININ
85-ci İL DÖNÜMÜNƏ
HƏSR OLUNMUŞ
"NOVRUZ BAYRAMI VƏ
ŞƏHRİYAR POEZİYA
AXŞAMI"

BAHAR
BAYRAMINIZ
KÜBARƏK!

ÜMUMMİLLİ LİDER - 85

«NOVRUZ BAYRAMI və ŞƏHRİYAR POEZİYA AXŞAMI»

(ƏDƏBİ-MUSİQİLİ MƏCLİSDƏN GÖRÜNTÜLƏR)

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində mart ayının 18-də Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 85-ci ildönümünə həsr olunmuş "Novruz bayramı və Şəhriyar poeziya axşamı" adlı ədəbi-musiqili məclis keçirildi. ADPU-nun rektoru, AMEA-nın müxbir üzvü, prof. Y.Ə.Məmmədov giriş sözündə böyük öndərin milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunmasında və təbliğindəki xidmətlərindən, Şəhriyar poeziyasının, Novruz bayramının xüsusiyyətlərindən danışdı. Universitetin professoru Elman Quliyev "Şəhriyarın poetik dünyası" mövzusunda məruzə oxudu. Sonra Bakı Bələdiyyə Teatrı aktyorlarının ifasında Abdulla Qurbaninin "Türk sancağı" tamaşasından fraqmentlər göstərildi. Tədbirdə dünya şöhrətli müğənni Yaqub Zurufçu, eməkdar artistlər - Baloğlan Əşrəfov və Fehruz Səxavət maraqlı proqramla çıxış etdilər. Tələbələr Şəhriyar şeirlərindən parçalar söylədilər.

*Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti,
YUNESKO-nun və İSESKO-nun
Xoşməramlı səfiri,
millət vəkili*

MEHRİBAN XANIM ƏLİYEVANI

Lənkəran "İMİC" gözəllik salonunun
kollektivi

**8 Mart Beynəlxalq Qadınlar
günü**
və

Novruz bayramı

münasibəti ilə təbrik edir, ona
Azərbaycan xalqının qeyri-maddi
mədəni irsinin, xüsusilə folklorun,
ifaçılıq sənəti və xalq sənətkarlığının
qorunması və təbliğində daha böyük
nailiyyətlər, bütün işlərində uğurlar,
can sağlığı və daim səadət arzulayır.
"Qafqaz" jurnalının redaksiya heyəti də
bu təbrikə qoşulur.

*"Tarixən Azərbaycan böyük bir sahədə - Qafqaz dağlarından
başlayıb müasir İranda Səfidrud çayı arasındakı ərəzidə yerləşirdi.
Azərbaycan ərəzisindən karvan yolları, o cümlədən Şumer, Assuriya,
Yunan, Roma, İran, Türk, Hind, Çin və s. kimi qədim sivilizasiyaları
birləşdirən Böyük İpək Yolu keçirdi. Bu sivilizasiyaların hər biri öz
mədəniyyətini və etiqadını güclə, yaxud «xoşluqla» Azərbaycanda
yaymağa can atırdı. Azərbaycan bu gün özünə doğmalaşmış İslam
dinini qəbul edənə qədər demək olar ki, dünyanın bütün dinlərindən
keçmişdir".*

Mehriban xanım Əliyeva

salon İMİC

GÖZƏLLİYİN LƏNKƏRAN ÜNVANI

Gözəl, səliqəli, zövqlə geyinmək hər bir insanın arzusudur. Çünki bu məziyyətin mayasında təmizlik və saflıq durur. Məhz təmizlik zövqü də, gözəlliyi də rəvnəqləndirir.

Azərbaycan özünün tarixi inkişaf günlərini yaşayır. İqtisadi və mədəni inkişaf tempi götürən Respublikamızın hər yerində quruculuq işləri aparılır. Cənub bölgəsinin gözü sayılan Lənkəran da günbəgün abadlaşır. İcra başçısı Süleyman Mikayılov ölkə Prezidentinin çağırışına qoşularaq burada yeni iş yerlərinin açılması, əhalinin sosial rifahının yaxşılaşdırılması, şəhər və kəndlərin, küçə və meydanların abadlaşdırılması üçün bütün işgüzar adamları səfərbər edib. Bölgədə xanımlar da qurub-yaratmaq eşiqi ilə yaşayırlar.

İki oğul anası Gülçin Oruc qızı Rəcəbova Lənkərandə dünyaya göz açıb. O, ixtisasca iqtisadiyyatçıdır. Dörd il əvvəl "İmic" gözəllik salonunu açıb. Bölgənin qız-gəlinləri toy-düynələrində, şənliklərdə

burada geyinib bəzənirlər. «İMIC» – gözəlliyin Lənkərandakı ünvanıdır. Salonunda 18 nəfər çalışır. Gülçin xanım "İmic" qadın kafesi də açmaq arzusunda. Kafedə qadınlar çay, kofe süfrəsi arxasında əyləşib olub-keçənlərdən və problemlərin həlli yollarından danışacaqlar.

Artıq Gülçin xanım gənclər üçün "Xəzər sport bar" adlı restoran tikdirib istifadəyə verib. Yerli sakinlər və turistlərin xoşladığı əyləncə və istirahət yeridir. Bu obyektə də xeyli adam işlə təmin olunub.

Şəhərin Heydər Əliyev prospektində yaraşığı bina ucaldı. "Ticarət mərkəzi" üçün nəzərdə tutulan bu obyektə 100 nəfərdən çox adam daimi iş yerinə yiyələnəcək.

Bəxtiyar Hüseynov,
bölgə müxbiri

TƏMİZ SU SAĞLAMLIĞIN RƏHNİDİR

Hər ölkənin ümumi inkişafı üçün əhalinin fiziki sağlamlığı əsas şərtlərdən biridir. Vacib məsələlər vaxtında və keyfiyyətlə həyata keçirilməlidir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ölkənin ekoloji durumunu, xalqımızın sağlamlığını əsas meyar kimi daim diqqət mərkəzində saxlayır. Regionlarda tikilən yeni xəstəxanalar, sağlamlıq ocaqları, diaqnostik mərkəzlər belə bir xoş niyyətdən xəbər verir. Ölkədə sağlam mühit yaranır və ayrı-ayrı regionlarda insanların içməli suya tələbatını ödəmək məqsədi ilə yeni qurğular quraşdırılır.

Su varsa, həyat da var

Xalqımızın bu müdrik kəlamını bir qədər müasirləşdirərək deyirik:
Ekoloji təmiz su varsa, sağlamlıq da var.

Təəssüflər olsun ki, əsas su mənbələrimiz bədxah qonşularımızla bağlıdır. Düşmənlərimiz bilərəkdən millətimizin sağlamlığına zərbə vurmaq məqsədilə çaylarımıza ağır kimyəvi tərkibli tullantılar axıdır, radiaktiv maddələr nəinki insanlara, fauna və floraya da sağalmaz zərər vurur. Bu fəsadların qarşısını almaq üçün ölkə rəhbərliyi ardıcıl və təsirli tədbirlər həyata keçirir. Prezidentin imzaladığı sərəncamlar ekoloji həyatımızda müsbət bəhrəsini verir. 2004-2008-ci illəri əhatə edən «Regionların sosial iqtisadi inkişafı» Dövlət Proqramı artıq gerçəkləşməyə başlayıb. Dövlət başçısı regionları gəzdikcə, problematik məsələləri ortaya qoyur, onların tez bir zamanda həll edilməsinə nəzarəti gücləndirir. Sosial yönülmü məsələlər isə dərhal yerinə yetirilir. Uzağa getməyək, Kür və Araz ovalığında yerləşən rayonlarda, yaşayış məntəqələrində əhalinin içməli suya ehtiyacı, ondan istifadə imkanları onu çoxdan düşündürdü. Ekoloji cəhətdən təmiz sudan korluq çəkən ərazilər insan mərhəmətinə və zəhmətinə çoxdan ehtiyac hiss edirdi. Həyatı əhəmiyyətə malik problemin birdəfəlik həlli Prezidentin bu sahəyə qayğısı nəticəsində mümkünləşdi. Onun 20 iyun 2007-ci ildə imzaladığı 2245 sayılı sərəncamı məhz bu vacib işin həyata keçirilməsinə hesablanmışdı. 2007-ci ilin 20 iyun tarixində təsdiqlənən «Əhalinin ekoloji cəhətdən təmiz su ilə təminatının yaxşılaşdırılması haqqında» 2245 sayılı sərəncamında isə Kür və Araz çaylarının suyundan qanunauyğun, məqsədemüvafiq şəkildə istifadə olunması nəzərdə tutulur. Bu sərəncamlardan sonra rayonlarda çoxlu tədbirlər həyata keçirilib. Söhbət Kür və Araz çaylarının suyunun normal şəkildə istifadəsini qaydaya salmaq üçün qurulan modul tipli su təmizləyici qurğulardan gedir.

Modul tipli təmizləyici su qurğuları artıq dünyanın bir çox ölkələrində sınaqdan keçirilərək müsbət nəticəsini verib və Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının normativlərini tam şəkildə ödəyir. Sərəncama uyğun olaraq ölkənin 100 kəndində modul qurğular qurulub və 163 mindən artıq vətəndaşın ekoloji cəhətdən təmiz su ilə təminatına hesablanıb.

Kür və Araz çayları qonşu ölkələrdən keçərək ərazimizə daxil olur. Ermənilər başqa sahələrdə olduğu kimi həyatı əhəmiyyətli çayların suyunu çirkəndirmək üçün əllərindən gələni edirlər. Buna görə də təmizləyici modul qurğulara ciddi ehtiyac duyulurdu. Bu qurğular içməli suyu normadan 5-10 dəfə artıq fenollardan, 2-5 dəfə artıq neft və neft məhsullarından, sintetik səthi aktiv və asılı maddələrdən, ağır metallardan, digər spesifik çirkəndiricilərdən, o cümlədən insan sağlamlığı üçün çox təhlükəli sayılan bağırsağ çöplərindən (bir litr suda 95 minə qədərdir) təmizlənmə qabiliyyətinə malikdir.

Artıq 8 rayonun (Yevlax, Zərdab, Kürdəmir, İmişli, Sabirabad, Saatlı və Neftçala) 50 yaşayış məntəqəsinin, keyfiyyətli su təminatı məhdud olan, içməli sudan əziyyət çəkən 55 mindən çox vətəndaşın içməli su təminatı barədə vacib işlər başa çatdırılıb. Dövlət başçısının sərəncamı qarşıda mühüm perspektivlər açıb. Normal içməli su problemi ilə üzləşən bütün yaşayış məntəqələri, regionlar bu sərəncamın bəhrəsini görür və görəcəkdir.

Ölkəyə gətirilmiş modul tipli təmizləyici qurğular İtaliya, ABŞ, Almaniya və Belçika istehsalı olan texniki avadanlıqlardan ibarətdir, qardaş Türkiyədə komplektləşdirilib. Qurğuların 40 ədədi gündə 20 m³, 10 ədədi isə gündə 30 m³ su təmizləmə gücünə

malikdir. 50 kənddə quraşdırılmış su təmizləyici qurğular isə Türkiyədə istehsal olunan 3 min metrdən artıq boru kəməri vasitəsi ilə su mənbələrinə qoşulub. Bu kəndlərdə təmizləyici qurğulardan su paylayıcı bulaqlara qədər 168460 metr boru xətləri çəkilib. Kəndlərdə 404 supaylayıcı bulaqların tikintisi artıq başa çatdırılıb. Su təmizləyici qurğuların və bulaqların ətrafı hasara alınıb, ətraf asfaltlaşdırılıb və yaşıllaşdırılma işləri aparılaraq insanların istifadəsinə verilib. Ölkə Prezidenti Kür-Araz ovalığında yaşayan Azərbaycan vətəndaşlarının içməli suya təminatını yaxşılaşdırmaq üçün daha böyük tələblər irəli sürüb.

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin əməkdaşları həm kadr potensialından, həm də aktiv təbiətsevərlərdən istifadə edərkən mühüm təbliğat işləri aparırlar. Bu işlərin kompaniya xarakteri daşıması üçün yerlərdəki qurumların məsuliyyəti artırılır və nəzarət gücləndirilir.

Modul təmizləyici su qurğuları böyük maliyyə vəsaiti, insan zəhməti, prezident qayğısı sayəsində qurulub. Bunları qorumaq hamımızın borcudur. Təbiətə qarşı etinasızlıq son nəticədə sağlamlığımıza qarşı çevrilir. Görülən işlərlə tanışlıq bir vətəndaş kimi bizi ürəkdən sevindirir. Ölkə rəhbərinin tapşırıqları, sərəncamları təkcə mərkəzdə deyil, regionlarda da vaxtında və keyfiyyətlə həyata keçirilir. Vətəndaşlarla söhbətlərdən bir daha yəqin edirik ki, ölkənin ekoloji durumunun yaxşılaşdırılması ilə bağlı Prezidentin imzaladığı sərəncamları xalq rəğbətlə qarşılayır. Çünki bu istiqamətdəki işlər ardıcıl aparılır və strateji məqsəd daşıyır.

Hələ belə bir şərəfli işin astanasındayıq. Tezliklə əhəlinin ekoloji cəhətdən təmiz su ilə təmin edilməsi dünya standartları səviyyəsinə qaldırılacaq. Dövlət başçımızın iradəsi, ölkəmizin iqtisadi durumu buna imkan verir.

Su həyatdır. Tezliklə respublikamızda bu sahədə çox ciddi nailiyyətlərin şahidi olacağıq.

Namiq Kərimov

KEYFİYYƏT VƏ DƏQİQLİK - İNKİSAFIN MEYARIDIR

QISA ARAYIŞ: Kərimov Namiq Mövsüm oğlu 1955-ci ilin sentyabr ayının 25-də Cəlilabad rayonunun Xanəgah kəndində anadan olub. Atası Mövsüm Şükürov 35 il Cəlilabad rayonunun Məmmədیارov adına sovxozuna rəhbərlik edib. O, Azərbaycan SSR-nin Ali Sovetinin deputatı seçilib və Əməkdar Aqranom fəxri adına, SSRİ Kənd Təsərrüfatı sərğisinin qızıl medalına layiq görülmüş. Həmin medalı ona ulu öndər Heydər Əliyev təqdim edib. M.Şükürov Böyük Vətən müharibəsinin iştirakçısı idi.

Kərimov Namiq 1971-ci ildə sovxozda fəhləliklə əmək fəaliyyətinə başlayıb. 1974-76-cı illərdə hərbi xidmətdə olub. 1984-cü ildə ali təhsilini başa çatdırıb. Əvvəl iqtisadçı işləyib, sonra sovxoz istehsalat cəmiyyətinin sədri seçilib. O, 1992-ci ildə Tədarük İdarəsinin direktoru təyin olunub. 1995-2001-ci illərdə Kooperasiya İdarə Heyətinin sədri, 1997-2002-ci illərdə isə Cəlilabad rayon Vergilər İdarəsinin rəisi vəzifələrində çalışıb. 2007-ci ilin dekabr ayından Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyinin 5 sayılı Ərazi-İdarəsinin rəisidir.

Əsası Ümumimillî lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan və ölkə Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilən siyasi kursun prioritetlərindən biri də Respublikada beynəlxalq standartların tələblərinə uyğun keyfiyyətli məhsulların istehsalı, milli bazarın dünya bazarı ilə inteqrasiyasının düzgün təşkilidir. Təsadüfi deyil ki, son illərdə standartlaşdırma, metrologiya və patent məsələlərinə diqqət xeyli artırılıb.

Ulu öndərin fərmanı ilə 2001-ci il dekabr ayında ölkədə keyfiyyətin idarə edilməsi sahəsində konkret vəzifələrin yerinə yetirilməsi məqsədi ilə Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyi yaradılıb.

Agentliyə konkret olaraq standartlaşdırma, metrologiya, akkreditasiya, sertifikatlaşdırma və sənaye mülkiyyəti obyektlərinin mühafizəsi, milli istehsalın keyfiyyətinin, təhlükəsizliyinin və rəqabətə davamlılığının artırılması kimi işlərin koordinasiyası həvalə edilib.

5 sayılı ərazi İdarəsi koolektivi ölkə başçısının və Agentliyin rəhbərliyinin əmr və göstərişlərini əldə rəhbər tutaraq bu istiqamətdə işlərini qurmağa çalışıb. İdarə 2007- ci il ərzində regionda yerləşən 412 obyektə metroloji nəzarəti gücləndirib, standartların tələblərə uyğunluğunu araşdırıb və sertifikatlaşdırma işləri aparıb. Bu işlərdən idarə hesabına 21854,98 manat pul vəsaiti daxil olub. 10699 ədəd ölçü vasitəsi müqayisəli dövlət yoxlamasından keçirilib. Bunlardan 186 ədədi yoxlamanın

nəticəsindən asılı olaraq zay hesab edilərək istismardan çıxarılıb. Ümumilikdə 90 ədəd (73 istehsal, 17 partiya) sertifikat verilib. 166 sayda Yanacaq və Maye-Qaz doldurma məntəqələrindəki ölçü vasitələri, 5543 ədəd elektrik sayğacı, 831 ədəd çəki daşı, 292 ədəd çəki tərəzisi müqayisəli yoxlamadan keçirilib. İdarə Lənkəran «Ş-MARİ» firmasının, Lənkəran Regional Enerji Təchizat İdarəsinin «Elektrik sayğaclarının təmiri və sazlanması», «İİN-İME» Cənub regional laboratoriyalarının, «Azsertservis»

MMC-nin tikinti materiallarının sınaq mərkəzinin akkreditasiyasında iştirak edib. «Lənkəran - Yol - Tikinti» ASC-nin istehsal etdiyi beton qarışığı, qum və qırma daş məhsullarının sertifikatlaşdırılması üçün sifarişlər alıb, məhsullardan nümunələr götürülüb, analiz olunmaqdan ötrü müvafiq laboratoriyaya göndərilib. Analizlərin nəticələrindən asılı olaraq tədbirlər görülür.

Lənkəran rayonunun Liman şəhərində fəaliyyət göstərən B.C.Səfərova məxsus çörək sexində istehsal olunan çörək məmulatı, Masallı rayonunun «Bəylər» şirkətində istehsal olunan mebel dəstləri, Xıl kəndində fəaliyyət göstərən F.Ş.Məmmədova məxsus pendir sexində istehsal olunan pendir məhsulu, Masallı kərpic ASC-nin istehsal etdiyi keramik kərpic məhsulları da laboratoriyada analiz olunub. Hazırda istehsal olunan məhsulların sertifikatlaşdırılması üçün sə-

nədlər hazırlanır. Əhali ilə hesablaşmalarda istifadə olunan 2 ədəd tərəzi, 19 ədəd çəki daşı, 10 ədəd yanacaq paylayıcı kalonka, 45 ədəd elektrik sayğacı müqayisəli yoxlamadan keçirilib. 2008-ci il yanvar ayının ikinci on günlüyünə qədər əsasən regiondakı rayon mərkəzlərinin ticarət şəbəkələrinə əhali ilə hesablaşma aparılan ölçü vasitələrinin ildə ən azı bir dəfə məcburi dövlət yoxlamasından keçirilməsi haqqında xəbərdarlıq edilib, 150 fiziki şəxsə məxsus tərəzi və çəki daşları müqayisəli yoxlamadan keçirilib.

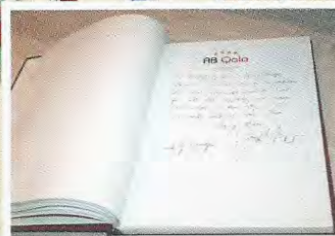
Regionda istehsalat sahələrinin, müəssisə və təşkilatların siyahısı, ünvanları dəqiqləşdirilib. Fərdi qaydada əksəriyyəti ilə istehsalın, məhsulun sertifikatlaşdırılması, istehsalın metroloji təminatı haqqında söhbətlər aparılıb və praktiki məsləhətlər verilib.

Lənkəran ziyalıları göstərdiyi qayğı və diqqətə görə Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyinin Baş direktoru cənab Ramiz Həsənova minnətdarlığını bildirir.

«CƏNUB MİRVARISI»NİN QIZIL EVİ

«AB-Standard» QSC tabeliyində olan «Lənkəran Mehmanxana» ASC - Lənkəran şəhərində yerləşən «AB-Qala» oteli 2003-cü ilin oktyabr 9-da fəaliyyətə başlayıb. Otelin açılışında ölkə Prezidenti İlham Əliyev iştirak edib. «AB-Qala» oteli Azərbaycanın dilbər guşəsi, adı «Cənub Mirvarisi» kimi dillər əzbəri Lənkəranın mərkəzində yerləşir. Özünün müasir dizayn tərtibatı, gözəlliyi, spesifik üslubu, müasirliyi, Avropa standartlarına cavab verən xidmət səviyyəsi ilə regionun, turizm biznesində xüsusi yerə malikdir və hər bir insanın zövqünü oxşayır.

«AB-Qala» otelində müxtəlif növlü və səviyyəli 56 otaq var. Burada qonaqların rahatlığı üçün hər cür şərait yaradılıb. Otaqlar peyk antenaları vasitəsi ilə dünyanın aparıcı televiziya kanallarını izləməyə imkan verən televizorlar, individual və məsafədən idarə olunan kondisionerlər, şəhər telefon şəbəkəsinə qoşulan və beynəlxalq çıxışlı telefonlarla təchiz olunub. Otelin avtonom və stabil işığı, istilik, ventilyasiya, soyuq və isti suyu var və bunlar şəhərin əsas şəbəkələrinə qoşulub. Otelde idarəetmə işlərini avtomatlaşdırmaq məqsədilə müasir kompyuter şəbəkəsi qurulub. Otelin mühafizə, xidmət, texniki, resepsin kimi şöbələrində 50-yə yaxın işçi çalışır. Bütün xidmətlər gün ərzində - 24 saat fəaliyyət göstərir. Otelin rəhbərliyi qonaqların tam təhlükəsizliyinə qərantlıdır. Təhlükəsizlik xidməti, yanğından mühafizə sistemi, müasir texniki avadanlıq və vasitələrlə təchiz olunub, yanğın, təbii fəlakət, başqa xoşagəlməz hallardan tam sığortalıdır.

«AB-Qala» restoranı. Otelin «AB-Qala» restoranı öz personalı ilə eyni zamanda 120 nəfərə xidmət edə bilər. Xüsusi ecazarlıqla bəzədilmiş, arxitektura baxımdan milli koloritli restoranda qonaqlara Avropa yeməkləri ilə yanaşı ləziz milli yeməkləri, o cümlədən məşhur Lənkəran mətbəxi təqdim edilir. Əvvəlcədən sifariş verməklə müsafirlər «Lənkəran yeməkləri» bölməsində adları çəkilən ləziz nəz-nemətlərə qonaq ola bilərlər. Hazin fortepiano musiqisi isə onların istirahətini daha maraqlı və əvəzedilməz edir.

«AB-Qala» barı. Nəfis zövqlə dizayn edilmiş bar öz yüksək səviyyəli və standartlara cavab verən fəaliyyəti ilə qonaqların xidmətindədir. Əgər siz profesional barmen sənətinin bütün rəngarəngliyini içki dünyasının bütün ətir və dadlarının rəng çalarlarını duymaq istəyirsinizsə, onda «AB-Qala» bara təşrif buyurun. Barmen dünyanın bütün növ içki və kokteyllərini təklif etməyə hazırdır. Otelin vestibülündə qonaqların rahatlığı üçün hər cür şərait yaradılıb.

Konfrans zalı və biznes mərkəzi. «AB-Qala» oteli qapılarını iş adamlarının üzünə də açır. 55 nəfərlik konfrans zalı beynəlxalq standartlara uyğundur, müasir texnologiyalarla təchiz edilib. Burada iş adamlarının rahatlığı üçün hər cür şərait yaradılıb. Otelde yüksək səviyyədə görüş və konfransların keçirilməsi üçün mükəmməl imkanlar var. Biznes mərkəzi isə

kompyuter, surətçixaran, printer və internet şəbəkəsi ilə təmin edilib.

Xidmətlər. Mehmanxanada ən yeni texniki avadanlıqlarla təchiz olunmuş müasir camaşırxana da quraşdırılıb. Eləcə də xüsusi dizayn üslubuna malik, tutumu 50 ton olan su hovuzu, yeni idman avadanlıqları ilə təchiz olunmuş idman zalı və sauna fəaliyyət göstərir.

«AB-Qala» oteli paytaxtdan 270 km məsafədə yerləşən Lənkəran şəhərinin mərkəzindədir. Rayonlararası avtovağzal «AB-Qala» otelinin 1,5 - 2 km-dədir, dəmiryolu vağzalı isə 5 - 10 dəqiqəlik ayaq gəzintisi məsafəsindədir.

Otaqların spesifikliyi. «AB-Qala» otelinin mövcud 56 otağında eyni vaxtda 120 nəfər qonaq qəbul etmək mümkündür. Otaqlar həcminə, xüsusiyyətinə, xidmət səviyyəsinə, texniki baxımdan təchiz edilməsinə görə 6 növ üzrə qruplaşdırılıb: 17 ədəd «single», 21 ədəd «double», 10 ədəd «twin», 1 ədəd «triple», 6 ədəd «senior suite», 1 ədəd «executive suite» tiplidir. «AB-Qala» otelində hər bir otaq «kənar səsləri təcrid etmə sistemli» olub yüksək standartlara cavab verir, növünə görə müxtəlif ölçülü yataqlar, müxtəlif təyinatlı mebellər və yazı masası, individual və məsafədən idarə olunan «split sistem» kondisioner, istilik plitəsi, dünyanın aparıcı kanallarını izləməyə imkan verən kabel TV-ler, soyuducu, şəhərdaxili və beynəlxalq çıxışlı telefon, saç quruducusu, axşam lampaları, yumşaq hamam dəstləri və digər vasitələrlə təchiz edilib.

Otel şəhərin mərkəzində yerləşdiyindən otaqlardan Xəzərin, küçə və meydanların əsrarəngiz mənzərələri görünür.

Turist turlarının təşkili. «AB-Qala» otelində qonaqların istirahətini daha cazibədar və əvəzedilməz etmək məqsədi ilə məşhur istirahət mərkəzlərinə, meşələrə, bulaqlara, sanatoriyalara, müalicə ocaqlarına, Lənkəranın digər görməli yerlərinə ekskursiyalar təşkil edilir. Hamını «Həftəsonu proqramı» adlanan xüsusi istirahət tədbirlərinə dəvət edir. Bu proqramla ov həvəskərləri üçün Xəzər dənizi sahillərində və çaylarda balıq və quş ovu təşkil olunur. Dağ vadilərinə, çaylara, şelalələrə, İstisu, Xanbulançay və çimərliklərə, şəhərin tarixi abidələrinə ekskursiyalar ingilis, rus dillərini bilən bələdçilər tərəfindən aparılır.

AB Qala

CƏNNƏTİ
UZAQLARDA
AXTARMAYIN!

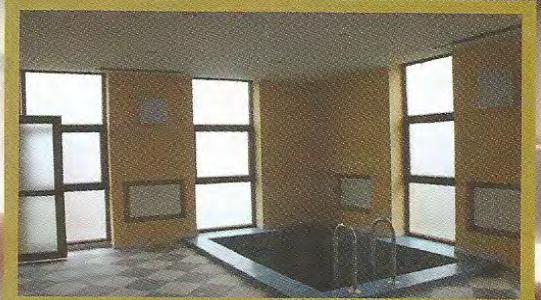

Ünvan:

Lənkəran, Mir-Mustafaxan küç., 22,

Tel: (0171) 5 02 84

Mob.: (050) 200 60 61

«Novruz bayramı bizim bütün bayramlarımızdan əzizdir. Bu bayram çox qədim tarixə malikdir və əcdadlarımızın bizə töhfəsi, onlardan qalmış mirasdır. Novruz bayramı heç bir tarixi hadisə, yaxud heç bir şəxsiyyətin adı ilə, onun fəaliyyəti ilə bağlı deyildir. Bu bayram təbiətin qanunları ilə, kainatın qanunları ilə əlaqədar olan bir bayramdır. Gündüz ilə gecənin bərabərləşməsi günü, baharın ilk günü Novruz bayramıdır. Bunları görə Novruz bayramı bir çox başqa bayramlardan fərqlənir və bu bizim, müəssis Azərbaycan xalqının bayramıdır. Qədim zamanlardan bəri və bu gün də bu bayramı ən çox sevən, ən uca tutan Azərbaycan xalqıdır».

Heydər Əliyev,
Azərbaycan xalqının ümummilli lideri

Ramazan Qafarlı

İLAXIR ÇƏRŞƏNBƏLƏR

İl sonu - yazqabağı rituallar dünyanın yaranmasında iştirak edən dörd ünsürlə (su, od, hava, torpaq) əlaqələndirilir. Azərbaycanda Müqəddəs İloxir çərşənbələr adı ilə keçirilən mərasimlər barədə yazılı məlumat XIX yüzilliyin yetmişinci illərində işıq üzü görən ilk Azərbaycan qəzeti «Əkinçi»də rast gəlirik. Lakin sovet imperiyası dövründə xalqın bir sıra qədim adət-ənənəsinə dini don geydirib yaddaşlardan silməyə cəhd edildiyi üçün İloxir çərşənbələr də folklorşünaslar və etnoqrafların diqqətindən kənar qalmışdır. Bu gün isə Novruz mərasimləri ümumxalq bayramına çevrilmişdir. Yazqabağı rituallar Azərbaycan türklərinin mifik təfəkkürünün izlərini yaşadan qaynaq kimi çox əvəzsizdir.

İloxir çərşənbələrlə bağlı mülahizələrdə əsas ünsürlərlə əlaqələndirilən həftələrin ardıcılığı, düzümü, mahiyyəti və məramı şərh olunur. F.F.Qasımzadə Novruz bayramının mənşəyini əsasən zərdüştülükə bağlayır və K.Vəliyevin qənaətləri ilə razılaşır, çərşənbələrdən birinci torpaq, ikinci yel, üçüncü su, sonuncu oddur. Onlar fikirlərini belə əsaslandıırırlar ki, «Novruzun birinci həftəsi torpaq ayılır. Otlar qalxır, ağaclar yaşillanır, adamlar çöl işlərinə başlayırlar. İkinci həftə yel ayılır, külək əsir, ağaclar çiçəkləyir. Üçüncü həftə su ayılır, adamlar suyun üstündən tullanıb

aydınlığa çıxırlar. Dördüncü həftədə od ayılır. Adamlar qışdan qalan ağırlığı, xəstəliyi od üstünə tökürlər, üstündən tullanıb yüngülləşirlər. Odun istisi azalır, yenə gün başlayır».

M.Seyidov haqlı olaraq Novruzun mənşəyinin Zərdüştülükdən çox-çox qabaqlarla əlaqələndirərək yazır ki, «Yaz, onunla işğəli törən başlıca olaraq maldarlıqla, əkinçiliklə, bir sözlə aqrar təsərrüfatla bağlı yaranmışdır».

Novruzun kökünün çox dərin qatlarda dayandığı, ulu əcdadın təbiətdəki dəyişiklikləri sezdiyi, təqvim düzümünün

ardıcılığını anlamağa başladığı çağlarla səsleşdiyi açıq-aydın göstərilir. Ancaq oradakı çərşənbələrin növbələşməsi ilə bağlı şərhələrdə də bir qədər mübahisəli məqamlar nəzərə çarpır. Əgər Novruzdan (yazın girdiyi ilk gündən - mart ayının 21-dən) dörd həftə çıxaq, onda əzəl çərşənbə fevral ayının ortalarına düşür. Bu qışın canlı çağıdır. K.Vəliyevin göstərdiyi şəkildə torpağın oyanması, üstəlik də qarın altındakı otların oyanması (cücərməsi), don vurmuş ağacların yarpaqlaması inandırıcı deyil. İkinci çərşənbədə ağacların çiçəkləməsi də yerinə düşür.

Çünkü hələ qabaqda dəli mart gəlir. Odun axır çərşənbədə oyanması və adamların öz ağırlıqlarını onun üstünə tökməsi ilə istisinin azalması F.Qasımzadənin Novruzunu Zərdüştlüklə bağlamaq qənaətini alt-üst edir. Ona görə ki, getdikcə havalər daha da isinir və qızmar yay başlanır. Fikrin özündə də uyğunsuzluq var: çünki torpağın və havanın oyanması, isinməsi üçün səbəb və vasitə olmalıdır. Bu vasitə od çərşənbəsidir; o, axırda deyil, suların buzunun sinmasından sonra gəlir, yəni ikincidir. Onun mütləq şəkildə həmin ünsürlərdən əvvəldə meydana gəlməsi lazımdır.

Bir cəhəti də unutmamalıyıq ki, dünya xalqlarının əksər mifoloji sistemlərində dünyanın yaranmasında dörd ünsürün

rolu, demək olar ki, eyni formada açıqlanır, lakin azərbaycanlılardan fərqli olaraq, suya, oda, küləyə, torpağa tapınma ilə bağlanan mərasimlər yazqabağı deyil, ilin müxtəlif fəsillərində keçirilir.

C.Frezerin məşhur «Qızıl budaq» kitabında göstərilir ki, Avropanın bütün ölkələrində ilin müxtəlif fəsillərində (Novruz mərasimlərdə olduğu şəkildə) tonqallar qalayıb üstündə tullanır, ətrafında dövrə vurur, mahnı oxuyur, rəqs edirlər. Şərqi xalqlarının adət-ənənələrinə həsr olunan müxtəlif mənbələrdə də tonqal çinlilərin, hindlilərin, koreyalıların, yaponların, indoneziyalıların, monqolların və b. ilin ayrı-ayrı çağlarında keçirilən mərasimlərin əsas atributu kimi verilir. Avropalıların və sadaladığımız Şərqi

xalqlarının çoxunun heç zərdüştlüklə, atəspərəstliklə əlaqəsi olmamışdır.

Yurdumuzun bəzi bölgələrində İllaxır çərşənbələrin sayı dörd yox, daha çoxdur (beş, yaxud yeddi), eləcə də adları fərqlidir (məsələn, Torpaq çərşənbəsi kül və ölü adlanır). Eləcə də torpaqla bağlı olan dünya elementlərinə - ağaca, dağa və s. ayrıca çərşənbə həsr olunur. Bu, ilkin inanclarda dağa, ağaca və s. totem, kult kimi yanaşılmadan irəli gəlir. Əslində dörd ünsürə həsr olunan mərasimlərdə məqsəd Allahın dünyanı yaratmaq təşəbbüsünü canlandırmaqdır. Suya, oda, torpağa (ağaca, dağa, külə və s.), havaya tapınmaqla qədim insanlar həm də dünyanın dərkinə çalışmış və barbarlıqdan (vəhşilikdən) mədəniyyətə doğru həlledici addımlar atmışlar.

Sual oluna bilər: bəs nə səbəbə mifik dünya modelinin qurulmasına aid mifik hadisələri «səhnələşdirən», «canlandırın» mərasimlər sistemi - İllaxır çərşənbələr yaz ərafəsinə düşür? Yayda, payızda və qışda keçirilən, yaxud xristian inancında olduğu kimi il qışda dəyişdirilə bilməzdimi? Əlbəttə, yox. Ulularımız yaxşı anlayırdılar ki, təbiətin canlanması, dünyanın təzələnməsi, qanın coşması yazın gəlişi ərafəsində baş verir. Beləliklə, İllaxır çərşənbələr Yer üzündə analoqu olmayan rituallar silsiləsidir ki, ilkin təsəvvürlər toplu halında bütün xalq tərəfindən gen yaddaşında yaşadırlar. Həmin rituallar sisteminin ümumi məzmunu ondan ibarətdir ki, Allah ilk olaraq, qarmaqarışq kaosdan suyu ayırır. Başlanğıcda kürreyi-ələm ancaq sudan ibarət olur. Sonra odun köməyi ilə suyun xassələrini dəyişdirir və günəşin şüaları ilə suyun müəyyən hissəsini qurudub torpağı üzə çıxardır. Torpaq meydana gəlməklə dünyanın bir çox elementlərinin doğuşuna şərait yaranır. Çünki bir sıra işlər paralel şəkildə aparılır. İlk insan suyun

dibindəki gildən, yaxud Allahın gərgin zəhmət çəkdiyi anlarda alınandan düşən tərdən yaranır (ümumiyyətlə, ilk insanın doğulmasına aid təsəvvürlər çoxvariantlığına görə mifik dünya modelinin başqa elementlərindən tamamilə fərqlənir) və s. Ulu Allah Yel vasitəsi ilə ilkin yaranışları bir məkandan, başqa məkana aparır (göydən yerə endirməklə) və hava, nəfəs verməklə (yənə də yel vasitəsi ilə) ruhu meydana gətirir. Müqəddəs günlərin çərşənbə seçilməsinin isə bir izahı budur ki, tanrı dünyanı yaradanda heftənin ilk günündə hazırlıq işlərini yerinə yetirmiş, ikinci gün (çərşənbə axşamı) yaratmağa başlamışdır: üçüncü gün su, dördüncü gün od, beşinci gün torpaqla bağlanan varlıqları yaratmış; altıncı gün yaranışların hamısına can (ruh) vermiş, yeddinci gün bütün işlərini tamamlayıb istirahət etmişdir. Bu inama görə, bütün yaradıcılıq işlərinin bünövrəsinin qoyulması çərşənbəyə düşür. Qədim türklərdən fərqli olaraq ərəblərdə ən uğurlu gün cümə axşamı, xristianlarda isə İsus Xristos dirilən gün - bazar günüdür. ▶

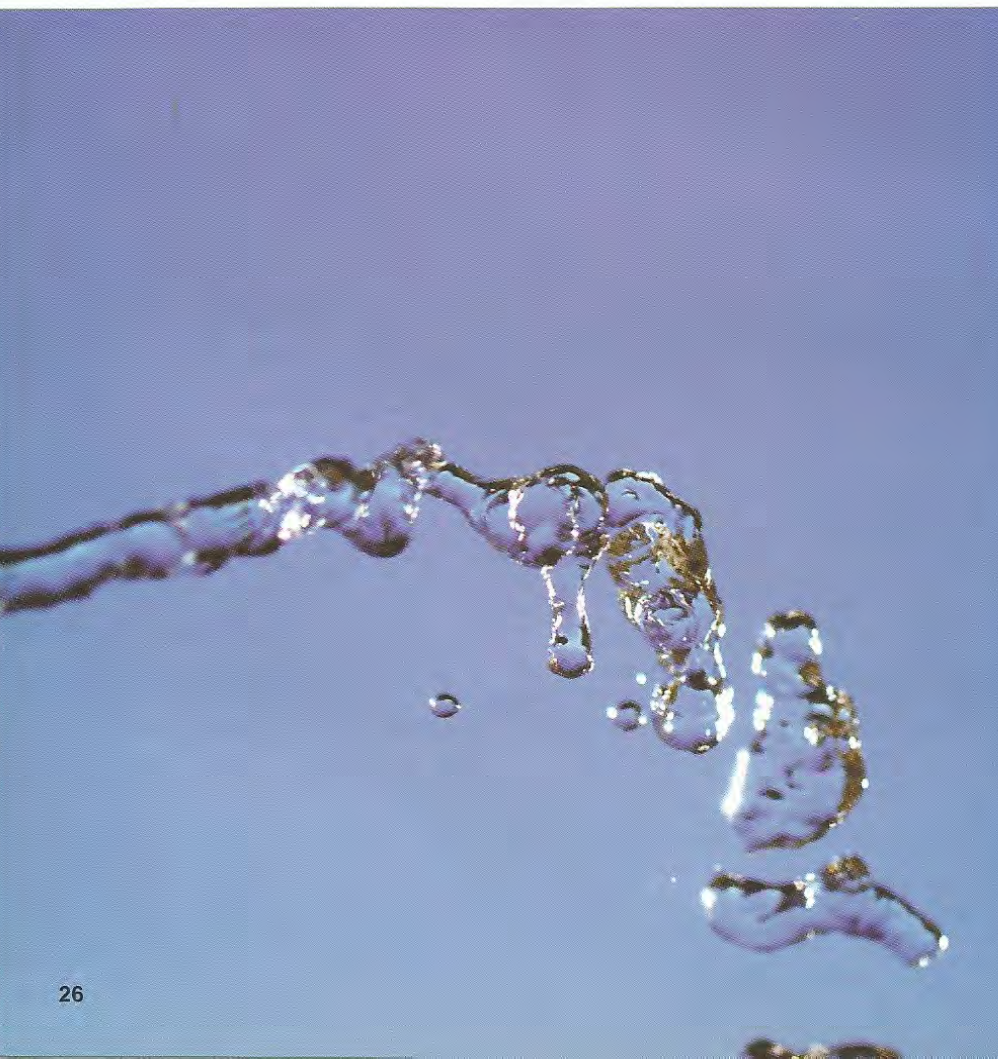
Ulu babalarımız haqlı olaraq belə qənaətə gəlmişlər ki, «Sulu ev abad, susuz ev bərbad olar». Təsadüfi deyil ki, Müqəddəs İlahı çərşənbələrin birincisi su ilə bağlıdır. Çünki su həyatın, canlılığın, yaşamağın əsas mənbəyidir. Mifik təsəvvürlərdə olduğu kimi, gerçəklikdə də təbiətin oyanmasına təkan verən başlıca qüvvədir. Su hər şeyin əzəli, çıxış nöqtəsidir. Bütün varlıqların meydana gəlməsinə, yer üzərində mövcudluğuna və məhvinə səbəb sudur. Susuz həyatın davamı mümkün deyil.

Azərbaycan mifoloji təsəvvürlərində su çox hallarda odla əlaqəli təsvir edilir. Belə ki, bir çox arxaik nağıllarda su həyatın əsas mənbəyi kimi göstərilir. Lakin insanlar sudan qıtlıq çəkirlər, ona görə ki, çayın mənbəyində çoxbaşı əjdaha əyləşmişdir. Ona yalnız gözəl qız qurban verəndə azca su buraxır. Əjdaha ağzından od püskürür. İsti və quraqlıq torpağın bağrını dəlik-deşik edir. Maraqlıdır ki, su çərşənbəsindən sonra od çərşənbəsi gəlir. Əgər birinci soyuğun sınması, qarların və buzların əriməsi, suların axıb çayları doldurması ilə əlaqələndirilsə, ikincisi onun səbəbi kimi nəzərə çarpır – od, isti olmasa qarlar, buzlar əriməz. Məhz ona görə də inanclarda, atalar sözü və məsəllərdə su ilə od birlikdə təqdim olunur: «Odu su ilə söndürmək günahdır». Yaxud: «Su ilə odun nə oyunu?».

Azərbaycan türklərinin qədim inancına görə, Su anası – su ruhu dumanlı havada qəflətən göldən çıxır və əlindəki qızıl qabdan (müasir variantında «vedrə» şəklində düşmüşdür) rastlaşdığı adamlara doğru su çiləyir. Damcılar kimin üstünə düşsə, o adam həmin gün şərlə qarşılaşır. Doğrudan da, elə ki, dumanlı havada yağış damcılamağa başlayır, qəflətən adamın üzünə su düşəndə, səksənir, qorxu hissi keçirir. Bizcə, dilimizdə «şərləmək» mənasını verən «vedrə bağlamaq» və «gözüm səndən su içmir» sabit söz birləşmələri həmin inancla əlaqədar yaranmışdır.

Su anası – ümumtürk mifik təfəkkürünün məhsuludur və su ruhuna verilən addır. Qazan və Qərbi Sibir türklərində «Suv anası», karaçaylarda «suu anası», Sibir türklərində «su iyəsi» (yəni sahibi, yiyəsi şəklində bizdə də işlənir) adıyla insan cildində çay suları üzərində görünür, səhərlər dan söküləndə ağ, uzun saçlarını qızıl dişli daraqla darayır. Ona qarşı hörmətsizlik edilsə, quraqlıq olar, insanlar yaşayan yerləri xəstəlik bürüyər, su bütün canlıları dibinə çəkər, çaydan keçənlər boğularlar. Miflərdə «su babası», «su uşaqları» adlanan ruhlara da təsadüf edilir. Guya şər qarışandan sonra Su babası körpünün üstünə gəlir, körpələrini çiməzdir.

Su ruhlarının bəziləri ancaq şər işlərin

təmsilçisi kimi göstərilir, gecələr yola çıxan sadələvh adamları aldadıb özləri ilə suya doğru aparırlar. Şər su ruhları əksər hallarda uzun, dağınıq, gümüşü saçlı qarı sifətində peyda olurlar, əllərində qızıl su qabı və yekə dişli qızıl daraq tuturlar. Başqırdların inancına görə, «Su iyəsi» dünyadakı bütün suların sahibkarıdır. O, öz böyük ailəsi ilə göllərin dibində yerləşən iri daşların altında yaşayır. Onun var-dövləti başından aşır. Lakin şər ruhlardan fərqli olaraq «Su iyəsi»nin, eləcə də qohumlarının insanlara heç vaxt ziyanı dəymir.

Yer-Su altayların, xakasların, qırqızların, eləcə də Azərbaycan türklərinin mifik təsəvvürdə yerin, suların yaratıcısına verdikləri müqəddəs adlardan biridir. Qədimlərdə orta dünyanın Baş tanrısı da «Iduk Yer-Sub» (Yer-Su) sayılırdı. Altaylarda insanlara qəyyumluqla xarakterizə olunan Baş Ruh – xeyirxah tanrı da belə adlanır. Miflərin birində deyilir ki, Yer-Su ruhları (tanrıları) on yeddidir. Onlar dağ silsiləsinin qarlı örtülü ən yüksək zirvəsində və çayların başlanğıcında – mənbəyində məskən salırlar. Əski yazılı Çin mənbələrində göstərilir ki, türklərə məxsus Yer-Su ruhlarının ən nəhəngi – Yo-qan (xan) dünyanın mərkəzinə – göbəyinə gəlir, orada böyük palıd ağacı (dünya ağacını) yetişdirir ki, başı Ulgenin evinə çatır. Yo-qanın oğlanları: Se-qan (Su), Temir-qan (Dəmir), Talay-xan, yaxud Yayık-xan (Yay-ox), Adam-xan, Mordo-xan, yaxud Aba-xan (su mənasındadır), Altay-xan, Qırqız-qan, Yabaş-xan, Azər-xan, Edər-xan və b. Çox hallarda həmişəxar bulaqlar ►

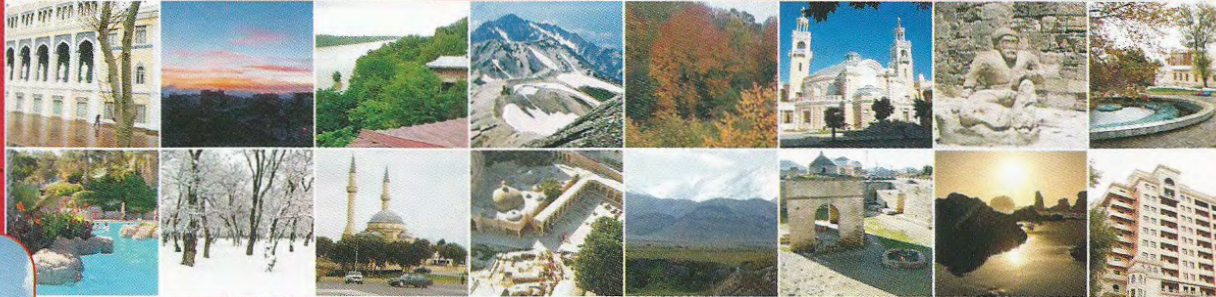
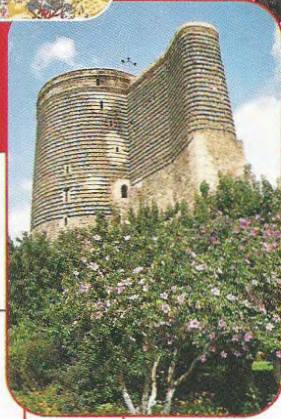

və çayların mənbələri müqəddəs yerlər sayılır.

Su çərşənbəsi mərasimində dən yeri söküləndə camaat su üstünə gedir. İlk növbədə, hamı əl-üzünü yuyur, bir-birinin üzərinə su çiləyir, arx üstündən atdınırlar. Əski inama görə, su çərşənbəsində günəşin şəfəqdə göründüyü andan şüalarının yaladıdığı su təzə və müqəddəs hesab edilirdi. Həmin suda yuyunan ürəyində tutduğu arzuya çatırmuş. Tədqiqatçıların fikrincə, «Xızırın dirilik çəşməsindən su içdiyi və Koroglundun Qoşabulaqdan köpüklü su götürdüyü gün məhz «Əzəl çərşənbə» olmuşdur.

Ulularımız su qırağında, bulaq başında, arx kənarında suya müraciətlə nəğmələr oxuyurdular. Nəğmələrin bir qisminə ilkin təsəvvürlər qorunub saxlanmışdır. «Allah, məni su elə, su gözəllər yüküdü» yalvarışında başlanğıca, ilkinə dönüş ideyası əks olunur. Doğrudur, sonralar nəğmələrin bəzi sözləri dəyişdirilmiş və bütövlükdə məhəbbət motivinə uyğunlaşdırılmışdır. Lakin dərin qatlardakı əski inanclarla səsleşmələr az da olsa, nəzərə çarpır. Belə ki, suya dönməklə qız eyni candan ayrılan sevgilisini qovuşmaq ümidindədir. Başqa nümunədə «Aləmə can payladın» - deyə suya ilahi qüdrətə malik fəvqəltəbii varlıq kimi üz tutulur, onun insanlara ancaq yaxşılıq etdiyi vurğulanır. Ümumiyyətlə, nəğmələrdə çox hallarda analar çaylardan, göllərdən qürbətə düşən oğlanlarının sorağını istəyirlər. «Kitabi-Dədə Qorqud»da su ona görə aydınlıq sayılır ki, tanrının üzünü görmüşdür. Bir bayatıda isə qızın ən ümdə arzusu suya çevrilməkdir. Onun «Kaş ki, mən su olaydım, su qızların yüküydü» istəyində suyun qadın başlanğıc olmasına işarə olunur. ►

7-ci Azərbaycan Beynəlxalq Sərgisi TURİZM VƏ SƏYAHƏTLƏR

www.aitf.az

16-18 Aprel

Bakı, Azərbaycan

Aitf 2008

Heydər Əliyev adına
İdman və Konsert Kompleksi

Təşkilatçılar

Tel.: +994 12 447 47 74

Faks: +994 12 447 85 58; E-mail: tourism@iteca.az

ÇƏRŞƏNBƏSİ

Mifoloji təsəvvürlərdə dünyamızın yaranmasına təkan verən ikinci mühüm amil oddur. Əski inanışlarda odu günəşlə, işıqla, gündüzlə əlaqələndirirdilər. Ulularımız ona Dan («dan yeri sökülür» deyimində indi də işlədilir) da deyirdilər.

Dördüncü qədim Şərqtəqvimlərində qəzalar kimi xarakterizə edilməsinin əsasında onların ikili mahiyyətinə (həm yaradılışa, həm də məhvə xidmət etmələri) inam dayanır. Belə ki, od inkişafın, mədəniyyətin təkanverici qüvvəsi tək göstərilməklə yanaşı, həm də yarananları yandırıb kül edir, fəlakətlərin mənbəyinə çevrilir. Təsəvvürlərdə odun xeyirxahlığına, yoxsa şərinə, ziyanlarına birinci inanıldığı müəyyənləşdirmək çətindir. Miflərdə tez-tez üstünlük birindən digərinə ötürülür. Məsələn, «Munisnamə»də göstərilir ki, Allah ilk olaraq cəhənnəmi yaratmışdır. Onun göstərişi ilə cəhənnəmin palçıqı min il qaynadıldığından qıpqırmızı qızarmış, sonra təkrar min il də qaynadılmışdır ki, közərməsi ağarsın. Bundan sonra yenə min il qaynadılmışdır və nəticədə cəhənnəmin torpağının rəngi qıpqara qaralmışdır. Beləcə cəhənnəmə həmişəlik zülmət və qaranlıq çökülmüşdür. Mifdən aydın olur ki, Allah cəhənnəmin əbədi odunu yaratmaqla dünyanın başqa elementlərinə həyat vəsiqəsi vermişdir.

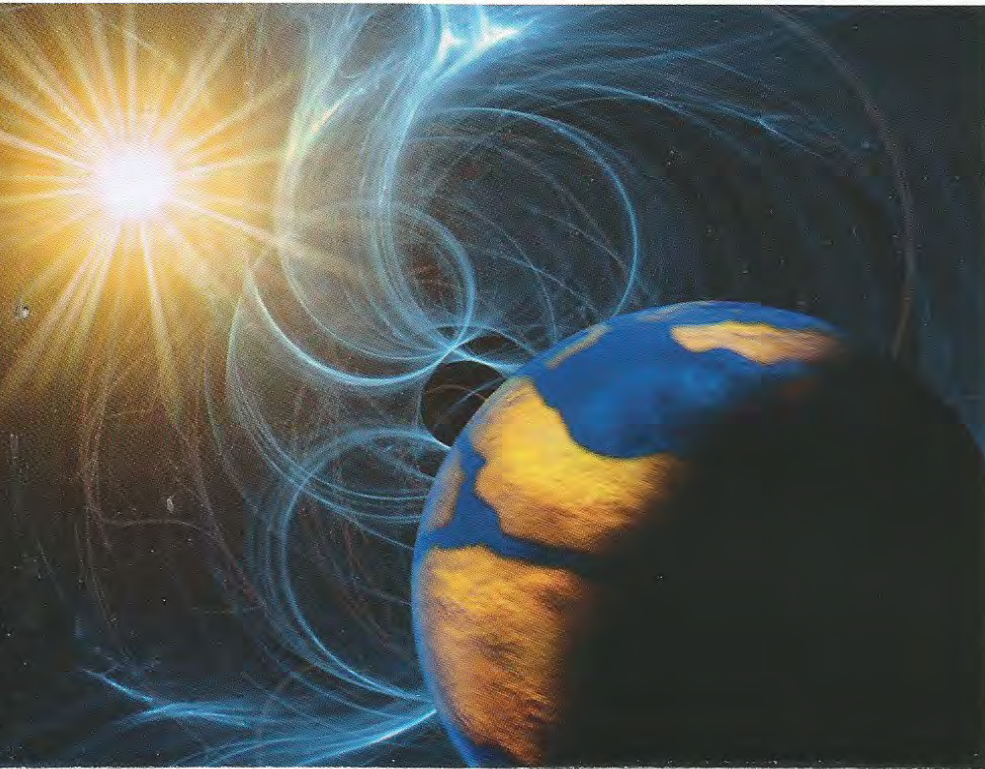
Tanrılara məxsus odun insanlara

ötürülməsinə həsr olunan ilkin miflərdə isə ocağın əldə edilməsi ilə ailənin təməli qoyulur, insanlar ev tikməyi öyrənirlər. Lakin ən ibtidai inanışlardan görünür ki, gözünü dünyaya ilk açan bəşər övladının qarşılaşdığı təbii fəlakətlərin birincisi yanğınlardır. «Ram» ediləndən, yəni çaxmaq daşı ilə quru otu alovlandırmağı öyrənəndən sonra isə onlar dan söküləndə qaranlıqı qovub gündüzü əmələ gətirən günəşin də oddan, işıqdan törədiyini zənn etmişlər. Yeri gəlmişkən bir də vurğulayırıq ki, yazqabağı mərasimlərdə həyat-bacada qalanan tonqalların kökünü atəşpərəstliklə bağlayanlar yanılırlar. Zoroastrizmdə od tanrının nişanəsidir, müqəddəsdir, birmənalıdır. Oda qurbanlar kəsilir, bəzən insanın özünü də qurban kimi tonqala atıb yandırırırlar. Odlu bağlı yazqabağı mərasimlərdə isə tonqalların üstündən tullanıb azar-bezarı odun üstünə tökürlər. Tanrıya bu cür hörmətsizlik edilməsi atəşpərəstlikdə mümkün ola bilməzdi.

Qədim insanlar odu əldə etməmişdən əvvəl bir yerdə qərar tuta bilmirdilər. Mağaradan mağaraya, bir ərazidən başqasına köçürdülər. Soyuqların düşməsi onları sərt saxtali iqlimdən mülayim havalı yerlərə getməyə vadar edirdi. Odu əldə etməklə onlar oturaq həyata keçdilər, bir mağarada qərar tutdular. Soyuğa davam gətirə bildilər. Ona görə də türk dilində

Prometeyin bədənini dəlik-deşik edirlər. Zevs dəfələrlə onun canını özünə qaytarır və əzab-əziyyətli ömrünü uzadır. Prometey dünyada insanlar uğrunda fədakarlıq göstərən ilk mədəni mifik qəhrəmanlardan biridir. İsus Xristosun çarmıxa çəkilməsi, demək olar ki, Prometeyin fədakarlığının yaşadığımız zamanın başlanğıcında təkrarıdır.

Prometey insanlara tövsiyə edir ki, odu sönməyə qoymasınlar, yaşadıkları mağaraların tonqalları həmişə yansa, insan nəslinə heç bir qüvvə bata bilməz. Və dünyanın əksər dillərində işlənən «ocaq» sözünün türk mənşəli olmasına heç kəs şübhə ilə yanaşmır. Məhz Azərbaycan türklərinin dilində bu gün də işlənən «ocağın sönməsin» alqışının həmin mifik təfəkkürlə bağlılığını danmaq mümkündür deyil. Eləcə də mifik qanunauyğunluğa əsasən, qəhrəman doğulduğu yerdə də ömrünü başa çatdırmalıdır. Lakin yunan mifoloji sistemində Prometeyin meydana gəlməsi dumanlı olduğu kimi, ömrünün sonu aid olduğu ölkədə tamamlanmışdır. Onun yunan mifoloji sistemində hazır şəkildə başqa xalqdan keçdiyi güman edilir və Prometeyin Qafqazda əsil vətəninə axtarsaq, Azərbaycandan o yana getmək mümkün deyil. Azərbaycan təsadüfi olaraq əksər qədim mənbələrdə «odlar diyarı» adlandırılmışdır. Bəs «yunanlaşmamışdan», Prometeyləşməmişdən qabaq öz vətəninə insanları tərəqqiyə çatdıran tanrı, yaxud tanrı elçisi necə adlandırılmışdır? Bizcə, adında «od» və «xoşbəxtlik», «müdrüklük» sözlərini birləşdirən Qorqud. Azərbaycan türkləri onları dünyaya gətirən, tərbiyə edən, ağla-kamala çatdıran atalarına «dədə» deyirlər. Prometey - Qorqudun da yaratdığı insanlar ona «dədə» deyər müraciət etmişlər. M.Seyidovun qənaətinə, Qorqud sözü iki yerə bölünür: «qor» - od, «qut» isə «xoşbəxtlik» mənasındadır. Onun fikrincə, «Qorqud» xoşbəxtliyin mayası, bəxt mayası, can, ruh mayası deməkdir.

XI əsrdə Balasaqunlu Yusif tərəfindən qələmə alınan türkdilli ilk məsnəvi «Kutadqu bilik»də (Xoşbəxtlik gətirən bilik) də birinci kəlmənin «kut» hissəciyinin «xoşbəxtlik» mənası verdiyini nəzərə alsaq, alimlə razılaşmaq olar. Lakin «Qorqud»un bütövlükdə xoşbəxtliyin mayası kimi təqdimi ilk baxışda mübahisəli görünür. Əslində, «Qorqud» sözündə odla xoşbəxtliyin yanaşı işlənməsinin, əlaqələndirilməsinin anlamı məhz ən əski təsəvvürlərə – «Prometeyliyə» söykənir. Dünyada inkişafın, yaradıcılığın, məhsuldarlığın, bolluğun mənbəyi və təbiətin təzədən oyanmasının səbəbi oddur. Təsadüfi deyil ki, «Kutadqu bilik» əsərində də öz ağı, biliyi, dünyagörüşü, təcrübəsi ilə

ölkəyə xoşbəxtlik, əmin-amanlıq, bolluq gətirən baş obrazlara mürəkkəb adlar verilir və sözlərdən biri odla əlaqələndirilir: ölkənin xaqanı Gündoğdudur - ədalətin, qanunun himayəçisidir; vəzirin kiçik oğlu Odqurmuşdur - taleyi, aqibəti təmsil edir. Onların dövlət idarəçiliyində Prometeyin insanlara bəxş etdiyi bütün cəhətlərin mayası durur. Adama belə gəlir ki, Y.Balasaqunlun Qorqudun «Prometeyliyi»ndən xəbəri olduğu üçün «biliyin xoşbəxtlik gətirməsi»nə inanan obrazlarının adında «od» və «gün» kəlmələrini işlətməmişdir. Təsadüfi deyildir ki, od «Kitabi-Dədə Qorqud» eposunun ruhuna hopmuşdur. Boyların birində göstərilir ki, Qanturalı Selcan xatunu gətirmək üçün yad ölkəyə – Trabzona yola düşəndə atası Qanlı qoca oğlunu bu niyyətdən çəkəndirmək istəyir, «əjdahalar, ilanlar sökə bilməyən qalın meşələrlə, sıx ormanlar»la qorxudur. Qanturalı isə odun köməyi ilə keçilməz yerləri adlayacağını bildirir. Dədə Qorqud insanları daxilən saf, qüdrətli görmək istəyir. Ona görə də mənəvi aləmdən bəhs edən fikirləri odla əlaqələndirməyi tövsiyə edir, məsələn, «içinə od düşdü» kimi kəlamlara ilk dəfə onun adına bağlanan boylarda rastlaşırıq: «Selcan xatın bunu böylə gördi, içinə od düşdü» [58, 91]. Oğuzların adətincə, tonqal həmrəyliyə, birliyə çağırış rəmzi idi. Hündür yerdə bir tonqal qalananda xəbərdarlıq və səfərbərlik, ikisi – fəlakət və döyüşə çağırış, üçü – zəfər və təntənə demək idi.

Azərbaycanlıların qam təsəvvürlərini özündə əks etdirən ən əski inamlarda da tonqal yandırılmasının izahını tapmaq olar.

Ulu əcdadlarımız belə hesab edirdilər ki, ildə bir dəfə ölmüş babalarının ruhları öz nəvə-nəticələrinə baş çəkməyə gəlirlər. Ata-baba ruhlarının gəlişinin vaxtı İllaxır çərşənbələrə düşür. Əgər onlar görsələr ki, nəsilləri yaşayan evlərdə tonqallar qalanmır, ocaqlar sönmüb, elə bilirlər ki, qoyduqları adət-ənənələr tapdanıb, övladlarına qalan var-dövlət göyə sovurulub, hər şey məhv olub, qayıdıb gedərlər və bir də o tərəflərə hərlənməzdilər. Bir də ilk çərşənbə axşamı görsələr ki, ocaqlardan tüstü gəlmir, xörəklər bişirilmir, nəvə-nəticələri deyib-gülmürlər, ac-yalavacdırlar, küsülüdürlər, onda da inci-yər və bir də oralara gəlməzlər. Məhz bu inama görə, İllaxır çərşənbələrdə tonqallar qalanır, şənliklər keçirilir, umu-küsü aradan götürülür. ►

Yazqabağı çərşənbələrin üçüncüsü torpağa həsr olunur. Dünyamızın yaranmasının mühüm amillərindən biri kimi götürülən torpaq sudan sonra ikinci maddi başlanğıcdır. Əski təsəvvürlərdə qadın cildində təsəvvürə gətirilir. Dildən düşməyən «Ana torpaq, ana Vətən» ifadələri buradan doğmuşdur. Onu da qeyd edək ki, əski görüşlərdə bir-birinin əksini təşkil edən bütün varlıqlar kişi və qadınla müqayisədə verilir. Maddi, bərk, soyuq, gecə, Ay, qaranlaq - qadındır, əksinə, mənəvi-ruhi, isti, gündüz, Günəş və işıq kişidir. Bu, xaosdan ayrılan ilkin dörd ünsürün (su, od, torpaq, hava) xarakteri ilə əlaqədardır. Ünsürlərdən kişi başlanğıclar «müsbət» {+}, qadın başlanğıclar isə «mənfi»dir {-}.

Torpağın meydana gəlməsi ilə Yer kürəsinin formalaşması başa çatır və təbiətdəki başqa maddi varlıqların (çayın, dağın, meşənin, çölün, heyvanın, insanın və s.) meydana gəlməsinə zəmin yaranır. Əksər mifoloji sistemlərdə dünyada olan bütün mövcudatın maddi, əşyavi tərəfi öz mayasını torpaqdan götürür. Lakin başlanğıcda allah hər şeyi hərəkətsiz halda meydana gətirmiş və ruhla, sonuncu mənəvi ünsürlə canlandırmışdır. Deməli, torpaq odun köməyi ilə sudan ayrılıb üzə çıxandan sonra yaradılanların hərəkətə gətirilməsinə,

canlandırılmasına təkən verən sonuncu ünsürə ehtiyac duyulmuşdur.

Mifoloji sistemlərdə torpağın meydana gəlməsi ilə qarmaqarışıq xaos parçalanır, yuxarı və aşağı aləmlər yaranır, Ata Göyün (qədim türklərdə Göy tanrı) Ana Torpaqla (yunanlarda Heya, romalılarda Uran, türklərdə Etugen, yaxud Umay / Humay, atəşpərəstlərdə Armayt) müqəddəs nikahı baş tutur, bütün doğuşlar, törəmələr bu nikaha borcludur. Doğrudur, bəzən əksinə göstərilir. Məsələn, misirlilərə görə, Nut - göy anadır, Heb – yer isə atadır. Lakin hər iki halda müqəddəs nikahla kainatda həyat başlanır. Torpağın mənşəyi, yaranması ilə bağlı formalaşan təsəvvürlər də ziddiyyətlidir: ən primitiv inanclara görə, guya torpaq Yerlik, Ehe-Burhan kimi tanrılar tərəfindən dünya okeanından tutulur. Göyün yerdən ayrılmasına isə səbəb Şu (misir mənşəli külək allahıdır, övladları Nut-göyü Heb-Yerlə daim dalaşdığı üçün ayırır, o, dizini yerə qoymuş insan kimi təsvir edilir, bir əlini yuxarı qaldırıb Nut-göyü başının üstündə tutur) və Enlildir («İli» şumerlə külək deməkdir, Enlilin dünyaya gəlməsi atası Yerin anası Ki – Göydən həmişəlik ayrılmasına səbəb olur).

Azərbaycan miflərində həmin məsələyə ictimai don geydirilir. Belə ki, Göyün Yerdən aralanmasının səbəbi insanların şərə meyil etmələri ilə bağlıdır. ►

YEL

ÇƏRŞƏNBƏSİ

Dünyanın yaranmasında iştirak edən sonuncu ünsür havadır. Azərbaycan xalqının yazqabağı mərasimlərində Yel çərşənbəsi adıyla qeyd olunur. Odlu birlikdə yel də mənəvi-ruhi (kişi) başlanğıc hesab edilir və maddi (qadın) başlanğıc - torpağa, suya əks cəbhədə durur. Canlılara nəfəs verməklə öz hərəkətliyini, dinamikliyini onlara keçirir. Başqa sözlə, cansız torpağı və suyu durğunluqdan çıxardır. Məhz bu xüsusiyyətinə görə yel ruhla eyniləşdirilir. Ümumiyyətlə, dünyanın mənəvi, ruhi tərəfləri kişilərlə, maddi, əşyavi tərəfləri isə qadınlarla əlaqələndirilir. Lakin od və hava işə qarışmasa maddi, əşyavi tərəf əbədi dəyişməz qalar, sular coşub-daşmaz, dalğalanmaz, torpaqlar vulkana çevrilib püskürməz, atalar sözündə qeyd edildiyi kimi, «Yel olmasa, sel olmaz». «Yel gətirib, gün qurudub». «Yel eləyəni fələk eləyə bilməz». «Yel üfürüb şişirtdiyini göyə qaldıran». «Yel əsməyincə çöp tərپənməz».

«Munisnamə»yə görə, Azərbaycanda lap qədimlərdə dünya hava və sularının hamisi bir məxluqun təmsalında təqdim edilirdi: Bir əlini yerə dirəyən, digərini isə göyə dikən Səhayıl (qədim külək tanrısı Səbayel bəlkə də bu inancdan yaranmışdır) dəniz suyunun və küləklərin qoruyucusudur. Havanın himayəçisi və tənzimləyicisi Səhayıl göyə yüksələn əli ilə sərt küləklərin, qasırğanın, yerə dikilən əli iləsə coşub-daşan dəniz sularının qarşısını alır. Əgər Səhayıl sol əlini yerdən götürsə, dəniz suyu kükrəyib bütün çölləri, düzləri basar, insanlar sulara qərq olar, boğulub ölər, sağ əlini aşağı salssa tufan, qasırğa qopar, dünya üzünü silib aparar, canlı varlıqlardan əsar-ələmət qalmaz. Səhayıl ikili xüsusiyyətə malikdir. Bir varlıqda həm kişiyyə, həm də qadına xas xüsusiyyətlərin cəmləşməsinə atəşpərəstlikdə də rast gəlirik. Xeyir və Şər allahlarını bətinədə bəsləyən tale və zaman tanrısı Zirvan /Şirvan həm kişi, həm də qadın idi.

Yel Azərbaycan mifik təfəkküründə yol göstərən, bələdçi rolunu da yerinə yetirir. Yel Baba (əksər hallarda əldən-ayaqdan düşmüş

qoca sifətində peyda olur) qalın meşələrdə azıb mənzilini tapmaqda çətinlik çəkən xeyirxah insanların qarşısına çıxır, onlara bir yumaq verir və yumağı yerə atıb, diyirlətməyi tələb edir. Yel Babanın üfurməsi ilə yumaq açılır və azmışları mənzil başına çatdırır. Yel Baba haqqındakı bu təsəvvür sonralar Fatma nənənin yumağı şəklində nağıllara keçmişdir.

Azərbaycanlıların ən əski təsəvvürlərinə görə, Yel baba xırmana gəlməmişdən qabaq oradan buğda, dən götürməzlər. Sovurulmamış buğda götürənin oğlu ölür. Xırman sovrulandan sonra ilk buğda götürənin isə oğlu olar. Ulularımız deyirlər ki, «Yel əsdirəni söyməzlər». Çünki onun arxasında Baş Ruh durur. Yelə tüpürsən öz üstünə qayıdarsan. Eləcə də Yel dağına ziyarət edirlər. Adamlar ürəklərində hər hansı bir dilək tutub nəzir-niyaz gətirir, qurban kəsirlər. Yel Baba kimin nəzirini, qurbanını qəbul etsə, o adam xeyir tapar, arzusuna çatır. Bir inanışda isə deyilir ki, «Yel çərşənbəsi girən gün söyüd ağacının altına gedib niyyət elə və Yel Babanı çağır. Əgər Yel baba sənin səsinə eşidib söyüdü budaqlarını torpağa toxundursa diləyin yerinə yetər».

Göründüyü kimi, Azərbaycan türklərinin mifoloji düşüncəsinin qaynaqları öz kökləri etibarlı ilə tarixin çox dərin qatlarına bağlıdır. Onların izlərini gen yaddaşından adət-ənənələrə, rituallara, qədim bayramlara, folklor örnəklərinə, klassik ədəbiyyata, ümumiyyətlə, mədəniyyət formalarına qatmaqla unudulmağa qoymamışlar. Ulu Türkün övladları Dünyamızın Altaydan Qara dənizədək uzanan torpaqlarında, miflərin dili ilə desək, Gündoğandan başlayıb Günbatanda bitən ərazilərdə məskunlaşaraq kökdən gələn mənəvi amilləri öz yolları ilə yaşatdıqları kimi, sak-hun-oğuz birliyinin təmsilçiləri azərbaycanlılar da həmin mənəvi sərvətin bir hissəsinin yaratıcıları olmaqla yanaşı ümumi qazandan götürdüklərini özününkülərə qatub duyğularına, istəklərinə dayaq edər-edər bu günümüzdə çatdırmışlar. ■

Bəxtiyar Hüseynov

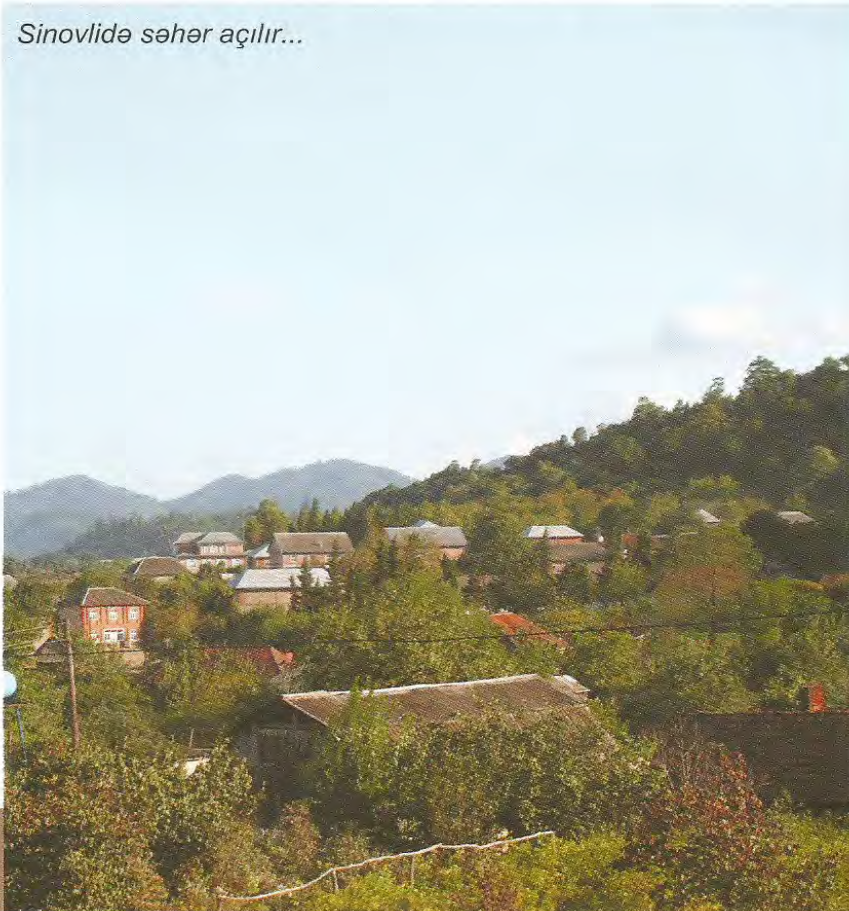
NAGILLI, SÖHBƏTLI NƏNƏLƏR

Nənələr və...

Ağabanu nənə adəti üzrə namaz üstündə idi. Həmişəki kimi namazı qurtarandan sonra dua etməyi unutmadı. O, əllərini Ulu Tanrının dərğahına qaldırıb deyirdi:

«Allahım, öz mərhəmətinizi xalqımızın üstündən əsirgəməyin. Prezidentimiz İlham Əliyevə cansağlığı verin. Axı biz həmişə onun qayğısını, köməyini hiss edirik. İndi hara üz tutsan, böyük əmək coşğunluğunun şahidi olarsan. Hər yer abadlaşır, yeniləşir. Allah onun kölgəsini üstümüzdən əskik etməsin. Sizdən, Ulu Tanrı, bircə arzum da var ki, mənə o qədər ömür verin ki, üzümüzə gələn seçkilərdə yenə hörmətli İlham Əliyevə səs verim...»

Sinovlidə səher açılır...

Ağabanu nənə artıq ömrünün səksən beşinci baharını yaşayır. O, 11 övlad böyüdüb başa çatdıran Qəhrəman Anadır. Hazırda 35 nəvə və 15 nəticəsi var. Həyat yoldaşı Baloğlan kişi artıq dünyasını dəyişsə də, xeyrixah əməlləri, nəcib işləri ona ikinci ömür qazandırıb. Baloğlan Hüseynov müxtəlif məsul dövlət vəzifələrində çalışıb, həmişə Allah dərğahına ibadət edib, öz mətləblərini Ulu Tanrıdan istəyib. O vaxt müəyyən qadağalara baxmayaraq öz ibadətindən qalmayıb. Bu nəcib hissləri öz övladlarına da aşılıb. Təbiidir ki, övladlar atanın qoyduğu təmiz ad-sanı, xeyrixahlığı, əməksevərliyi, zəngin mənəviyyatı ilə fəxr edirlər. Ağabanu nənə də köklü nəsiləndir. Atası Kərbəlayi Fətəli tanınmış şəxsiyyətlərdən olub.

Ağabanu nənənin qonağı Gözəl nənə də namaz üstə idi. Gözəl nənə bütün Qafqazın Şeyxi Hacı Allahşükür Paşazadənin böyük bacısıdır. Gözəl nənə də həmişəki kimi el-oba, hörmətli prezidentimiz İlham Əliyev və qardaşı Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadə üçün dualar edir, eyni zamanda torpaqlarımızın tezliklə azad olunması arzusu ilə şəhidlərin ruhlarına Ulu Tanrıdan dualar diləyirdi. Gözəl nənə həyat yoldaşı Hacı Ağamalı kişi ilə yaxşı övladlar boya – başa çatdırıb. Hazırda onların 12 övlad, 32 nəvə və 23 nəticəsi var.

Gözəl nənə artıq ömrünün səksənini haqlayıb. O, Bakıda yaşasa da, boya-başə çatdığı CİL, qonşu Şağlaser və Sinovli kəndlərində yaşayan qohumlarına tez-tez baş çəkir. Bu dəfə isə Lənkəran rayonunun Sinovli kəndində yaşayan qızı Ceyran xanımın

evində qonaqdır. Sinovli kəndinin Gözəl nənənin diqqətini tez-tez cəlb etməsi təsadüfi deyil. Adamlar kənddə dinə, şəriətə, Ulu Tanrıya möhkəm bağlıdır. Qonaqpərvərlik, böyüyə, ağbircəyə, ağsaqqala hörmət ata-babadan miras qalıb Kəndin gözəl, füsunkar təbiəti, təmiz dağ havası da Gözəl nənəni özünə çəkir.

O, qızı Ceyranı gəlin köçürəndə də, Sinovlidə dədə-babadan qalma, nəcib və xeyirxah adət-ənənələrin yaşadılmasını əsas götürmüşdü. Hər dəfə buraya gələndə qızının qaynanası Ağabanu nənənin təmsalında özünə gözəl həmsöhbət tapır. Övladlarının harada yaşamasından və işləməsindən asılı olmayaraq onların ürəklərində Ulu Tanrıya, Xalqa, Vətənə məhəbbət hissləri var. Bir sözlə, hamı sakinlər mərhum Hacı Ağamalı kişinin halal ocağına borcludurlar. Gözəl nənə övladlarının bu ruhda tərbiyələnməsini görəndə qürur hissi keçirir. Sinovli kəndində yaşayan qızı Ceyran xanıma baş çəkəndə kəndin ağsaqqal və ağbircəkləri, cavanlar bu xeyirxah, qayğıkeş insanın başına yığılır. Hamı, istər Gözəl nənənin, istərsə də Ağabanu nənənin öyüdnəsihətlərinə, keçdikləri əzablı həyat yolunun kövrək xatirələrinə, maraqlı söhbətlərə diqqətlə qulaq asırlar.

Fürsətdən istifadə edib hər iki ağbircəklə söhbət etdik. Görüşümüz Novruz ərəfəsinə təsadüf etdiyi üçün sualımız da bayramla əlaqədar idi.

Müxbir: -Keçmişdəki Novruz bayramı ilə indiki bayram arasında nə fərq görürsünüz?

Ağabanu nənə: -Əziz balalar! Çətin şərait olsa da, biz Novruz bayramını həmişə keçirmişik. İndi bu bayramı Dövlət yüksək səviyyədə qeyd edir. Hər il Prezidentimiz və onun gözəl xanımı bayram təntənəsini xalqla bir yerdə keçirir. Allah onların canını salamat etsin. Kölgələri üstümüzdən əskik olmasın. Cavanlarımıza üzümü tutub deyirəm ki, onlar yaxşı dövrdə yaşayırlar və sizin xoşbəxt gələcəyiniz qabaqdadır. Çünki yaxşı həyat qurmaq üçün hər cür şərait yaradılıb. Gənclərə öyüdüm budur: həmişə öz xalqının qayğıları, sevinci və kədəri ilə yaşayan hörmətli Prezidentimizin ətrafında birləşsənlər. Vətəninə, xalqına, onun kimi sevsənlər. Yalnız belə bir şəraitdə torpaqlarımız da azad olar, bayrağımız Dağlıq Qarabağ üzərində dalğalanan. Soydaşlarımız olan qaçqın və köçkünlər öz doğma dədə-baba torpaqlarına qayıdalar.

Gözəl nənə: - Biz ağıl-qaralı günlər yaşamışıq. İndi həyat cənnəti xatırladır. Maraqlıdır ki, hər il bayram təntənəsində hörmətli Prezidentimiz İlham Əliyev və onun xanımı Mehriban xanım Əliyeva xalqın arasına gəlir. Bu hamıda xoş ovqat yaradır. Bu il Prezident seçkiləri keçiriləcək. Xalqın gözü tərəzidir, yaxşını pisdən seçməyi bacarır. Kimə səs verəcəyimizi yaxşı bilir.

Sinovli kəndi öz arxasını Talış dağlarına söykəyib. Sanki dağlardan güc aldığından bu torpaqda qeyrətli, namuslu kişilər, kişi qeyrətli qadınlar həmişə öz haqq sözünü deyib, kəndin tarixində şərəfli iz qoyublar. Nənələrlə söhbət zamanı kəndin şərəf və ləyaqətini qoruyan nəsillərin, insanların keçmiş həyatından bəzi ibrətli məqamlar xatırlandı.

Şirin söhbətlərinə, müdrik öyüdnəsibətlərinə qulaq asdığımız ağbircək nənələr— Ağabanu nənə, Gözəl nənə özlərini köklü nəsillərin varisləri hesab edirlər. Əlbəttə, nəsillər bir-birini əvəz edir. Bu, həyatın qanunudur. Yəqin ki, Ağabanu nənənin Gözəl nənənin də öz layiqli varisləri olacaq. Onların fəal həyat mövqeyində duran övladları və nəticələri fikrimizi təsdiqləyir.

Bölgə müxbirimiz Bəxtiyar Hüseynovun ad gününü təbrik edir, ona can sağlığı, səadət və xoşbəxtlik diləyirik.

QISA ARAYIŞ: *Bəxtiyar Hüseynov 1960-cı ilin mart ayının 25-də Lenkeranın Sinovli kəndində dünyaya göz açıb. Təbiətin ən füsunkar yerində boya-başa çatıb. Uşaqlığından torpağa və təbiətə vurulub və bütün ömrünü onun qorunmasına həsr etməyi qərara alıb. Məhz bu qərar onu BDU-nun biologiya fakültəsinə aparıb. 1989-cu ildə ali təhsilini başa vurub əmək fəaliyyətinə başlayıb. Ali Komsomol Məktəbində jurnalistlik kursunu da bitirib. Nəhayət, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyində işə qəbul olunub. Respublika mətbuatında təbiətin və ekologiyanın qorunmasına çoxsaylı, dolğun yazılar dərc etdirib.*

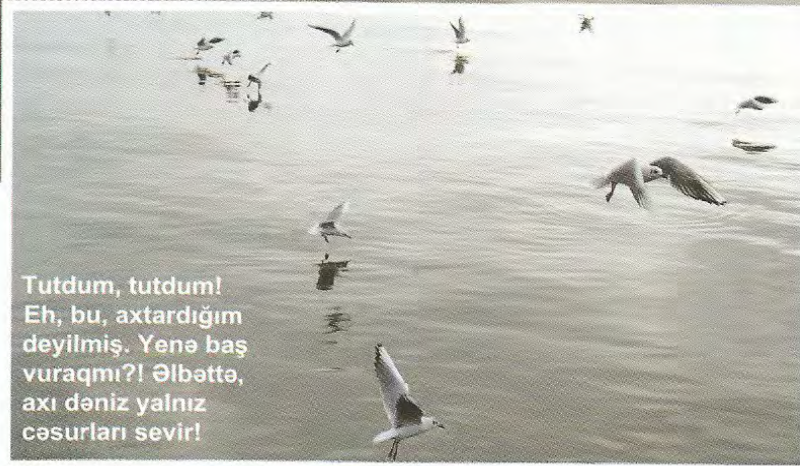

Fotolar Rüfət Abduxalıqovundur

QAĞAYILARIN XƏZƏRDƏ BALIQ OVU

«Dənizi hədiyyə verirəm sənə» demişdi şair. Bu gün bu dəniz
büsbütün sizin ixtiyarınızdadır. Buyurun, «sizi sevdiyini söyləyir
dəniz»!

Güneş doğsa da,
hələ qara buludlar
onu qağayılarla
görüşməyə
qoymur.

Tutdum, tutdum!
Eh, bu, axtardığım
deyilmiş. Yene baş
vuraqımı?! Əlbəttə,
axı dəniz yalnız
cəsurları sevir!

Uzaqdan gələn gəmi,
Mənim yarım səndəmi?!.

İlham Rəsulzadə

İTALİYA

DÜNYANIN MƏDƏNİYYƏT BEŞİYİ

İtaliya – dünyanın ən gözəl ölkələrindən biri, Avropanın cənubunda Apenin yarımadasında yerləşir. Dünya xəritəsində bu ölkə uzunboğaz çəkməyə bənzər sərhəd xətləri ilə iz qoyub. İtaliyanın ərazisində ən böyükləri Siciliya, Sardiniya, İskya olmaqla bir neçə adalar daxildir. Ölkə şimalında İsveçrə, Avstriya, şərqdə Sloveniya, şimal qərbdə Fransa ilə həmsərhəddir. İtaliyanın torpaqlarını 5 dənizin suları yuyur. Qərbdə Liqur və Tirren dənizləri, şərqdə Adriatik, cənubda İoni və Aralıq dənizi bu ölkəni ən gözəl sahilləri olan ölkəyə çevirib. Bilicilər söyləyirlər ki, heç bir yerdə İtaliyada olduğu qədər dənizlərin fərqli rəng çalarlarına rast gəlmək olmaz, ölkənin şimal sərhədlərində göylərə baş qaldıran Alp dağlarının başı qarlı zirvələr, sənəsi keçilməz yaşıl meşələr ətləri isə göllərlə bəzədilib, İlahi bu torpaqlara yalnız təbii gözəlliklər əta etməyib, Avropa mədəniyyətinin 60 faizi bu ölkədə toplanıb. Demək olar ki, hər bir İtaliya şəhəri özündə qədim tarixin böyük abidələrini qoruyur. Bir zamanlar Pompey kimi qədim bir yaşayış məskəni gül altında qoymuş Vezuvi dağındakı eyni adlı vulkan da ən azı ehtə İtaliya qədər məşhurdur. İtaliya gözəlliklər və qəribəliklər ölkəsidir. O həm müdrik qocaya, həm şıltaq, gənc gözəllə bənzəyir. Daite, müqəddəs Petr, Rafem qədim dünyanın böyük filosofları bu torpaqda göz açmışlar.

Ölkədə hər addımbaş böyük mədəniyyət abidələri və incəsənət inciləri ilə rastlaşmaq olar. İtaliyaya turist səfərlərinə bayram demək olar. Unudulmaz və əvəzolunmaz hisslər yaşayacaqsınız. Sizə ev sahibliyi edəcək otellərsə öz arxitekturası, xidmət personalı ilə bütün dünyadakılardan fərqlənir. Bu ölkənin hər dasında tarix, hər binasında memarlıq sədəvri görəcəksiniz. Turistləri əsasən qədim Roma imperatorunun şərəfinə tikilmiş tarixi Kolizey memarlıq abidəsi cəlb edir. Öz möhtəşəm tikiliş forması ilə müasir arxitektorları heyran qoyan Kolizey Roma şəhərində yerləşir. Öz qəribə görünüşü ilə Piza qülləsi də təəccüb və heyranlıq doğurur. Bu qədim qüllənin

bünövrəsi ilə son mərtəbəsi arasındakı müntəzəlik pozulmuş, qüllə yana əyilmişdir. Bu zamanlar onu tikən memarın buradakı səhv özünü xəcalətə salsada heç guman etməzdik ki, əsrlər sonra heyranlıqla izlənəcək. Binanın kəlləsi ilə bünövrəsi arasında 1 metrə qədər fərq var. Qəribədir ki, tikildiyi dövrdə memarlar onun tezliklə söküləcəyini düşünsələr də bu qüllə bir neçə zəlzələdən üzünə çıxıb.

Dünyada analoqu olmayan, sular içində tikilmiş çox möhtəşəm memarlıq ansamblı olan qədim və gözəl Venetsiya şəhəri də turistləri daima cəlb edir. Onun kanallarında üzən qayıqlarda insan özünü keçmişə səyahət etmiş hesab edir.

İtaliyanın tarixi

Bizim eranın I minilliyinə qədər indiki İtaliya ərazilərində liqur, epqrusk, italik, latın, sabi tayfaları yaşayırdılar. Bizim eradan əvvəl 754-cü ildə Roma şəhərinin əsası qoyuldu ki, o bütün İtaliya ərazisini, (b.e.ə. 264-cü ilə qədər) Siciliya, Korsika, Sardinianı (b.e.ə. 202-ci ilə qədər) İspaniyanı, Balkan yarımadasını (b.e.ə. 168-ci il) Kiçik Asiya və Suriyanı (b.e.ə. 158-ci il) Qaliyanı, Misiri (b.e.ə. 30-cu ilə qədər) Britaniyanı (43-cü il) Fələstin və İudeyanı (eramızın I əsri) özünün tabeliyi altına aldı. 117-138-ci illərdə imperator Adrianın dövründə böyük Roma imperiyası işğallardan müdafiə dövrünə keçdi, 395-ci ildə Roma imperiyası Qərb və Vizantiya olmaqla iki yerə parçalandı. 476-cı ildə German tayfaları Odaktın başçılığı ilə Qərbi Romaya hücum etdi, dünyanın paytaxtı Roma süqut etdi.

488-ci ildə ostqotlar, 554-cü ildə vizantyalılar İtaliyaya rəhbərlik etdilər. 962-ci ildə German kralı I Otqon Müqəddəs Roma imperiyasının əsasını qoydu.

Antik Roma dövründə İtaliya öz qızıl dövrünü yaşamışdır. Roma imperatorluğunun çökməsi ilə İtaliyada irili-xırdalı dövlətlər yarandı.

Benedik Cümhuriyyəti. Sepeviz dövləti, Laibard birliyi, Napoli Krallığı, Floransa Cümhuriyyəti. Bu xırda qurumlar da, öz aralarında digər ölkələrlə savaşa çıxdılar. İtaliya tarixində şərqdə yeganə müsəlman dövləti Siciliya əmirliyi də mövcud olub.

1915-ci ildə İtaliya "I Dünya müharibəsinə" qoşuldu, 1922-ci ildən Mussolini ölkəsi diktator rejimi altına aldı. O II dünya müharibəsində faşizm tərəfindən çıxış etdi. 1945-ci ildə Muzzolina edam edildi.

1947-ci ildə İtaliya Respublika elan edildi.

YURDA GƏLƏN GÖRƏR

Məskən

Turizm

Ölkənin hər bir şəhəri turizm üçün cəlbədiçi gözəlliyə malikdir. Roma, Venetsiya, Milan, Liverpul, Vatikan, Lido ən çox turist qarşılayan mərkəzlərdir. Yeri gəlmişkən Vatikan dünya katalizminin paytaxtı İtaliya daxilində ayrıca şəhər dövlətdir. Buranın idarəçiliyi Roma papasına aiddir.

İtaliyada hətta ən kiçik şəhər belə qədim renessans dövrünün mədəniyyət abidələrini özündə daşıyır. Bu ölkə öz tarixi ilə qırılmaz tellərlə bağlıdır və bu günlə keçmiş sanki harmoniya təşkil edir. Axsamlar kiçik küçələrin işıqlanma sistemi qərribə təəssürat yaradır, sanki adam özünü orta əsrlər dövründə hiss edir.

Ölkəyə gələnlər Apenin və Alp dağlarına, Vezuvi və fəallığını itirməmiş Etna vulkanlarına səyahətlərdən məmnunluqla qayıdırlar.

İtaliyalılar bütün dünyada çılğın, emosional təbiətli insanlar kimi tanınırlar da şimalda yaşayanlar barəsində bunu demək olmaz. Onlar çox sakit və hər şeyin yerini bilən insanlardır. Cənublularsa əksinə, sərt və idarəolunmaz təəssüratı yaradırlar. Amma bütün bunlara baxmayaraq italiyalılar ünsiyyətçil və dostcanlı insanlardır. Əgər İtaliyaya səfər zamanı ingilis dilinə arxalanmışsınızsa, bu sizə kömək etməyəcək. Burada bu dili çox az adam başa düşür. Lakin turistlərin dillərini bilməsələr belə onlar ünsiyyətə can atır, ölkələrindən qonaqların narazı dönməməsi üçün hər şeyi edirlər. İtaliyalılar onlara göstəriş verən multimediyalar təəssüratlı insanlara xoş baxmırlar. Onlarla qeyri formal görüşürlər. Barda, əyləncə məclislərində söhbətlərə daha çox meyil göstərirlər. Belə məclislərdə əsl İtaliyanın səmimiyyətini görə və dəyərləndirə bilərsiniz.

İqtisadiyyat

İtaliya sənaye və aqrar ölkəsidir. Ölkə sənayesi öz yüksək inkişaf zirvəsindədir və dünya üzrə 7-ci yerdə dayanır.

Civə, daş kömür, neft, dəmir filizi, qurğuşun, marmar, və qranit emalına görə dünya üzrə İtaliya ön sıralarda dayanır.

Son dövrlərdə ölkə iqtisadiyyatına turizmdən də xeyli gəlir gəlir. Kənd təsərrüfatında sitrus meyvələr və heyvandarlıq əsas sahələrdir.

İtaliya mətbəxi

İtaliyaya bütün dünyada zara-fatla “makaron yiyənlər” deyirlər. İtaliya mətbəxi çox zəngin olsa da, makarondan hazırlanmış 60-dan çox yemək növü mövcuddur. İtaliyada hər zonanın məxsusi kulinariya mərkəzi, kulinar adət-ənənələri var. Yeməklərinin əsasını xəmir, pendir, meyvə, tərəvəz təşkil edir.

Xəmindən hazırlanan əsas yemək növü pasta adlanır. Pastadan müxtəlif adda xörək hazırlayırlar. Heç yerdə bu cür souslar hazırlanmır. İtaliyada 10 min növ - ət, göbələk, dəniz məhsulları, tərəvəz, pivə və ananasla hazırlanan sous mövcuddur. Burada dadacağınız yeməklər sizi heyrətləndirəcək. Hətta ən nadir şeylərdən, yeyilə bilən nə varsa ondan italyalılar ləzzət yarada bilirlər. Xəmirə nələr qatmırlar: ispanaq, balqabaq, mol-yuks, tomat.

Dünyaya spagettini İtaliya mətbəxi bağışlayıb. İtalyalılara görə, spagettini hazırlamaq bir elmdir. Lapşanın burada ən məşhur növləri “Trenette”, “Piççokeri”, “Linquine”, “Rovioli”, “Tortellini”dir. İtalyalılar dünyaya yayılmış lasan, beşemel, sous, kanneloni kimi yeməkləri ilə də fəxr edə bilirlər. *Bir məşhur filosof deyir: “Ümidlərin bitdiyi yerdə də bizə yalnız köhnə xatirələr qalar. Dünyanı gəzin, görün. Ömrün müəyyən məqamında xoş xatirələrə dalmaq üçün”.* ■

Əflətun Amaşov

Sarıqamış türkün
sevimli rənglərinin
palitrasına
boyanmış
əsrarəngiz yerdir.
Tanrı təbiətin sərt
uşəsində yaşayan
vilayət sakinlərinin
könlünü sanki
onlara bu
əsrarəngizliyi bəxş
etməklə almaq
isteyib.

SARIQAMIŞIN RƏNGLƏRİ, QARSIN ÜMİDLƏRİ

Üçüncü yazı

Türk yaşıl sevr, yaşıl muraddır deyə, yaşillığı bol-bol verib bu diyara. Türk bəyaza aşiqdir, şəhidlər bəyaz geyər deyə, ilin yarısı bəm-bəyazdır buradakı dağların. Türk şəhadətə, Vətən, torpaq yolunda can verməyə hazırdır deyə, al qırmızı sevr deyə, gül-çiçəyi də al qırmızı rəngdədir, sakinlərinin bənizi kimi. Bu palitra Qarsın bəzəyi, bərrəkəti Sarıqamışın təbiətinin, tarixinin, yaşantılarının rəmzidir.

Qəsəbə dəniz səviyyəsindən 2225 metr hündürlükdə yerləşir. Min nəfərlik müasir tipli 4 böyük hotel ilin bütün fəsillərində qonaq-qaralıdır. Bura da son dayanacaq sayılır. Saatda hər birinin daşıyıcılıq imkanı 800 və 2400 nəfər olan iki kanat xətti minlərlə dağ xizəkçisini və alpinisti 2565 metr hündürlükdəki qurğulara çatdırır. Sonra həvəskarlar maraqlarına görə dəstə-dəstə marşrutlara ayrılırlar. Kimi xizəklə başı aşağı enir, kimi digər zirvələrə doğru yön alır, kimi də 1915-ci ildə Sarıqamış döyüşündə həlak olanların şərəfinə ucaldılmış abidə önündə şəhidlərə ehtiramını ifadə etməyə...

Osmanlı mənbələrində Sarıqamışın adı ilk dəfə XVI əsrə aid əlyazmalarda çəkilir. Sarıqamışlı türkmən oymağı adı ilə. Yerli tayfaların bura Xəzər sahillərindəki arıqamış çuxurundan gəldikləri rəvayət edilir. Xalq arasında burada saz və ney hazırlamaq üçün yetişən «qamış» məfhumuna da istinad edilir. Nəzərə alsaq ki, bu yer tarixi savaşları, igidlik salnamələri ilə daha məşhurdur, birinci variantın həqiqiliyi şübhə doğurmur. Fəqət yüz illərin zəfərləri, uğursuzluqları sırasında Sarıqamışda 1914-cü ilin türk-rus müharibəsi daha çox söhbət, xatirat mövzudur. Dağlıq ərazidə dövrün Ənvər Paşa və İ.Yudenic kimi iki görkəmli sərkərdəsinin qoşunları aylarla

üz-üzə dayanıblar. Borodinoda olduğu kimi orada da 40 dərəcə saxta rusların müttəfiqi vəzifəsini icra edib. Allahüəkbər, Soğanlı dağlarında və onların çevrəsində 90 min türk əsgəri geri çəkilməkdənsə donmağı, ağır xəstəliklərdən dünyasını dəyişməyi, şəhadəti üstün tutub. Bax, bu ucalıqdır. Onların şərəfinə ucaldılan abidədə isə elə bizim də duyğularımız ifadəsini tapıb: «cənnət məkan olsun Sarıqamış dağlarında can verən şəhidlərimiz». İşğalçılar bu yerlərdə çox duruş gətirə bilməyib. Fəqət bölgəni tərk edərkən əsrlərlə fürsət gözləyən erməni vəhşiliyinə şərait yaradılıb. Onları silahlandırıb bəşəri cinayətlərinə göz yumublar. Qars – Sarıqamış ▶

bölgəsinin 113 kəndinə od vurulub. Minlərlə dinc sakin, uşaq, qadın, qoca diri-diri basdırılıb, süngüyə keçirilib. Kazım Qarabəkir Paşanın qoşununun özünü yetirməsi əhalini tamamilə məhv olmaqdan xilas edib.

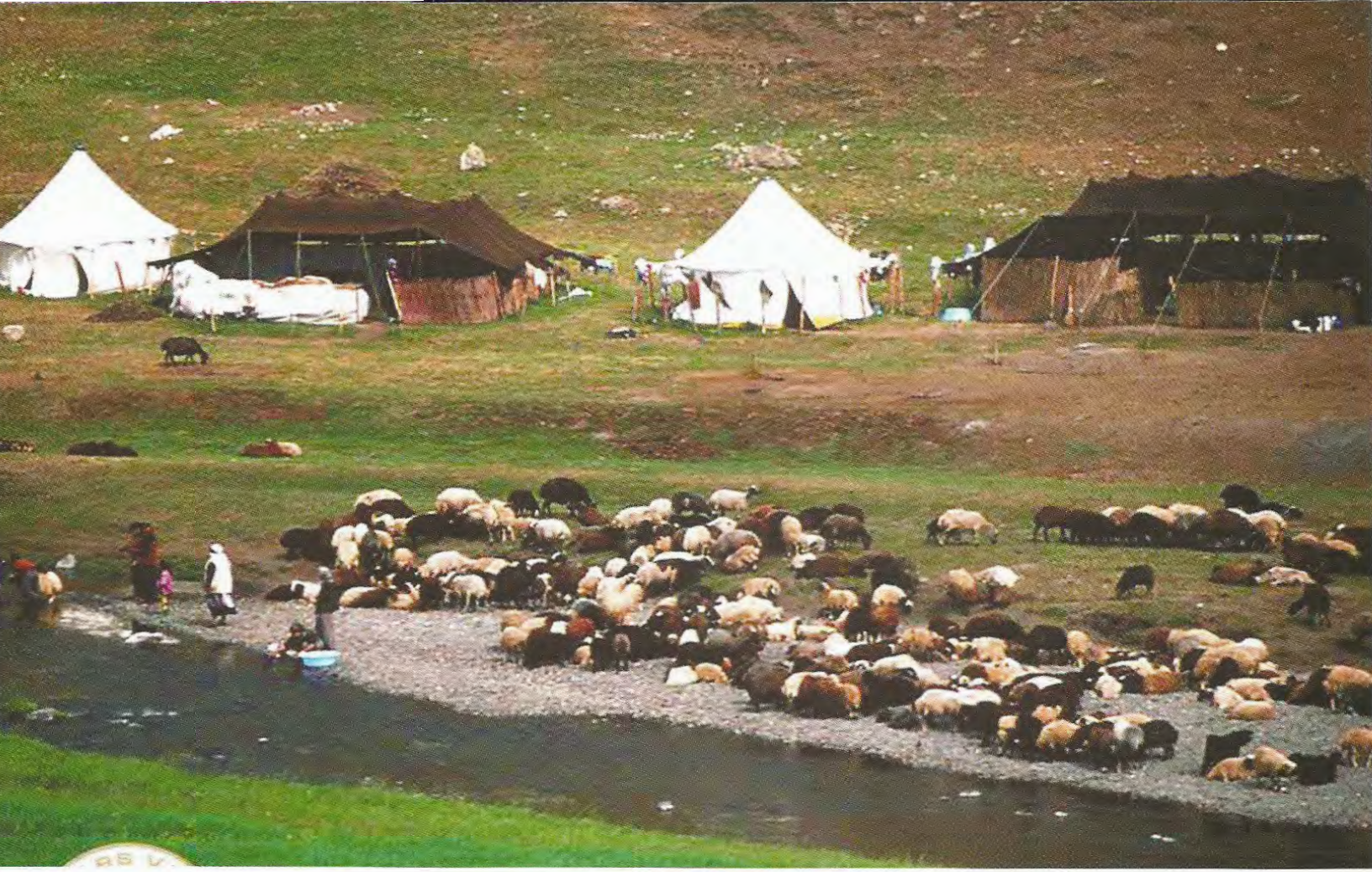
Bütün bunlar tarixi həqiqətlərdir – unudulması, yaddan çıxarılması mümkün olmayan həqiqətlər. Amma elələri var ki, gözdən uzaq, könüldən iraq diyarda 80-90 il əvvəl yaşanan faciələrin, şanlı igidlilərin xatirələrindən silindiyi, «Orta doğu» qəzetində «Qarsda nələr olur» sərlövhəli yazının müəllifi Orhan Karataşın təbirincə desək, «meydanın boş bulunduğunu, Türkiyənin iç kalası olan Karsı kimsənin xatırlamayacağı zənnindədir». Qarsa axışan erməni işbazları, təxribatçıları da bu unudqanların himayəsindən yetərincə faydalanmaq üçün dəridən-qabıqdan çıxır, əhaliyə sərhədlərin açılmasını az qala ultimatum şəklində qoymağı tələqin ►

edirlər. Erməni həyasızlığının, iddialarının həddi-hüdudu məlumdur. Bəs onlara züý tutan bəzi qarşılıqlara nə ad vermək olar? «Burda nə pis iş var ki? Ticari əlaqələr qurular, insanlar sıxıntıdan qurtararlar», deyirlər.

Ermənipərəst mövqeyi ilə bədnam ad çıxarmış Qars bələdiyyə başqanı Naif Əlibəyovlu çıxışında az qala ağlaşma qurur: «Ermənistanın sınır qapısı qapalı deyil, Qarsın sınır qapısı qapalı. Çünki İstanbuldan ticarət də davam edir, uçaq da qalxır. Orada problem yox, problem sınırdı». Sonra erməni iş adamı Noyan Soyakin fikirlərinə istinad edərək sərhədlərin açılması ilə Türkiyəyə Ermənistandan gələn 300 min turistin əksəriyyətinin istiqamətinin Qarsa və Aniyə tərəf yönələcəyini sübuta yetirməyə cəhd göstərir. Faydanı da hesablayıb: 200 min gələcək və 20 milyon dollar gəlir əldə ediləcək. Amma unudulur ki, qondarma genosid ittihamı ilə

Türkiyənin Avropa Birliyinə üzvlüyünün yolunu bağlamağa cəhd edən erməni siyasətçilərinin, pul, sərvət sahiblərinin ərazisinə iddialı olduqları bölgəyə kütləvi axını üçün qapı açılması istəyinin arxasında nələr dayanıb. Başqanı və həmfikirlərini, bütün bunların mahiyyətini bilməməkdə suçlamaq sadələşmələr olardı. Əslində süst müşahidələr onların əl-qol açmasına, niyyətin tərkib hissəsini reallaşdırmaq üçün geniş aspektdə fəaliyyəti davam etdirməyə imkan verib. Sərhədlərin açılması üçün aparılan kampaniyada 50 min imza toplanılıb. Daha sonra türk-erməni xalqlarının dostluğu abidəsinin ucaldılması istiqamətində təbliğat başlanılıb. Kütləvi etirazlar türk yaddaşının hələ kəsərdən düşmədiyini göstərdiyindən ideya müəllifləri yeni variantda əl atmağa məcbur olub. Onun «İnsanlığ anımı» abidəsi ilə əvəzlənməsi gündəmə gətirilib. Hündürlüyü 30 metrədən çox olmalı, Ermənistandan da açıq-aydın görünməlidir. Bəziləri bunun böyüklük, qonşulara ədəb-əxlaq nümunəsi olacağını tələp edirlər. «Ermənilərə öncə barışı öyrətmək gərəkdir» - söyləyən Aydın Dəniz kimi tanınmış şəxslər kifayət ►

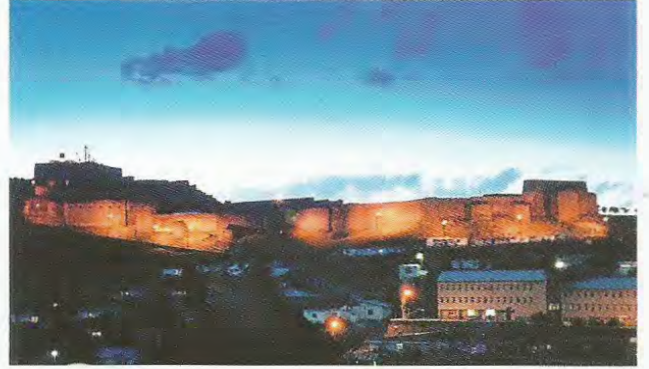

qədərdir. Onlar sərhədlərin açılışı kimi abidənin də ucaldılmasında bütöv türk dünyası maraqlarından çıxışa üstünlük verirlər. Yəni, Azərbaycanın işğal altında olan əraziləri qeydsiz-şərtsiz azad edilməli, Ermənistan soyqırım və ərazi iddiaları kimi cəfəng məqsədlərinə birdəfəlik yox deməlidir.

Son illər vilayətdə baş verən proseslər məkrli niyyət sahiblərinin geri çəkilmək, manevrlərə əl atmaq məcburiyyətində qaldıqlarını göstərməkdədir. Bu işdə mərhum dövlət rəhbərimiz Heydər Əliyevin uzaqgörənliyini xüsusi qeyd etmək istərdik. Ciddi müşahidələr və təhlillərdən sonra o, milli maraqlarımızın kəsişdiyi Qarsın gələcək faciələrdən sığortalanması üçün orada Baş Konsulluğun açılmasını məqsədə müvafiq sayıb. Baş konsul vəzifəsinə təyin etdiyi Həsən Zeynalov ilk gündən bunun üçün görəcəyi işlərə böyük həvəs və işgüzarlıqla başlayıb. Həsən müəllim, necə deyirlər, başqanı və həmfikirilərini yerində otuzdura bilib. 30 min nəfər etiraz imzası ilə müdafiəsinə qalxıb. Abidənin tikintisi dayandırılıb. Naif Əlibəyoglundun əvvəlki canfəşanlığını gizli gedislər əvəzləyib. Həmkarlarımla görüşündə «biz sədaqətimizi sübuta yetirmək üçün Azərbaycana səfər etmək istəyirik» - deyir. Əldə etdiyimiz məlumatlar isə bu sözlərin səmimi niyyətə əsaslanmadığından inandırıcı olmadığını göstərir. Sanki 7 il əvvəl türk-erməni sərhədinin açılması üçün BMT-yə göndərilən 50 min imzanın toplanma təşəbbüskarları sırasında Əlibəyoglu yox imiş.

Başqan özünün və əhatəsindəkilərin türk-erməni biznes şurasının başçısı N.Soyakla biznes əlaqələrini inkar etsə də, bu məlumdur. Axalkalakinin erməni meri Nair İritsyan məhz həmin illəşgilər sayəsində Qarsa gəlmişdi. Tərəflərin rəsmi görüşündə Gürcüstanın ermənilər yaşayan bölgəsi ilə Qars arasında iqtisadi əlaqələrin yaradılması istiqamətində məsləhətləşmələr aparmışdı. Qarsdakı sərnləşdirici içkilər zavodunun sahibinin erməni olması da çox şeydən xəbər verirdi. Bu kimi faktların aşkarlanması əminlik yaradırdı ki, yeni bələdiyyə seçkilərinə iki il qalsa da bu başqanın qatırı çox uzaqlardadı. Bakı-Tiflis-Qars qatarında ona yer tapılmayacaq.

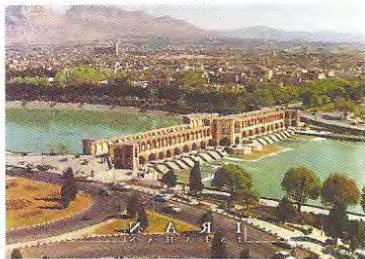
Qars görüşlərində söhbətlər hərlənib həmin ipək yolunda kəsişirdi. Bu, hər iki ölkənin əməkdaşlıq perspektivlərini qlobal layihələrdə genişləndirməyi bacaran Azərbaycanın və Türkiyənin dövlət rəhbərlərinin, mütərəqqi düşüncəli insanların, nəyahət baş konsulumuz Həsən müəllimin möhtəşəm qələbəsi sayıla bilərdi. Səfər zamanı qarşılarda baş konsulumuza necə inam və hörmət bəsləndiyini görmək bizim üçün xüsusilə sevindirici idi. Üç ildə onun gecəsi, gündüzü olmamışdı. Gəzmədiyi kənd, söhbət etmədiyi, məsləhətləşmədiyi ağıl, dərrakə sahibi qalmamışdı. Bəzi faktların təqdimatı, zənnimizcə, oxuculara da maraqlı olar. «Qars Universitetində Azərbaycan dili fakültəsi açılıb», «Azərbaycan Qars Başkonsulluğu tərəfindən yardıma möhtac 350 ailəyə ramazan yardımı yapıldı», «Azərbaycanın Qarsdakı başkonsulu Atatürkün nüfuzu sayəsində bugünkü sərhədlərin cızıldığını vurğuladı», «H.Zeynalov Kazım Qarabəkir Paşanı və Qars anlaşmasını unutmadı», «Qarsın Azərbaycanla ilişkilərini inkişaf etdirmək mənim ən böyük vəzifələrimdəndir» və sair. Hər üç yazımın ərsəyə gəlməsində Həsən müəllimin söhbətləri və təqdim etdiyi faktlar bir növ bələdçidir. Xeyirxahlığı təkə bununla bitibmi? Baş konsulumuzun illər boyu sinəmdə gəzdirdiyim niskilin aradan qaldırılmasındakı söylərini nə ilə qiymətləndirə bilərəm. Bəli, yolum Təhnəliyə – babalarımın yurdunadır...■

Bəhruz Əbülfəzəoğlu

ƏFSANƏLİ, MÖCÜZƏLİ SAVƏ

İran xəritəsində elə inzibati ərazilər var ki, vilayət (ostan) statusuna malik olmasalar da onlardan söhbət açmamağı yeqin oxucu bizə başışlamaz. Bu ərazilər vilayətlərin tərkibinə mahal (şəhristan) kimi elə naşı surətdə daxil edilib ki, nə vaxtsa aparılan həmin bölgülərdəki məntiqsizlik, ədalətsizlik qəbariq nəzərə çarpmaqdadır. Lakin qədim tarixə, qaynaqlara, milli ənənələrə malik olmaları, bəri-bəhrələri, təbii zənginlikləri və digər özəllikləri daxilə əritmə proseslərini hələ on illər boyu yubadacağı şübhə doğurmur. Ötən əsrin 20-ci illərində Rza şahın da Savəni Mərkəzi vilayətin tərkibinə qatarkən qarşıya belə məqsəd qoyduğu aydın idi.

Şəkillərdə İran
mənzərələri əks
olunur

Savə şəhristandır, Tehranın cəmi 112 kilometrliyindədir. Ancaq sağ-solu Azərbaycan vilayətləridir. Şimalında Qəzvin, Qərbində Həmədan torpaqlarıdır. Qum da qonşularındandır. 729 kəndi var. Cəmi 10-da digər xalqların nümayəndələri məskunlaşıblar. Xuzistandan, Şirazdan köçən Zərgər, Kələki, Tişməst tayfaları barədə doktor Cavad Heyətin naşiri olduğu “Varlıq” dərgisində gedən yazılarda gəlmələrin Azərbaycan türkcəsində səlis danışdıqları göstərilir. İranın tanınmış yazıçılarından savəli Əli Kəmalı və digər publisistlər Lək, Arxlu və Kələvənd kimi gəlmə ərəb tayfalarının

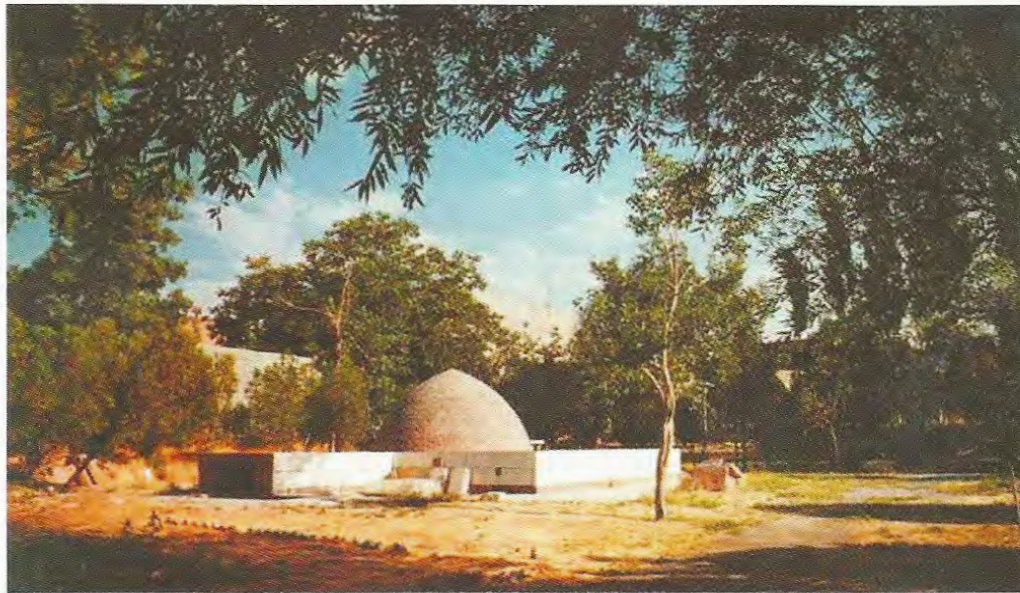
assimilyasiyadan qaça bilmədiklərini, türkləşdiklərini vurğulayıblar. Bu baxımdan tanınmış tarixçi alimlər Şövkət Tağıyevanın, Əkrəm Rəhimlinin və şərqsünas Səməd Bayramzadənin “Güney Azərbaycan” kitabında görkəmli təhqiqatçı Məhəmmədəli Müsəddiqin “Savə və Savə ədəbiyyatı” yazısından gətirdikləri iqtibasa toxunmamaq olmur: “Kənardan baxanda adama elə gəlir ki, bu qədim Azərbaycan torpağında yaşayan əhali farsdır və fars dilində danışanlardır. Amma vilayətin yalnız Zərənd nahiyəsində: Köhnə Zərənd, Əmirabad, Möminiyyə, Nurəlibəy, Dinarabad, Çərmək, Qarğan,

Əlvir və Didridə - cəmi 19 kəndin əhalisi farsca danışır. Onlar eyni zamanda Azərbaycan dilini də bilirlər. 719 kəndin hamısı, demək olar ki, azərbaycanlı olub, Azərbaycan türkcəsində danışır. Çünki onlar müxtəlif türk tayfalarından ibarətdirlər". Mənbələrdə həmin tayfalar sırasında Xələc, Bayat, Əfşar, Bəydili, Şahsevən, Muğanlı, Qacar və digərlərinin adları sıralanır. Adlara diqqət yetirsəniz bu tayfaların müxtəlif dövrlərdə İran tarixində necə önəmli rol oynadıqlarının, bəzi məqamlarda bütövlükdə idarəçiliyə yiyələndiklərinin fərqi nə vararsınız. Onlar yalnız döyüşməklə, yadelli işğalçıların qarşısına cəsarətlə çıxmaqla kifayətlənməyiblər. Tarixən formalaşan adət-ənənə, məşğuliyyət, dil və mədəniyyətlərinin də toxunulmazlığı qayğısına qalıblar. Hakimlər də tayfaların xüsusiyyətlərinə bələd olduqlarından açıq-aşkar təzyiqlərdən çəkiniblər. Onların dəstəyinə ehtiyac duyduqlarından niyyətlərini zamanın ixtiyarına buraxıblar.

Telimxan, Əkbər, Rəzzaq, Türkmən, Seyid Mehdi Müntəzir... kimi söz ustalarının doğma dildə əsərləri şah diktaturası dövründə ərsəyə gəlib.

Sayədə məskunlaşan 29 şahsevən tayfasının da yaşantıları dediklərimizə əyani misal ola bilər. Onlar digər köçəri, yarımköçəri tayfalar kimi heyvandarlıq, qismən əkinçiliklə məşğul olur, kilim toxuyur... və eyni zamanda sözü, sənəti qiymətləndirirlər. Toyları aşıqsız keçməz. Aşıq Nəsimullaya "aşıqlar şahı" titulu verilib. Balabançı Əli, Məhəmməd də dərin hörmətə malikdir. "Çöyür saz" adlanan alətləri bizim sazdan bir qədər fərqlidir, səsi bəm, havaları məhzundur. "Qərib və Şahsənəm" dastanı, 20-yə yaxın müxtəlif hava daha tez-tez səslənir. Aşıqlar Azərbaycan və Türk havalarını da səsləndirməkdədirlər. "Köç havası", "Yarcanlı", "Dəvə zəngi", "Kələko" ("Şələko"ya oxşar), "Leylanə" və digər təranələrdəki cəsurluq, sədaqət, eşq... motivləri bunların hansı həyat tərzinə, xüsusiyyətlərə malik olmalarına şahidlik etməkdədirlər. ►

Savənin yaşı

Zənn etməyin Savənin əsas özəlliyi sadaladıqlarımızdan ibarətdir. Xeyr, bu, bir yadda saxlamalı cəhətdir. Savə bütün İranda möcüzələr, inanclar, əfsanələr diyarı kimi məşhurdur. Əvvəladın etnologiyasına baxaq. Bir qrup bunun “se ab” (üç su) sözündən götürüldüyünü deyir. İkincilər “Fərhəngə-moin” əsərinə istinadən onu “qızıl dənəciyi” sayır. Əlavə edək ki, bunun da müəyyən əsası var. Dağlıq vilayətlərlə əhatə olunan mahalda qonşulardan fərqli surətdə hündürlük o qədər də nəzərə çarpmır. Əlverişli iqlim şəraiti geniş Böyük Savə düzənliyini bar-bərəkət ünvanına çevirib. Bağçılıq- bostançılıq, əkin- biçin öz yerində. Savənin güleyşə narı əvəzsiz nemətdir.

Dörd tərəfdən karvan yolu üstə yerləşməsi Savənin başı üzərinə qızıl sərvətlərini yağdırıb.

Tarixi mənbələrdə yaşının islamdan əvvəl 3 min ildən yuxarı olduğu göstərsə də coğrafi mövqeyi daha qədimlərə müraciəti vacib sayır. Pişdadilər sülaləsinin bir sıra şahlarının adı Savə olub. Yer in onların hansınsa şərafinə verilməsi istisna deyil. Doğrudur, islamdan əvvəlki Savə haqqında məlumatlar azdır. Şəhərin Keyxosrov vaxtı salındığı da bildirilir. Hər halda aydın məsələdir ki, sasanilər, ərəb istilaları, samanilər, səlcuqlar dövrələrində cərəyan edənlər ondan yan keçməyib. Monqol-tatar hücumları zamanı şəhərdəki misilsiz kitabxana və muzey yandırılıb, əlyazmalar, əsərlər, həmçinin suvarma sistemləri məhv edilib. Teymurləngin və Ağqoyunluların da hücumları dağıntılar, qarətlərlə müşahidə olunub. Amma onu dağıdanlar, sonralar özləri bərpasına əl qoyublar. Bunu qeyd etdiyimiz kimi şəhərin yerləşdiyi mövqə şərtləndirib. Savənin yenidən abadlaşdırılmasında Səfəvi və Zəndiyyə hakimlərinin rolu misilsizdir.

Bir maraqlı faktı da açıqlamaq istərdik ki, Savə İranın əql, zəka mərkəzi kimi də tanınıb. Xarəzmşahlar öz saray əyanlarının əksəriyyətinin bu şəhərdən olmasına üstünlük verirdilər. Savəli münəccimlər bütün Şərqdə şöhrət tapmışdılar. Məşhur həkim Zeynəddin Əmr ibn Səhlan Savucinin məntiqə aid “Əl bəsaİR əl Nəsrıyyə” əsəri Misirdə tədris olunmaqdadır. Əbu Səəd Avinin fəlsəfəyə, ədəbiyyata aid 10 min səhifəlik əsərləri Misir, Suriya və Tunisdə dərc edilib. Xacə Səəddin Savuci Qazan xanın vəziri olub. Rəvan və dərin mənalı şeirlərin müəllifi Salman ibn Əlaiddin Hafiz Şirazi ilə sıx əlaqə saxlayıb. Cəlairilər sarayında “məlikül-şüara” adını daşıyıb.

Savə adının üçüncü versiyasında “Dehxuda lüğətnaməsi”nə istinad edilir. Orada Savənin Turan hökmdarı kimi Rüstəmlə döyüşdə həlak olduğu bildirilir. Fəqət Savə haqqında danışılarkən onun kahinlər, bilicilər, münəccimlər yurdu olduğuna xüsusi diqqət yetirilir. Bunun səbəbləri sırasında Savənin islamdan əvvəlki dövrlərdə atəşpərəstliyin, zərdüştülüyn mərkəzlərindən biri kimi tanınması xüsusi vurğulanmalıdır.

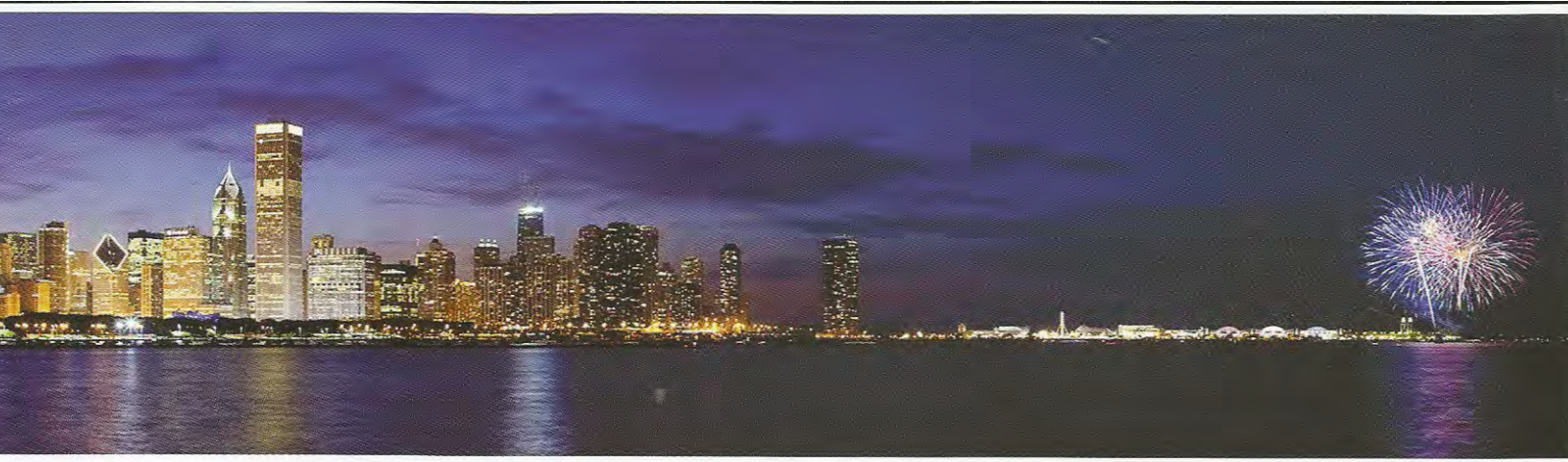
Kahinlərin səfəri

Görkəmli rəssam Hüseyn Behzadın “Məcusilər” əsərində Yerusəlimə səyahət edən 3 nəfər təsvir olunub. Hər üçü kahindir. Kaspar-Tarsusdan (Avropa), Bal-tazar-Efiopiyadan, Melçior isə İrandandır – zərdüştüdür.

İsa peyğəmbərin dünyaya gəlməsi onlara əyan idi. Gələcək peyğəmbəri ziyarət etməyi, ona hədiyyələr yetirməyi qərarlaşırlar. Yolları İsfahan, Savə, Dəməşqdən keçir. Yerusəlimin hakimi xəfiyələrindən səfər barədə məlumat aldıqdan sonra səyyahları qəbul edir. Kahinlər ▶

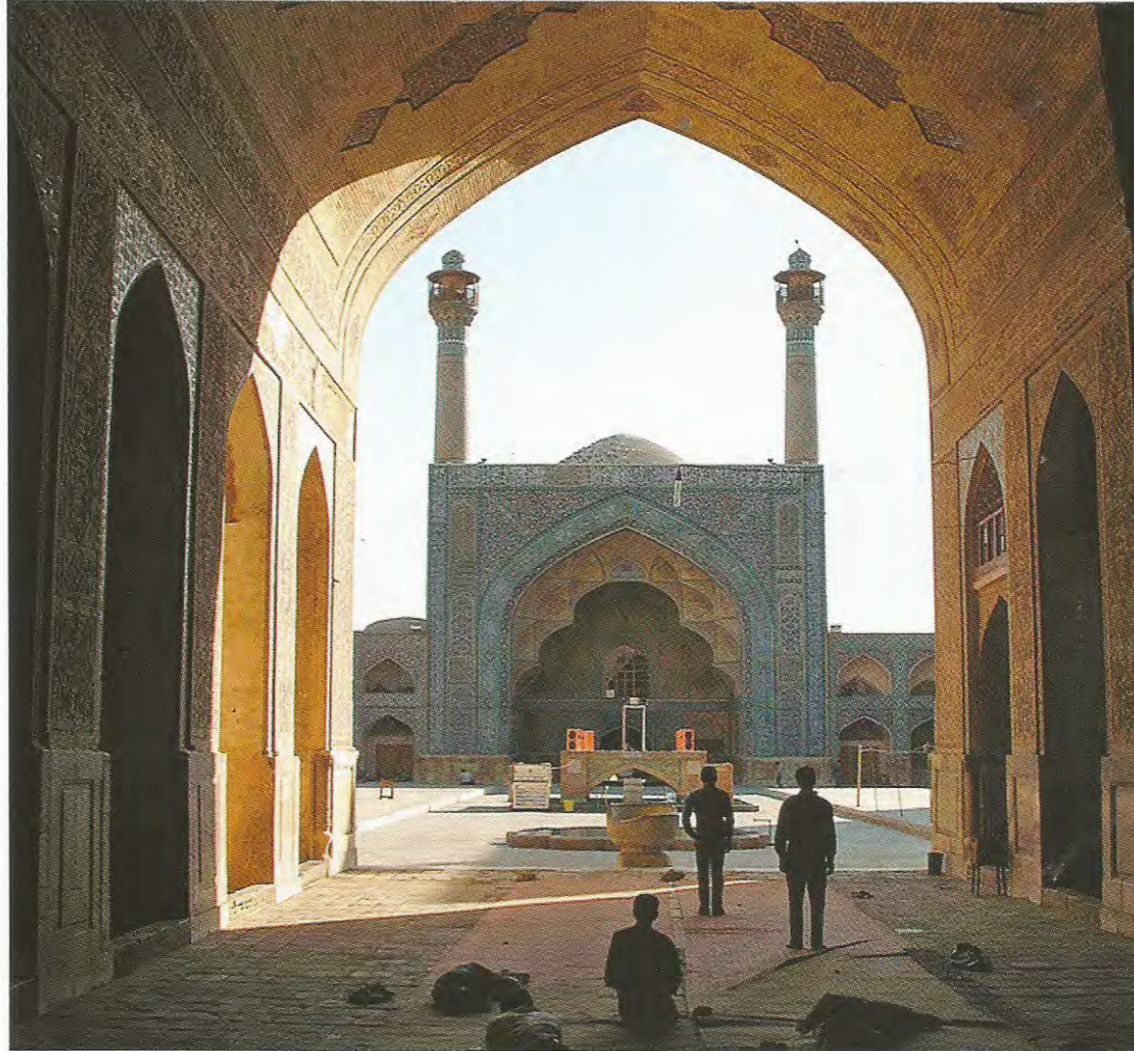

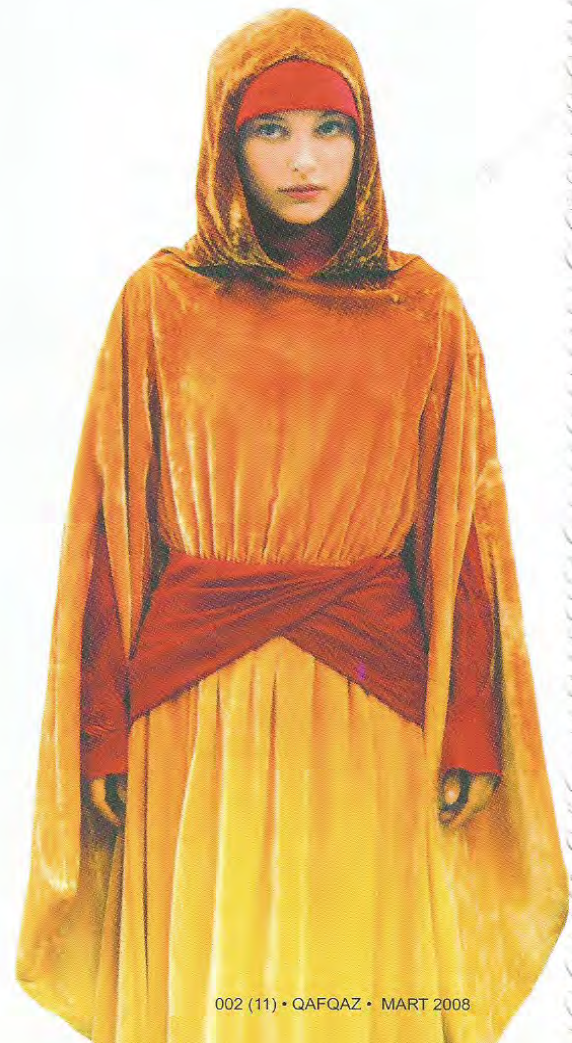

xəbəri təsdiqləyir, gördüklərini danışırlar. Müxtəlif yaşlarda olan kahinlər uşağa ayrılıqda baxarkən onu öz yaşlarında, bir yerdə isə 13 günlük gördüklərini, hədiyyələrini al-dığını və özünün də hədiyyə verdiyini söyləyirlər. Bundan təşvişə düşən hökmdar bütün təzə doğulan oğlan uşaqlarının öldürülməsi əmrini verir.

Məşhur italyalı səyyah Marko Polonun “Səyahətnamə” əsərində də həmin kahinlər barədə məlumat var. İranda hər üç səyyaha məqbərə ucaldılıb.

Digər möcüzə və əfsanəyə bənzər məlumat budur ki, Təbərinin “Tarix” kitabında, həmçinin İbn Qətibə, Müqəddəsi və Mustofi kimi tarixşünasların əsərlərində Məhəmməd Peyğəmbərin doğulduğu gecədə Savə gölünün qeybə çəkilməsi göstərilir. Bütün bunlara baxmayaraq təhqiqatçılar Savəni Mesopotomiyadakı “mələklər şəhəri” Sabə ilə dəyişik salmağı məsləhət görürlər. ►

Hər yanı abidəli Savə

Savədə 200-ə yaxın tarixi abidə var ki, hər biri turistün onlarla tanışlığa vaxt sərf etməsinə dəyər. Çox az qismindən söhbət açacağıq.

Şamol Nəbi məqbərəsi

Savənin 40 kilometrliyində eyni adlı kənd var. İki tərəfdən Kaftalan dağının əhatəsindədir. Üçüncü tərəfdə Nəbi Peyğəmbər bulacağının məlhəmli suyu axır. Məqbərəni yəhudi mənşəli kəlimilərlə yanaşı müxtəlif etiqad sahibləri ziyarət edirlər. Şəfası, möcüzələri barədə söhbətlər açılır.

Qız qalası

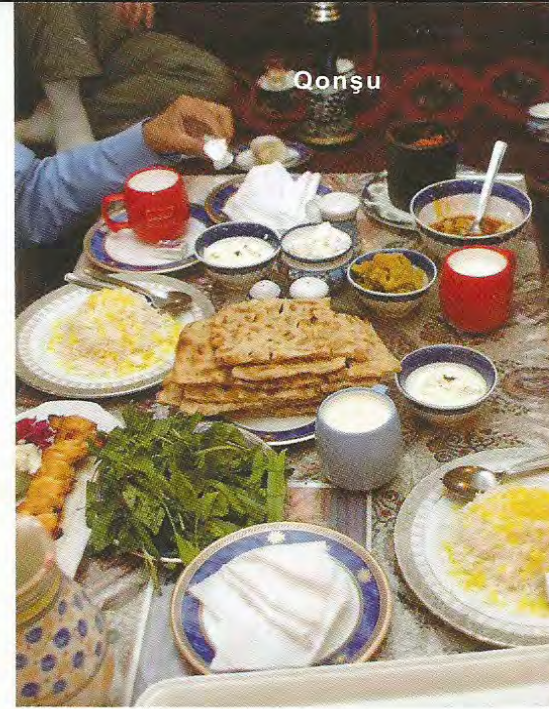
Çox nadir memarlıq əsərlərindəndir. Strateji nöqtələrdən sayılıb. Əzəməti, memarlıq fəlsəfəsi o qədər yüksəkdir ki, səyyahlar onu görməyəndə sanırlar nəyisə itiriblər. Qala həm qəsir, həm ibadət, həm də müdafiə istehkamıdır. Elə nöqtədə yerləşib ki, bütün Savə düzənliyini nəzarətdə saxlaya bilər. Qala bütün Savə düzənliyindən və Həmədan yolundan görünür. Maraqlıdır ki, yanındakı kənd, sığındığı dağ da Qız qalası adlanır. Ərazisi 3 min kvadratmetrdir. Daş və sarucla (yumurta, əhəng qarışığı) tikildiyindən yerində möhkəm dayanmaqdadır. Bu xüsusiyyətinə görə də hətta işğalçıların belə onu dağıtmağa gücləri çatmayıb. İbadətgahının yerləşdiyi mövqeyə əsasən təhqiqatçılar tikilinin islamdan əvvəlki anahit və mehrpərəstlik dövrlərinə aid olduğunu söyləyirlər. Qədim sakinlər su və nahid ilahələrinə ibadət mərasimlərini burada yerinə yetiriblər. ►

DÜNYANI GƏZƏN BİLƏR

Qonşu

Came məscidi

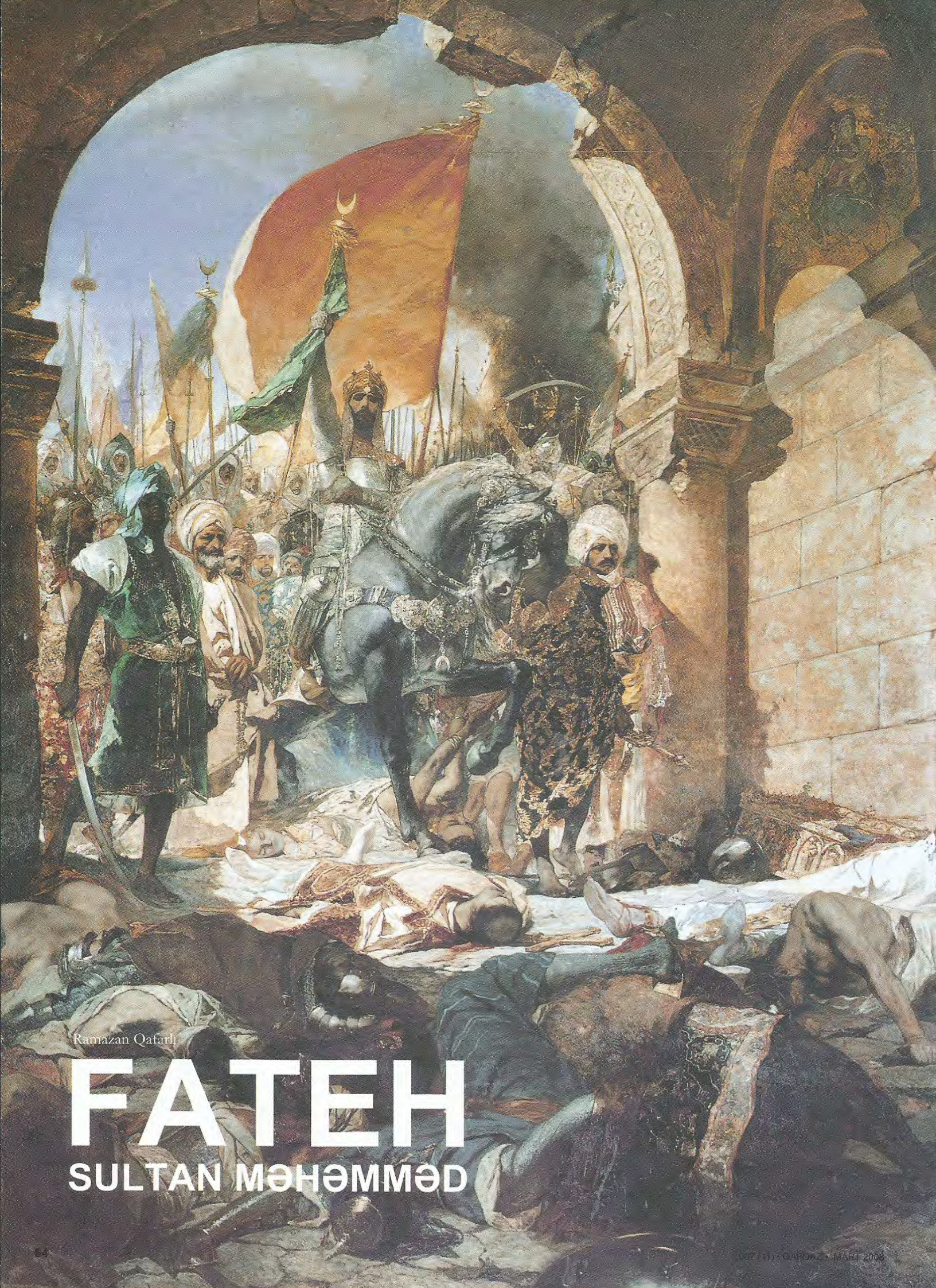
Səhərdə yerləşən və “Məscid-came” adlandırılan qədim tikilini dəyərləndirən bir neçə cəhət var. Memarlıq üslubu, rəssamlıq, xəttəqliq, kaşıkərlıq nümunələri burada son dərəcə yüksək zövqə və ustalıqə malik sənətkərlərin çalısqıqlarını göstərməkdədir. Digər özəllik tarixidini nöqtəyi-nəzərindəndir. Tarixşünasların fikrincə ona üç mərhələnin əsəri kimi yanaşılmalıdır. Yaşının 2 min ildən çox olduqə hesablanır. Bura islamadək də inanc yeri olub. Səlcuqlar dövründə divarlara kufi xəti ilə mətnlər işlənilib. Səfəvilər isə memarlıq abidəsini indiki görkəminə salıblar.

Mahalın şəhərləri

Savənin ərazisi 9.9 min kilometrdir. Əhalisi 260 min nəfərdən çoxdur. 120 min nəfəri Savə şəhərində yaşayır. **Hövmə, Cəfəradab, Zərən, Xərqan, Məzilqan** bəxşləridir. Ən iri bölgəsi sayılan Xərqan isə 200 türk kənd və qəsəbəsindən ibarətdir.

Tehrandakı urbanizasiya Qəzvin kimi Savə ətrafına da müəssisələrin köçürülməsi prosesinə rəvac verib. Əsasən yüngül və yeyinti sənayesinə aid obyektlər açılmaqdadır. Heç şübhəsiz bu proseslər istər-istəməz onun simasına da yeniliklər gətirəcəkdir.■

Ramazan Qafarli

FATEH

SULTAN MƏHƏMMƏD

AVROPANI LƏRZƏYƏ SALAN SƏRKƏRDƏ KİMDİR?

Fateh Sultan Məhəmməd 29 mart 1432-ci ildə Ədirnədə doğulub. Atası Sultan II Murad, anası Hüma Xatundur. Fateh Sultan Məhəmməd uzun boylu, dolğun yanaqlı, əyri burunlu, qüvvətli əzələli bədənə malik bir sultan idi. Öz dövrünün elmlərinə sahibdi və yeddi xarici dil bilirdi. Alim, şair və sənətkarları tez-tez yanına toplayar, onlarla söhbət etməyi xoşlayardı.

Maraqlı və bilinməyən mövzular haqqında məqalələr yazdırar və onları araşdırmağı xoşlayardı. Müəllimi olmuş Akşəmsəddin onun ən çox dəyər verdiyi insanlardan biri idi. Fateh Sultan Məhəmməd soyuqqanlı və cəsur insan idi. Dahi sərkərdə və idarəçi idi. Fateh oxumağı çox sevərdi. Farsca və ərəbcəyə çevrilmiş dini və fəlsəfi əsərləri daim mütləq edərdi. 1466-cı ildə Ptolomey xəritəsini yenidən çəkdirib üstündəki yer-yurd adlarını ərəbcə yazdırmışdı. Hansı din və məzhəbə aid olursa-olsun, bütün alimləri qorumaqda və onlara əsərlər yazdırmaqda israrlı idi. Elmə böyük əhəmiyyət verən Sultan Məhəmməd kənar ölkələrdə yaşayan alimləri İstanbula gətizdirirdi. Belə ki, böyük astronomiya alimi Əli Quşçu onun zamanında İstanbula çağırılmışdı. Fateh Sultan Məhəmməd 1481-ci ilə qədər sultanlıq edib və 25 dəfə şəxsən cihad səfərinə çıxıb. O, təmkinli və verdiyi qərarları qətiyyətlə yerinə yetirən bir şəxsiyyətə sahib idi. Dövlət idarəsində olduqca sərt idi. Döyüşlər zamanı çox cəsur olar və hər hansı pozulmanın qabağını almaq üçün irəli atılaraq şəxsən əsgərləri ruhlandırardı. ▶

20 yaşında Osmanlı sultanı olan Sultan II Məhəmməd İstanbulu fəth edərək 1100 illik Şərqi Roma İmperiyasını ortadan qaldırır və Fateh ünvanını qazanır.

İSTANBULUN FƏTHİ

20 yaşında Osmanlı sultanı olan Sultan II Məhəmməd İstanbulu fəth edərək 1100 illik Şərqi Roma İmperiyasını ortadan qaldırır və Fateh ünvanını qazanır. Hz. Rəsulullahın (s) hədisi-şərifində müjdələdiyi İstanbulun fəthini gerçəkləşdirərək böyük komandan olmağı bacaran Fateh Sultan Məhəmməd düşmənlərə İslamın gücünü göstərə bilib. Bu böyük insan 1481-ci ilin may ayının 3-də vəfat edib.

Fateh Sultan Məhəmməd hakimiyyətə gəldikdən sonra ilk işi davamlı üsyanlar qaldıran Qaramanoğlu bəyliyinə qarşı səfərə çıxmaq oldu. Qaramanoğlu İbrahim bəy sultandan əfv istədi. Fateh İstanbulun fəthini düşündüyü üçün onu bağışladı. Sultan Məhəmməd bu böyük qayəsini həyata keçirmək üçün macarlara, serblərə və bizanslılara qarşı yumşaq davranmaqda idi. Məqsədi xristianların birləşməsinin qarşısını almaq və vaxt qazanmaq idi. Bizans min illik tarixinin sonunu yaşayırdı, kiçilə-kiçilə sadəcə İstanbul şəhərinin sərhədləri içərisində hökm sürən bir dövlət halına gəlmişdi. Buna baxmayaraq Bizansın varlığı Balkanlarda müsəlman hakimiyyətinin genişlənməsi imkan yaratmırdı. Bizans imperatorları Anadoludakı müxtəlif siyasi qüvvələri Osmanlılar əleyhinə təhrik edirdilər. Hətta onlar zaman-zaman Osmanlı şahzadələri arasındakı taxt-tac mübarizəsinə də qarışaraq daxili nizamı pozmaqda idilər. İstanbulun Osmanlı dövləti tərkibinə qatılması iqtisadi və mədəni yöndən də əhəmiyyətli mövqelərin ələ keçirilməsi demək idi. Boğazlar ciddi şəkildə nəzarət altına alınacaq və Qara dənizdəki ticarət yolları ələ keçiriləcəkdi.

Fateh Sultan Məhəmmədin qılıncı

Qaramanoğulları məsələsini həll edən Sultan Məhəmməd İstanbulun fəthi üçün hazırlığa başladı. Dövrün mühəndislərindən Müslihiddin və Saruc Səkbən ilə osmanlılara sığınmış macar Urbana Ədirnədə top tökülməsi tapşırıldı. “Şahi” adı verilən bu toplar üçün təkərli qüllələr və aşırma mərmilər (bugünkü dillə desək minamyot) də düzəldildi. Bukimihazırlıqlar İstanbulun fəthində mühüm rol oynadı. İldırım Bəyazidin İstanbul mühasirəsi zamanı tikdirdiyi Anadolu Hisarının (divarının) qarşısında Rumeli Hisarı (Boğazkəsən) inşa edildi. Beləliklə, boğazlar nəzarətə alındı və düşməyə dəniz yolu ilə gələn yardımların qarşısı kəsildi. 400 gəmidən ibarət donanma yaradıldı. Turxan bəyin komandanlığı altındakı bir donanma Moraya göndərilməklə İstanbulun Qərblə əlaqələri tamam üzüldü. Əflak və Serbiya ilə yeni sülh müqavilələri bağlandı. Macarlarla da üç illik müqavilə imzalandı.

Osmanlıların bu hazırlıqları zamanı Bizans da boş durmamışdı. Qala divarları təmir edilərək gücləndirilir, şəhərdə qida ehtiyatı çoxaldırıldı. Bundan başqa Bizans imperatoru Konstantin körfəzə zəncir çəkdirərək buradan gələn təhlükənin qabağını almağa çalışırdı. Eyni zamanda xristian dünyasından yardım istəməkdə idi. Roma Papası bunun əvəzində Katolik

və Ortodoks kilsələrinin birləşdirilməsi tələbini qoyurdu. Ancaq katoliklərə nifrət edən ortodoks yunanlar Roma kilsəsinə bağlanmaqdan imtina edirdilər. “İstanbulda Kardinal papağı görməkdənsə, türk sarığı görməyə razıyıq” – deyirdilər.

Fateh Sultan Məhəmməd hazırlıqlarını tamamladıqdan sonra Bizans imperatoru Konstantinə elçi göndərərək qan tökülmədən şəhərin təslim edilməsini istədi. Ancaq imperatorun “döyüşə hazırıq” cavabından sonra İstanbulun qala divarlarının önünə gələn Osmanlı ordusu 4 aprel 1453-cü ildə mühasirəyə başladı. Osmanlı ordusu Xəlincin girişində və Sarayburnu deyilən yerdə lövbər saldı. Ordu mərkəz, sağ və sol cinah olaraq üç qismə ayrılmışdı. 19 apreldə edilən ilk hücumda təkərli qüllələrdən istifadə edildi və bu hücumla Topqapı qala divarlarına qədər irəli gedildi. Osmanlı ordusunda əsgərin sayı 150-200 min arasında idi. Bu qüvvələrə Rumeli və Anadolu bəylərinə bağlı müxtəlif qüvvələr də qatılmışdı. Çox şiddətli döyüşlər getməkdə idi. Bizanslılar şəhərin qala divarları zədələnən kimi təmir edirdilər. Venesiya və digər xristian ölkələri də öz donanmaları ilə bizanslılara yardım etməkdə idi.

Fateh Sultan Məhəmməd mühasirə

zamanı Osmanlı donanmasından kifayət qədər istifadə edilmədiyini və bu səbəbdən mühasirənin uzandığını gördü. İstanbulun körfəz tərəfdəki qala divarlarının zəif olduğu bilindi. Bu səbəbdən də Bizans bu tərəfə zəncir çəkmişdi. Yüksəkdən atlan daş mərmilər bəzi Bizans gəmilərini batırmışdı, ancaq yenə də donanmadan bəzi gəmiləri körfəzə salmaq lazım idi. Bu zaman Fateh İstanbulun fəthini asanlaşdıracaq əhəmiyyətli bir qərar verdi: gəmiləri quru yolu ilə gətirib dənizə tökmək. Bunun üçün gəmilərin gətiriləcəyi sahəyə şalbanlar düzdürdü.

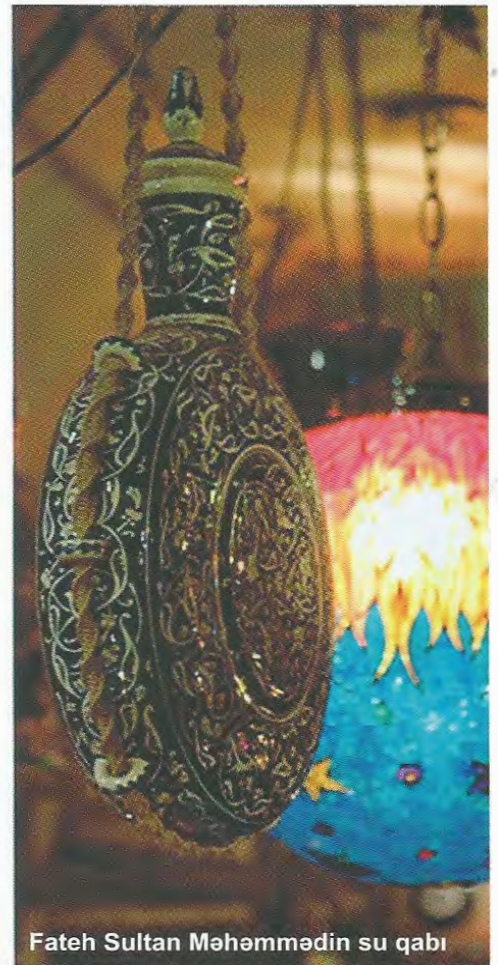
Gəmiləri şalbanların üzərində sürüşdürmək üçün Qaladakı xristianlardan zeytun yağı, sadə yağ və donuz yağı alınaraq şalbanlar yağlandı. 21-22 aprel gecəsi 67 (və ya 72) gəmi düzəldilmiş bu yoldan körfəzə endirildi. Buradakı toplar İstanbul qala divarlarını vurmağa başladı. Ağır döyüşlər davam edirdi. Bundan sonrakı günlərdə top döyüşləri, qarşılıqlı ox və tufəng

atışmaları davam etməkdə idi. Mühasirənin uzun sürməsi, qələbənin əldə edilməməsi əsgərlərdə əndişə yaradırdı.

Bütün bunlara baxmayaraq İstanbulu fəth etməkdə qərarlı olan Sultan Məhəmməd komandan və alimlərin iştirak etdiyi bir toplantı çağırırdı. O, cəsarətləndirici bir nitq söylədikdən sonra 29 mayda umumi hücum həyata keçiriləcəyinə dair qərarı elan etdi.

Artıq döyüşlər zamanı Bizansın qala divarlarında bərpası mümkün olmayan yarıqlar açılmışdı. Bəzi hallarda qaladan içəri keçməyə müvəffəq olan Osmanlı əsgərləri bizanslılar tərəfindən zorla geri oturdulurdu.

İlk dəfə Ulubatlı Həsən və dostlarının şəhid olmaq bahasına üzərində dayanacağı bacardıqları İstanbul qala divarları artıq tab gətirə bilmirdi. 53 gün davam edən və 19 aprel, 6 may, 12 may və 29 maydakı dörd böyük hücum həmləsindən sonra Şərqi Roma İmperatorluğunun ►

Fateh Sultan Məhəmmədin su qabı

Topqapı qalasının alınmaz divarları

1125 illik paytaxtı İstanbulun fəthi çox əhəmiyyətli nəticələri də özü ilə bərabər gətirdi.

Fateh Sultan Məhəmməd Qərbdəki hakimiyyətini gücləndirmək, sərhədlərini genişləndirmək, islamı ən uzaq yerlərdə yaymaq və xristian birliyini pozmaq məqsədi ilə Avropanın üzərinə bir çox səfərlər etdi. Serbiya (1454, 1459), Mora (1460), Əflak (1462), Boqdan (1476), Bosniya-Hersoqovina, Albaniya, Venesiya (1463), İtaliya (1480) və Macarıstan səfərləri ilə Avropadakı hakimiyyətini gücləndirdi. Bu səfərlərin nəticəsində Serbiya Krallığı tamamilən ortadan qaldırıldı və Osmanlı sancağı (vilayəti) halına gətirildi. Mora da bütünlüklə fəth edildi. Əflak bir Osmanlı əyalətinə çevrildi. Bosniya təkrar Osmanlı hakimiyyəti altına alındı. Albaniya ələ keçirildi. 16 il davam edən Osmanlı-Venesiya müharibələri sonunda Venesiya sülh imzalamağa məcbur edildi. İtaliya səfəri zamanı Romanın fəthi üçün əhəmiyyətli mərkəz olan Otranto şəhəri ələ keçirilsə də, Sultan Məhəmməd Fatehin vəfatı səbəbilə itirildi.

Fateh Sultan Məhəmməd həm də dövrünün istedadlı qələm sahiblərindən biri olmuş, saf məhəbbətlə qezəllər qələmə almışdır.

HÖKMDARIN QƏZƏLLƏRİ

Bir günəşyüzlü məlek gördüm ki, alem mahıdır,
Ol qara sünbülləri aşiqlərinin ahıdır.

Qarələr geymiş məhi-taban kimi ol sərvnaz,
Mülki-əfrəngin məgər kim hüsn içində şahıdır?

Üqdeyi-zünnarına hər kimse kim, dil bağlamaz,
Əhli-iman olmaz ol, aşiqlərin gümrahıdır.

Qənzəsi öldürdüynə ləbləri canlar verir
Var isə ol ruhbəxşin dini, İsa rahidir.

Avniya, qılma güman kim, sana ram ola nigar,
Sən Stanbul şahısan, ol Qalatanın şahıdır.

Kimə yar olam cahan içində yarım var ikən,
Kimə qul olam o şahı-tacıdarım var ikən.

Xarü hüsn, nəşvü nüma bulur bahar irincə, ah
Bən xəzəni-hicrə düşdüm, növbaharım var ikən.

Bülbülü güllisə, naz ilə niyaz ola bənim,
Hasilim daği-cəfadır, lələzarım var ikən.

İntisabım, xizmətim bir rəğbət oldu aqıbet,
Xarü zar oldum əzizü qəmzarım var ikən.

Ləşkəri-qəm, şahı-eşqə necə bulsun dəstirəs
Avniya, meyxanə kimi bir hissəsin var ikən.

Gülnaz Abdullazadə,
Əməkdar İncəsənət xadimi, fəlsəfə elmləri doktoru, professor

ƏSRLƏRİN TƏRANƏ YADİGARLARI

Qədim musiqi alətlərinin bu günkü günə hansı yollarla gəlib çıxması, hansı dəyişikliklərə məruz qalması, onun yaşadığımız coğrafi əraziyə uyğun olub olmaması, nəhayət, hansı xalqa və millətə mənsubluğu müasir dövrdə böyük sual doğurur. Bu problemlər ətrafında XX yüzillikdən başlayaraq bu günədək böyük mübahisə və həyəcan doğuran müşahidələr etmək olar.

Sanki qloballaşma hərəkatının qarşısında aciz olmamağının çarəsini müasir insan öz keçmişini öyrənilməsində, ənənələrinin davam etdirməsində görür. Bu həqiqətən də elədir. Hətta qonşu xalqın mənəvi sərvətini öz adına çıxan ölkələr də az deyil.

Türk dünyası bu mənada daha əlverişli mövqedə durur. Onların ortaq türk mədəniyyətinə malik olduğu halda mədəni abidələr də ümumtürk dünyasının mədəni sərvəti sayıla bilər. Biz tərəfdən onların bənzər və bənzərsiz olduğu və bir bulaqdan faydalanaraq mənəvi-mədəni sərvət kimi gələcək nəsillə sübuta yetirməyimiz qarşımızda duran vacib məsələlərdən biridir.

MİLLİ MUSIQİ ALƏTLƏRİNİN BƏRPASI VƏ MÜHAFİZƏSİ

Alətlərin səs ahəngi, quruluş gözəlliyi daima rəssamların, şairlərin, yazıçıların diqqətini cəlb edir. Onlar öz əsərlərində alətlərin ifa üslubuna, quruluşuna, hansı tərzdə çalınıb, oxunmasına geniş yer verirlər. Belə ki, orta əsrlərdə miniatür rəsmlərin əksər nümunələrində əks olunan mövzularda musiqi alətləri mühüm yer tutur. Şənlik məclislərindən başlayaraq ta müharibə döyüşlərinə qədər alətlərin bu və digər növlərini müşahidə edə bilərik. Nizami Gəncəvinin «Sirlər xəzinəsi» poemasına gəldikdə, biz əksər hallarda musiqi alətlərinin ya adına, ya sənətçilərin isminə, ya da oxunan əsərlərin quruluşuna, janrı və üslubu xüsusiyyətlərinin izahına rast gəlirik. Belə faktlar əsas verir ki, artıq unudulmuş alətlərin bərpası işlərinin icrası zamanı gəlmişdir. 1988-ci ildən başlayaraq bərpa olunan kiçik tərkibli alətlər ilk musiqi məclislərində səslənməkdədir. 1991-ci ildə Bakı Musiqi Akademiyasının nəzdində «Qədim musiqi alətlərinin bərpası və təkmilləşməsi» elmi laboratoriyasının açılması bir sıra alətlərin bərpasına səbəb oldu. Bunların simasında simli musiqi alətləri

ifa tərzinə görə:

1. Mizrabla çalınanlar - qopuz, çoğur, rübab, rud, bərbət;
2. Kamanla (yayla) çalınanlar - çəğənə;
3. Barmaqla çalınanlar (Dartınlı) - cəng, Şirvan təmburu;
4. Zərblə çalınanlar - səntur bərpa edilib.

Musiqi alətləri sırasında mizrabla çalınan qopuz ən qədim nümunələrdən biridir. Bildiyimiz kimi, bu alət Dədə Qorqudun istifadə etdiyi məşhur «qopuz» alətidir və onun Türk dünyasında iki növü var.

Birincisi, üçsimli «Qıl qopuz», yəni indiki dövrün sazıdır.

İkincisi isə «Qolça qopuz» adlanır. Belə qopuz iki və ya üç simlidir. Daha doğrusu, Altay, Sibir, Çin, Uyğur və Türkmənistanda iki, Anadolu ilə Azərbaycanada isə üç simlidir. Onun 2/3 hissəsini dəri, qalan hissəsini isə nazik taxta təşkil edir. Uzunluğu 810 mm, çanağın uzunluğu 410 mm, diapozonu böyük oktavanın «si» səsindən birinci oktavanın «lya» səsinə kimidir.

«Qolça qopuz» iki və ya üç simlidir. Daha doğrusu, Altay, Sibir, Çin, Uyğur və Türkmənistanda iki, Anadolu ilə Azərbaycanda isə üç simlidir.

Rübab

X əsrdə Əl-Fərabî rübabı Şərqi qədim musiqi aləti adlandırdı. Rübab ailəsinə aid olan «kaşqar rübabi», «tacik rübabi» geniş yayılmışdır. Nizami Gəncəvi, Xəqani Şirvani öz şeirlərində rübabı incə bir alət kimi təsvir etmişlər.

*Mey eşqinə düşmüş rübab,
Qolunda çox vardır tənab
Çəkmiş bu yaşda çox əzab
Quru qamış tək çox sanar*

Rübab XVII əsrdən başlayaraq Azərbaycanda unudulmağa başlayır. Bu gün yenidən bərpa olunmaqdadır. Rübabın quruluşuna gəldikdə, demək olar ki, özünəməxsus çanaqdan və uzun qoldan ibarətdir. Çanağın üzərinə balıq, yaxud öküz ürəyinin pərdəsi çəkilir. Uzunluğu 910 mm, çanağı 210 mm, hündürlüyü 80 mm, diapazonu böyük oktavanın «mi» səsinə qədərdir. Çanağı tut, qoz, fıstıq, qolu isə qoz ağacından hazırlanır, 18 pərdədən ibarətdir.

Çoğur

Tarixi qaynaqlardan bəlli olan «Çoğur» aləti XII-XVI yüzilliklərdə qopuzu saz ilə əvəz olunan dövrə təsadüf edilir. Bu alət sufi, dərviş və aşiq məclislərində geniş yayılmışdı. «Çoğur»un müxtəlif variantı ilə söylənirdi - «çağır», «çağur», «çanğur», «çuğur» və sözün əsasını «çal-çağır» təşkil edir. Yüksək döyüş çağırışı imkanlarına malik olan bu alət haqda Şah İsmayıl Səfəvi səlnaməsində belə deyilir:

«...Qalib yürürlü ordunun çukurlar çalmaq, türkü varsağlar oxumaqla döyüşçülərin vuruş ruhunu qaldırır».

Azərbaycanın tarix muzeyində saxlanılan çoğur musiqi aləti XIX əsrə aiddir, üç qoşa simdən, iyirmi iki pərdədən, ümumi uzunluğu 880 mm, çanağın uzunluğu 400 mm, hündürlüyü 140 mm, üstü taxta örtüklüdür və üstündə bir neçə oyuc açılıb, səs düzümü isə kiçik oktavanın «do» səsinə ikinci oktavanın «sol» səsinə qədərdir.

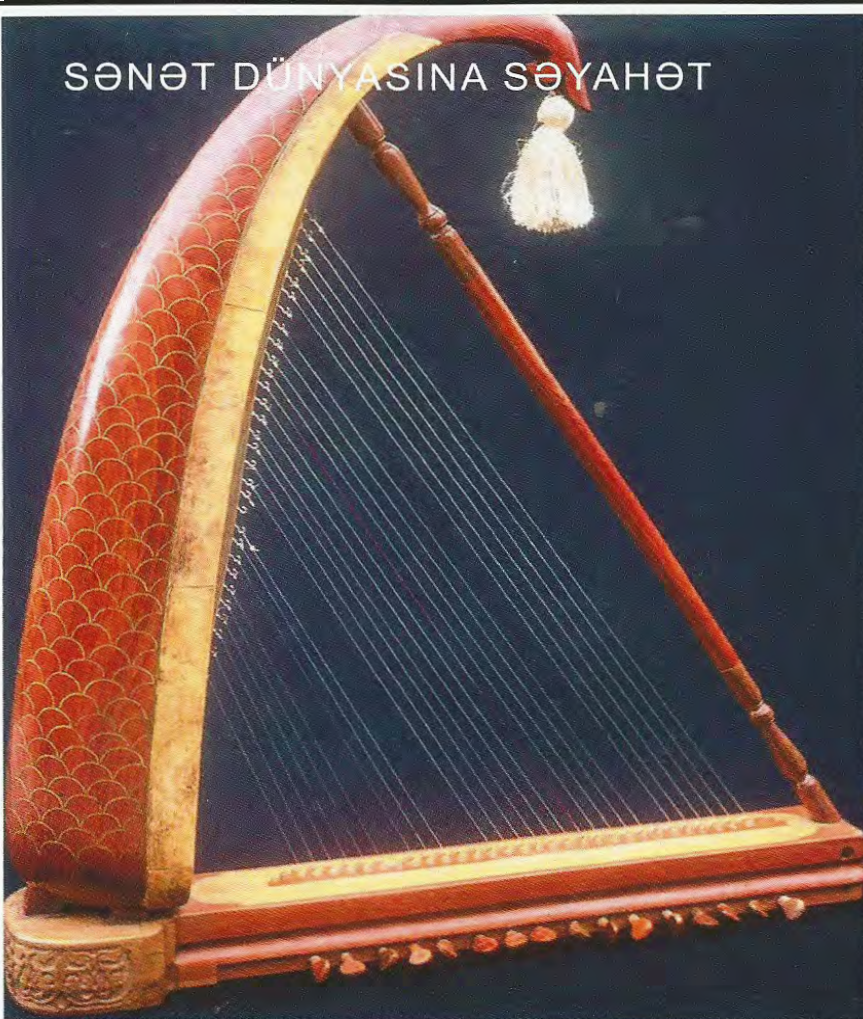
Çəqanə

Yayla, ya da kamanla çalınan alətlər sırasında unudulan alətlərdən biri də «Çəqanə»dir.

Tarixi mənbələrə gəldikdə isə XIX əsrin əvvəllərində rus səyahətçisi, rəssam Qaqarinin Azərbaycanın Şamaxı şəhərində yaratdığı «Şamaxı rəqqasları» adlı tabloda rəqqasları müşayiət edənlərin sırasında çəqanə ifaçısını da görmək olar. Bununla yanaşı Qətran Təbrizinin, Nəsiminin, Şirvaninin və digərlərinin əsərlərində çəqanə haqqında məlumatlar verilir.

Alətin görünüşü armudabənzərdir, çanaqdan, qol və kəllədən ibarətdir. Çanaq yığma üsulu ilə 9 hissədən ibarət olaraq qoz, səndəl və fisdıq ağaclarından hazırlanır, dayağ üçün dəmir şiş alət hissəsinə keçirərək çanaq ilə qolu birləşdirirlər. İfaçı şişi yerə dirəyərək yay ilə aləti səsləndirir. Alətin uzunluğu 820 mm, çanağın uzunluğu 420 mm, eni 220 mm, hündürlüyü 140 mm, çanağın üzü taxta örtüklü şam ağacındandır. Səsin diapazonu böyük oktavanın «fa diyez», ikinci oktavanın «fa diyez» səsinə kimidir. Səsi bəmdir. ►

Bərbət

Əsasən saray musiqi aləti sayılan bərbət Azərbaycanda XVI-XVII əsrlərə kimi istifadə edilmişdir. «Bərbətin» mənası iki hissədən ibarətdir, «bər» - sinə, «bət» - örpək deməkdir. Digər mənbələrə görə Nizaminin «Xosrov və Şirin» poemasında məşhur saray musiqiçisi Bərbədin adı ilə bağlı olan alət kimi meydana çıxır:

*Sərxan bülbül kimi gələndə bərbət
Su kimi axırdı əlində bərbət.*

Bərbədu diptimiz rablı alətlər ailəsindəndir. Lakin nisbətən uddan böyükdür. Uzunluğu 665 mm, eni 465 mm, hündürlüyü 205 mm, qolun uzunluğu 205 mm, diapazonu böyük oktavanın «mi» səsindən ikinci oktavanın «mi» səsinə kimidir. Çanağı qoz ya qırmızı çinardan yığma üsulla, qol, kəllə və aşıqlar isə qoz ağacından, çanağın üst örtüyü şam ağacından hazırlanır.

Rud

Mizrabla ifa olunan «Rud» əsasən saray aləti kimi XVI-XVII əsrlərdə Azərbaycanda istifadə olunub. Əbdülqadir Marağalı risaləsində rud belə təsvir olunur ki, onun səthinin yarısına kimi dəri çəkilir, qoluna pərdələr bağlanır. Bu alət dörd simlidir və istifadə qaydaları aşağıdakı kimidir. Rudun xarici görünüşü balqabağa bənzəyir. Bəzi hallarda onun çanağının ilk nümunələri balqabaqdan, üzünün yarısı balıq dərisi, qalan hissəsi isə şam ağacı ilə örtülür. Rudun 12 pərdəsi var, ümumi uzunluğu 860 mm, Çanağın uzunluğu 495 mm, eni 335 mm, hündürlüyü 170 mm, qolunun uzunluğu 285 mm-dir. Çanağı tut, ərik, qolu və kəlləsi qoz, aşıqları armud ağacındandır, bəm səslənir və səs düzümü böyük oktavanın «mi» səsində ikinci oktavanın «si» səsinə kimidir.

Şirvan təmburu

Barmaqla çalınan (dartımlı) alətlərin sırasında «Şirvan təmburu» armudvari sazabənzer çoxnövlü alət sayılır. Növlərinə Hindistan, Əfqanıstan, İraq və Azərbaycanın İrəvan xanlığında, Şamaxı şəhərində rast gəlirik.

Bəzi hallarda ona «Şirvan-Təbriz təmburu» deyilir. Bu musiqi aləti Orta Asiyada və Yaxın Şərqdə hələ də geniş istifadə olunur. Əl-Fərabi onun İslam dinindən əvvəl mövcudluğunu qeyd edir. Bu alət saraylarda səslənməklə yanaşı, həm də xalq arasında geniş yayılmışdır.

Saza bənzər Şirvan təmburu daha kiçik çanaqla uzun qoldan ibarətdir. Təmburun

çanağı tut, armud, qolu və kəlləsi qoz, üzünə tut və ya şam ağacından hazırlanır. Şirvan təmburu iki simdən ibarətdir və yeganə alətdir ki, Azərbaycanda sağ əlin baş və orta barmaqları ilə ifa olunur və buna görə simlər bir-birindən 20 mm aralı yerləşir. Köklənmə qaydası da saza bənzəyir. Şirvan təmburunun qoluna 14-17 pərdə bağlanılır.

Alətin uzunluğu 940 mm, çanağının uzunluğu 385 mm, eni 200 mm, hündürlüyü 135 mm, qolunun uzunluğu 120 mm və diapazonu birinci oktavanın «do» səmindən ikinci oktavanın «mi» səsinə qədərdir.

Çəng

Şahanə görünüşlü, arfa tipli barmaqla çalınan «Çəng» çox qədim dövrlərdən təsadüf edilir. Hətta Şumer mədəniyyətinə bağlılığı sübuta yetirilib. Qədim Bərdə şəhəri yaxınlığında arxeoloji qazıntılar zamanı saxsı qab parçasının üzərində qalan qadın təsviri tapılıb. Onun yaşı bizim eradan əvvəl IV-III əsrlərə aiddir.

Azərbaycanda istifadə edilən çəng 18-24 simli olub. Çəng haqqında çox yazılıb. Təsviri əsərlərdə bu aləti əsasən qadınlar ifa edirlər. Nizami «Yeddi gözəl» poemasında belə deyir:

*Çəngi alıb əlinə o dilbər pəri,
Söylədi çəkdiyi əziyyətləri.
Yayıldı çəng səsi, düşdü hər yanə,
Nalə aşıqları etdi divanə.*

Etimologiyadan belə bəlli olur ki, çəng tutmaq mənasını daşıyır. Çanağı uzunsov, yuvarlaq quruluşludur. Onun üzərinə balıq dərisi çəkilir, aşağı dayağına dirənir, dayağın üstünə aşıqların simləri bağlanılır və çanağın dərisi üzərində metal ilgəklərlə yerləşdirilir. Alətin 30 simi var. Ümumi hündürlüyü 930 mm, çanağının hündürlüyü 850 mm, qolunun uzunluğu 665 mm xromatik sıraya malik 30 səsdən ibarətdir. Diatonik səs düzümü kiçik oktavanın «sol» səmindən ikinci oktavanın «si» səsinə kimidir.

Yuxarıda nümayiş olunan alətlərin bərpası Azərbaycanın iki aparıcı aliminin qarşılıqlı fəaliyyəti nəticəsində həyata keçirilib. Professor Səadət Abdullayeva alətlərin orqanoloji sahəsində nəzəri araşdırmalar (etimologiyası, tarixi qaynaqları, quruluşu və ölçüləri) aparır. Dosent Məcnun Kərimov isə tarixi-elmi qaydalarını əsas götürərək bu alətlərin praktiki icrasını əldə edib. ■

A SEASONAL CEREMONY TATARS IN KOCAELI (TURKEY) KEEP THEIR ORAL CULTURE AND BELIEFS ALIVE THROUGH:

TEPREŞ

Dr. Işıl Altun

Kocaeli University,
Faculty of Science and
Letters, Department of
Russian Language and
Literature, B Blok,
Umuttepe-Kocaeli /
TURKEY. e-mail:
isi@kou.edu.tr

XÜLASƏ

Her toplumun, ulusun, kendi karakterini kendisinin ortaya çıkardığı, yoğurduğu, geliştirdiği ve değiştirdiği kendi kültürünün adeta mimarı olduğu bilinen bir gerçektir. Sözlü kültür malzemelerinde ve özellikle inanışlarda halkların, ulusların inandığı, sosyo kültürel olarak kabul ettiği olağanüstü durumları, iletişim biçimlerini ve halkın onları nasıl algılayışlarını ve bu süreçteki mantık yürütmelerinin nasıl şekillenip geliştiğini görmek mümkündür.

İnanç, kişi veya toplum tarafından bir düşüncenin bir olgunun bir nesnenin bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi demektir. Ve inanç, sözlü kültürün en önemli malzemesidir. İnanç sistemi, her toplumun eğlence sistemini ve törenlerini etkilemiştir. Bu etki çoğunlukla eğlencenin, törenin içeriğini, biçimini, türünü ve işlevini (mekan, katılımcı, yemek, içecek, dans, dram, müzikunsurları) belirler boyuta ulaşmıştır.

Bu çalışmada, sözlü kültürün gerçek arşivi kütüphaneler değil, insan hafızasıdır aforizmasından hareketle, Türkiye'nin Kocaeli ilinde yaşayan «TATARLAR»ın kültür ürünleri ve önemli bir mevsimlik törenleri olan Tepreş, alan araştırması yoluyla araştırarak; dünyanın pek çok yerinden Kocaeli'ye göç eden «Tatarlar»ın sözlü kültüründe yer alan inanışları, gelenekleri, adetleri, mani ve türküleri, pratikleri derlenecek; böylece «Tatarlar»ın sözlü kültürlerinde yaşat-tıkları ve yaşatmaya çalıştıkları kültürel varlıkları tespit edilerek karşılaştırma, koruma, geleceğe aktarma olanağı bulunacaktır.

Derleme sırasında Kocaeli'de yaşayan «Tatarlar»la gözlem ve görüşme yöntemiyle bilgiler alınacak, havalanın ısınmasıyla beraber yapılan Tepreş töreni izlenecek, ses kayıt cihazı, slayt makinası, kamera yardımıyla kaynak kişilerden toplanan bilgiler halkbiliminin yoluyla değerlendirilecek, analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kocaeli, Tatarlar, Mevsimlik Tören, Tepreş.

01-07 Temmuz 2007, Rusya-Kazan'da yapılan "PIAC 50" toplantısında sunulmuştur.

There are ceremonies in every social-cultural society. These ceremonies bring religious, national and individual meaning, have a definite time and continuation and they concern the nation's way of life and culture. Ceremonies that gather people in one definite place and give them joy have important functions; it is almost undeniable that nations have the necessity and mythological and folklor particularities within the society.

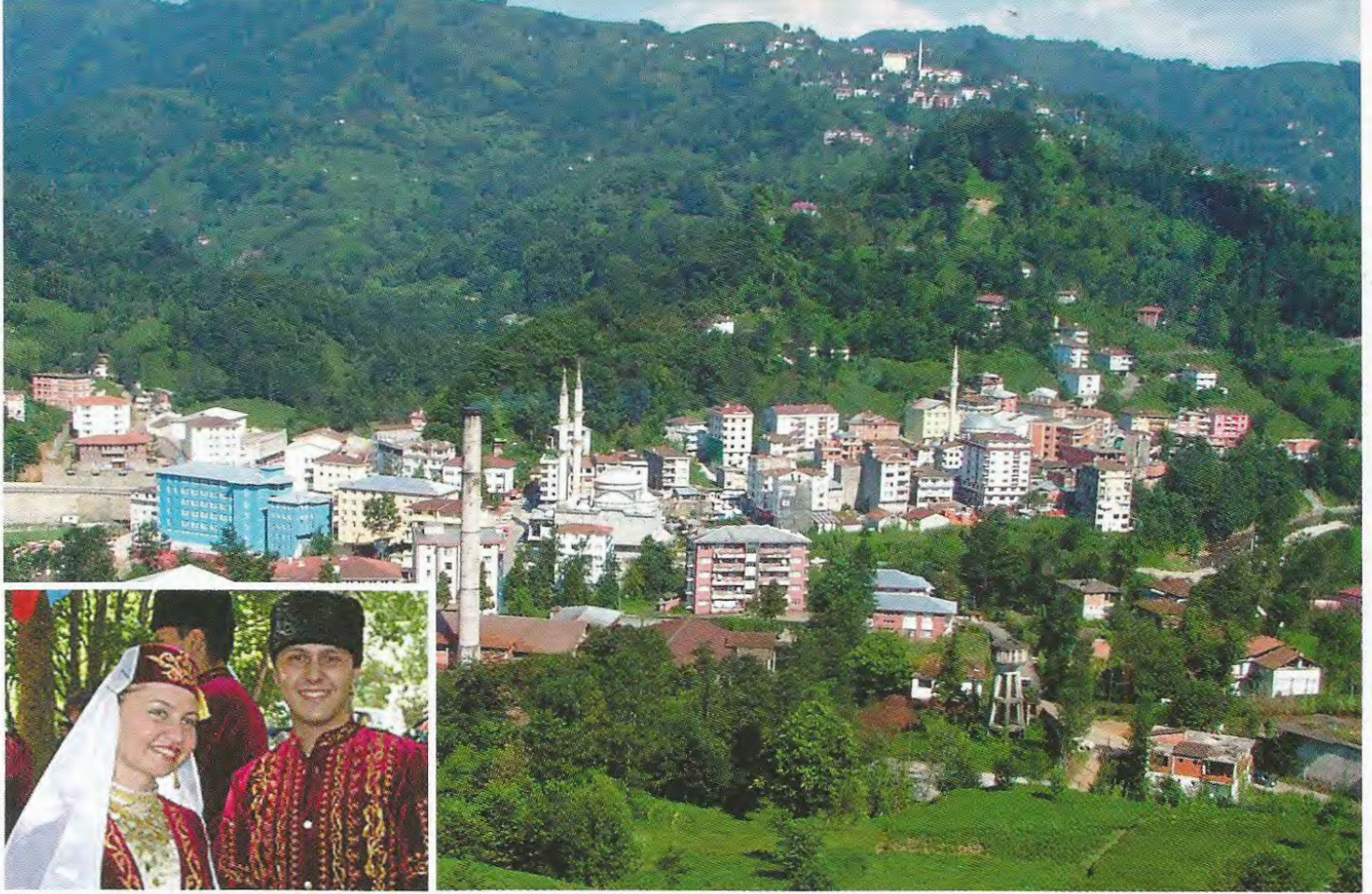
There are season holidays in every culture that are celebrated of old by all the people in the end of winter and the beginning of spring. 2600 years ago the holiday of "New Year" was celebrated day and night in Mesopotamia in Babel. James Fraser in his book called "Altın Dal"¹ wrote that every nation lived on the earth's surface in mythology has

its beliefs that concern the calendar and the nature. The nature gives the people life, food and clothes; it changes within the seasons, months and days; it is the environment that differentiate alive and lifeless creatures; a man, from the point of view of nature and time, is a creature having a measureable right to work and feel, has communicative relations with the other people, the right of thinking and believing. There are holidays that are born by the relationships between the nature and the people.

In our field investigations that were made in the sphere of holidays, traditions, customs and the language culture of the Tatars that live on Kocaeli, we established that such season ceremonies as "Yavur Yüzü", "Tepreş" connected to such ceremonies as "Nevruz", "Hidirellez"². As Nevruz and Hidirellez,

¹James George Fraser, Golden Branch (Çev: Mehmet H. Doğan), YKY, İstanbul, 2004

²Chulpan Zaripova Cetin, Talks about the holidays such as Nevruz, Buz Ugurlama Bayrami, Kardelen Bayrami, Cift Surme Bayrami that are connected to the spring holidays of the Turkish Tatars.

Tepreş is one of the season ceremonies that is celebrated when the weather becomes warmer and brings the Tatars to the definite place not only from Kocaeli but also from the other Turkish cities as Tekirdağ, Adapazarı, Eskişehir, Bursa, İstanbul, Adana, Antalya, Gebze, Düzce, Ankara³.

The word “**Tepreş**” has a meaning of doing everything together⁴, playing, having fun⁵, enjoying the life together⁶.

“The wheat harvest”⁷ is a day of the earth being revived from the deep dream and symbolizes a revival process. The changes of the season are celebrated almost in every culture. **Tepreş** is a culture of entertainment in Turkey that is celebrated during the last 10 years after 21 March and 6 May, before grinding, in the end of spring and the beginning of summer.

During our field investigations we attended the celebrations of **Tepreş** ceremonies, and took part in all the people games, music, food and clothes games and

traditional rituals that concern the customs and beliefs of the people. “Entertainment is an environment that is meaningful and social. Entertainment always brings the meaning of “plurality”. (Özdemir, 1999: 31-32) This “plurality” is saved in the continuation of the traditions.

During our field investigations we asked the Tatars about the meaning that **Tepreş** brings:

Tepreş is a day of the relatives’ union, because this was told by their ancestors. (S 8, 9).

During **Tepreş** all the people stay together, that is why people go and gather in one definite place (S 13, 14).

They answered that during **Tepreş** friends that haven’t seen each other for a very long time, are given a chance to meet again and have fun together (S 8, 9)⁸.

Those who take part in **Tepreş** confess that when someone becomes a member of the society coming to the definite place the social connections become stronger and this man becomes happy because he

is a part of the society. So, the main aims of **Tepreş** are entertaining, social and psychological aims but at the same time it has functions of uniting people⁹ and giving them happiness.

Tepreş is filled with abundance, joy and entertainment. During **Tepreş** ceremonies the Tatars of old with the system of beliefs they go to the definite place and entertain eating and drinking. “Abundance” is a very important part of **Tepreş** as it is one of the nature holidays. That is why for **Tepreş**:

Tepreş is a holiday of nature. It is a fight of all the natural creatures and a man, the winning of the life (S 1, 2, 3, 12).

It is a desire of the earth with the first days of the early summer to give many fruit and abundance and the desire of the animals to give much milk (S 2, 3, 4, 5, 12).

So, **Tepreş** means to entertain and abundance (S 1, 2, 3, 4, 5).

Tepreş is a spring holiday of the Tatars. This day Hıdır meets İlyas. One of ►

³ **Tepreş** is a season holiday celebrated between the Tatars on Friday after Hıdırellez. Hıdırellez is celebrated on 6 May, but **Tepreş** the first Friday after this day and it is more important for the Tatars that Hıdırellez. Friday is a very important day in Islam and for the Muslimanlar this holiday became religious. Hıdırellez is celebrated as the first day of the spring and **Tepreş** reflects the nature’s abundance and lifeness. Hıdırellez and **Tepreş** became a religious holiday for the Tatars.

⁴ Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig (Çev: Reşid Rahmeti Arat), Kabcacı Yay., İstanbul, 2006, s.1242.

⁵ Türkçe Sözlük, TDK Yay., Ankara, 1974, s.215.

⁶ Divanü Lûgat-it Türk Dizini “İndeks” (Çev: Besim Atalay), Cilt IV, Ankara, 1999, s.602.

⁷ **Tepreş** is confessed as day of “the wheat harvest, of getting something alive”.

⁸ During our field investigations we found out that a woman and her children who haven’t seen each other for 30 years met celebrating **Tepreş**.

⁹ For the main functions of the holiday and the quality of these functions look through: Özkul Çobanoğlu, Yapısal ve İşlevsel Bakımdan Geleneksel Bayramlar Bağlamında Nevruz ve Hıdırellez, Türkbilgi 2000/1, s.51-59

them lives in the air and the other is the water and they save us (S 8, 9, 10). Among the Tatars there is a belief that Hızır helps people in bad days and see only good things in people¹⁰.

Nature as every alive creature dies, revives and begins to live again. They say that this is **Tepreş** for us (S12,14).

In the Turkish culture the abundance of flora and fauna is also expected and celebrated. The changes of the seasons and the continuation of life every time leads the people to the collective joy. Geography and climate connected to the seasons influence the time of a holiday.

“It should be celebrated not at a definite time, but at the time when the nature revives and begins to change” (Özdemir, 1999: 32).

Tepreş is celebrated long after Nevruz and Hıdırellez, when the ground becomes warmer and it is not connected to a definite time. The Tatars of Kocaeli begin on 6 May and long for this time for weeks and for the warmer weather celebrate **Tepreş** till the middle of June and every time they do it in different places (Gebze, Bursa, Eskisehir). They go to the one place and as they confess “wanting to come out to feel the open air” celebrate **Tepreş** (S 8, 9, 10). «Aksakal» tells when and where the holiday will be celebrated. Aksakal is person who brings

the other people to the one place, saves their unity and organizes them¹¹. That is why the youth can also manage it. It is widely known that people celebrating the moment of being created live with the rituals, traditions, feelings and emotions connected to the nature and abundance and the right to live the moment of being created again. “Rituals, which are the social, reflections of belief and approval, are indispensable for humanbeings (Oğuz, 2002: 79).

In our field investigations the Tatars who believe into the nature’s revival celebrating **Tepreş** make use of the following things:

With the beginning of the spring on **Tepreş** new and particularly colorful clothes is bought or sewed (S 8, 10, 11).

They get up early in the morning. Every one brings flowers, green branches and leaves to the house. The aim of it is being chosen for marriage and to bring the spring to the house. Every one has a wish of spending the year well (S 2, 3, 5, 8, 10).

They bring roses to the houses of their neighbours (S 8, 10).

Lay on grass as they believe that they can get rid of sins if they do that (S 2, 5).

Young boys and girls in order to chose a lover or a bride-groom beat each other with the green branches (S 10).

Not married girls to find a groom make him of a rose on the bottom of the rose, draw an automobile and a house. If they want to have much money they put it into the bottom of the rose (S 2, 10).

At night they put water to the bottom of the roses and telling their wishes put the the ring into the water and in the morning they take them out telling the quarrels.

They get the leaves of the lily and the onion, connect the two leaves with the ribbon and cut the leaves connect the telling wishes. In the morning if the leave is grown they think wether their wish comes or doesn’t come true (S 5, 10, 11).

To be happy or married soon they get up early in the morning (S 1, 2, 10). That day if you do something it is believed that all the year will be spent this way (S 2, 8, 9).

When you get up early in the morning you should take earth as a symbol of abundance and put it to your pocket and give the friends (S 4, 5, 7).

If there are children born this day they are given such names as Arife, Şerife, Hızır, İlyas (S 10).

People go to the graveyards and memorize the dead people. Food that was made is eaten on the graveyards. If you quarreled with someone you should make peace with him (S 4, 5). The Tatars don’t love quarrels.

¹⁰ 2nd source describes how Hızır helped a very poor man who made money only by selling watermelons. According to it, Hızır one day goes the one’s house and helps him; but this man doesn’t know him. From this moment becoming so rich he understands that there was Hızır to help him, but his work becomes worse because Hızır didn’t come again.

¹¹ “The day for celebration is chosen by the oldest and the most experienced man of the village as the day of celebration is not connected to the definite time” (Çetin, 2004)

¹² “Kalakay” is a sort of bread that is made in a stove of dough that is less greasy or not greasy.

¹³ “Sorpa” is very important dish between the Tatars. It’s made from the lamb meat. Meat is cooked with the yogurt, flour and fresh onion.

In **Tepreş** the swingings are made. Girls and boys swing together, look at each other choosing a bride or a groom. The Tatars believe that to get rid of sins you should swing (S 6).

There are some prohibited works that should not be done in **Tepreş**:

During **Tepreş** you should not do every day work. You should not clean your house (S 1,2,7,8).

Even all the week cleaning should not be done. You also should not clean or water something (S 8, 10). In **Tepreş** you should do only that will bring you abundance.

On the particular days such as children bearing, naming of the children and marriage the Tatars have special dishes (S 8,10,13). The day before the religious holiday, called eve, the Tatars cook special dishes to fill the house with special smell of the dishes (Hablemitoğlu, 2002: 325-326). Cooking the special dishes for **Tepreş** takes a particular place in celebration.

In **Tepreş** they cook kalakay¹⁴ early in the morning. The most joyful game in **Tepreş** is a "driving of Kalakay". Kalakays are driven from the slope. If it fell to the straight side the year will be filled with abundance. It is believed that if it fell to the other side it will not be filled with abundance (S 2, 8, 9, 10). After this process bread is eaten.

In **Tepreş** everyone cooks one and the same dishes, kalakay, sorpa¹⁵, katlama¹⁶, köbete¹⁷. They gather in Mosques, schools, if it is possible create a wide table, gather near this table and eat all the dishes talking to each other (S 10).

They paint eggs (S 5). During the ceremonies of yavur yüzü eggs are cooked. It is known that if it is full there will be abundance if it is empty there will be drought (S 8, 13, 14).

The fresh yogurt is made from the milk of the animals (S 5).

From the milk of animals sütlaç (a rice pudding) is made (S 8, 10, 13). It is believed that rice added to the pudding symbolizes abundance (S 8, 10, 11).

They make the dishes from dough, Tatar pies and vakbeliş (S 11, 13).

The Tatars like to drink. They say "Raki with meat is Tatar's right" (S 1, 2, 4, 5).

The Tatars that live in Kocaeli drink kumis made of horse milk and say this way "Who doesn't drink kumis doesn't have a right for a girl" (S 2). The Tatars believe that horse meat is a meat of a sacred animal and it is strongly prohibited to eat it, so, they don't eat it (S 1, 2, 8, 10).

In **Tepreş** "these special dishes present the individuality of a grup. Eating is "is a social thing. According to Stoeltje, a grup that eat these dishes announces its own individuality" (Özdemir, 1999: 35).

In **Tepreş** people go to the bank of rivers or lakes and tell wishes, for example, if they are school children seeking for good marks or bachelors seeking for a wife or a husband (S 10, 11).

When people go to the bank of rivers or lakes and tell wishes they throw the papers with their wishes to the water.

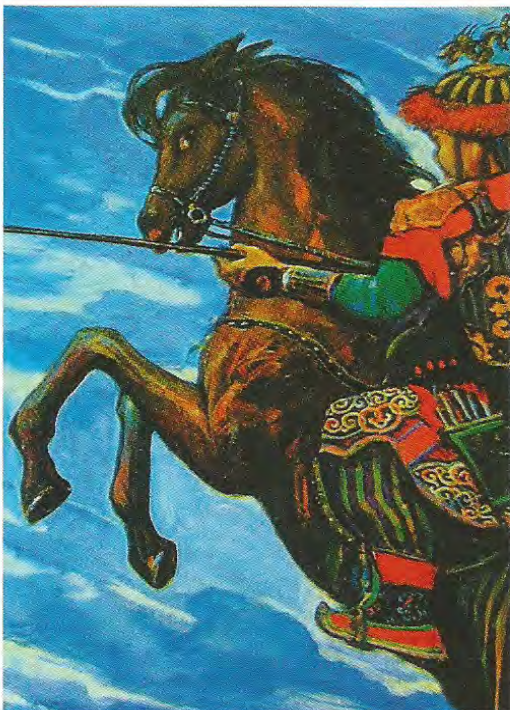
The Tatars tell that in the morning of **Tepreş** boys and girls gather on the bank of the rivers Sakarya or Porsuk (S 8, 9, 10).

Girls and boys lay on the just grown bread to high the abundance (S10). There is the most joyful function of the holiday when girls and boys gather in a definite place and begin to play their quarrels. **Tepreş** is a holiday where girls and boys make friends or look to each other in order to choose a propriate bride or groom. At the same time mothers go to these places to find a wife for their sons. According to Nebi Özdemir "entertainment is an environment for the social developing of the society or creating new families. Especially in closed societies where people are connected to the morals the youths come to a definite place to find a wife is a real entertainment (Özdemir, 2005: 330).

The Tatars of Kocaeli say the following quarrels for love or marriage:

*Ak meşitin canısı
Cıldırar minaresi
Cuvuruş cuvuruş kız korer
Şu caşların annesi (S 10)*

*Sekirip tüştüm bakşaga
Şeptali toplamaga
Yarım de çıktı karşıma
Başladım hoplamağa ▶*

¹⁴ "Katlama" is a sweet thing with a bit of sugar, lots of butter made with slices.

¹⁵ "Köbete" is dish that is cooked especially on the holiday of naming the children with rice, chicken meat, meat and onion put into it.

¹⁶ 14th linguistic source. "I went to the bank of the sea and told a wish of my son entering the University. My son entered the University The Department of Engineering".

¹⁷ There is a tradition made after Hidrellez called Yavur yüzü. In Yavur yüzü girls and boys lay on grass. In Yavur Yüzü girls and boys lay on grass and rolling over on the grass they say "I wish all my heaviness goes to the enemies, the others and all my relief stays with me" "Avurlugum yavurga cengilligim özüme /Ağrılığım gavura, başkasına, hafifliğim kendime" (S 10).

*Ay gulu gulum vay gulu gulum
Hasret kaldın sevgulum
Kaçlet kaldım men ay(t)tmaga
Kanadım yok uçmaga*

*Sekirip tüştüm buz teştım
Buz astından suv iştım
Kelmegeydim (bu) tünyaga
Ne tuvdum da ne östiüm (S 8)*

When they begin to quarrel:

*Şındır benim sermiyem
Sestir kârım
Şınlaşmaga kegemem
Yoktur inkarım*

Saying this way boys and girls together begin to quarrel:

Boys:
*Ey ayya
Mına selamünaleyküm biz de keldik
Süymegenge selam berdik
Süymegenge selam berdik(K 9)*

Girls:
*Aleykümselam koş keldin senekesin
Bahçalarda aşıkğan gül ekessin (K 8)*

Boys:
*Katlaması kabargan şaşuvu küygen
Şo qarşımdaki kız meni bek süygen (K 9)*

Girls:
*Kaşık börek yasayman kaşım kerip
Kayınbuke bolaman kardaşım berip
Kaşık börek imanım kalca dinim
Kaş oynatıp koz kımıp cürgen günüm.*

Boys:
*Akşam sefa kadife nargoz şeşek
Kelecekte bolursun sen de bir kelinşek.*

When there is break in the quarrel:
*Tenekede nobutman
Ben de seni unutman.*

Or giving the answer in a quarrel:
*Kaldınız hasır astında
Men senin yerinde bolsam*

*Oluredim aslıp
Cennet cennem arası yedi kat sıncır
Ağzın nağmet şekeri tilin incir.*

Mother-in-law who wants to chose a girl for her son tells to the girls:

*Şali şalem şaşığı
Şaşagının moşığı
Cıvrup cıvrup kız saylay
Şo caşların alşağı
Şeklindecevap vermektedir.*

Boys tell the following to the girls that they love and want to marry:

*Eki başı üy saldım
Ortası ayat
Sizin kartla bizim kart
Bolsunlar kuda
Ah demesem kaytiyim ay
Candım da kaydım
Kadersizim balasını ay
Kaydan da süydüm.*

As for sport games, the Tatars of Kocaeli in **Tepreş** they not only compete in cooking the dishes but also make a competition such as pulling of a rope and the tatar wrestling (S 2, 3, 5, 8, 9). The wrestling with the belts is also made and sheep and ram is given to the winner. The Tatars love to play futbol as well (S 2, 12). The main aim of these games is not only competition but also the way of being a gentleman. The Tatars change the joyful function of this holiday to the educational. The Tatars give a special attention to the games and music. They sing national songs together and play games together. There is not only the uniting function of the holiday but also educational "Traditional and cultural value makes high the educational level" (Çobanoğlu, 2000: 57).

During **Tepreş** that is celebrated every year in Kocaeli "A man of **Tepreş**" is chosen. Not every body can be a man of **Tepreş**. It should be a man that is believed by every person and give much money, knowing traditions of the Tatars. His duties are to educate everybody the Tatar language and culture, and save everything for the future. A man of **Tepreş** should save the unity of the Tatars and take them in one place together. A man of **Tepreş** changes every year every **Tepreş** being celebrated (S 16).

"Entertainment being a mixed system is an environment where there are creations, changes in the cultural traditions within a culture" (Özdemir: 2007: 12)¹⁷.

Tepreş being a summer holiday of the Tatars contribute to the rooting of the life of the society, confessing of the individuality of a grup, showing of unifying abilities, confessing of the cultural legacy. It is a social cultural form with the following main functions: unifying, joyful, educational and giving happiness.

¹⁷ For our entertainment culture look properly: Nebi Özdemir, Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü, Akçağ Yay., Ankara, 2005

VOCABULARY:

cıldırar: bright
korer: look at
çaş: youth
meşit: Mosque
sekirmek: to hop
tüşmek: to fall
bakşaga: to the garden
şeptali: peach
gul: rose
kaplet: fool
ayıtmaga: tell
uçmaga: to fly
sekirip: jumping
teştım: to break through
ast: under
suv: water
kelmegeydım: if I didn't go
tünya: world
tuv-: born
ösmek: to grow
sermiye: capital
kegemem: If I came
şın: quarrel
ey ayya: stop, listen
keldik: we came

sümegeñge: If you don't love
süygeñge: If you love
berdik: we gave
koşgel-: you are welcome
senekesin: are you
aşılğan: open
ekesin: are
katlama: the name of a pie
kabargan: swelled
şaşavu: pie
yasayman: I make
küygen: burned
şo: this
kaşık börek: mantı
bek: very
süygen: I love
kayınbüke: sister-in-law
bolaman: large
berip: giving
kalca: noodles
koz: eye
kımpı: cut yürgen: going,
walking
nargoz: narcissus
şeseşek: flower

kelecek: future
kelincek: poppy
nohutman: nut
men: I
bolsam: If I am
oluredim: I died
cennem: hell
nağbet: duty
tilin: your language
incir: incir
şalı şal: colorful shawl
sayla-: to chose
cuvrup cuvrup: running runnig
şo: that
çaş: youth
eki: two
üy: house
saldım: I gave
ayat: room
kart: old
kaytiyim: What I should do
candım: I burned
kuydüm: to be burned to ashes
bala: child
kaydan: where from
süydüm: I loved

LITERATURE

Çetin, Zariyova Çulpan, **Tatar Türklerinin Mevsimlerle İlgili Gelenekleri**, Türk Dünyası Araştırmaları, Kasım- Aralık 2004.

Çobanoğlu, Özkul, **Yapısal ve İşlevsel Bakımdan Geleneksel Bayramlar Bağlamında Nevruz ve Hıdrellez**, Türkbilig, 2000/1.

Frazër, James George, **Altın Dal** (Çev: Mehmet H. Doğan), YKY, İstanbul, 2004.

Hablemitoğlu, Necip, **Yüzbinlerin Sürgünü Kırım'da Türk Soykırımı**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2004.

Oğuz, M. Öcal, **Küreselleşme ve Uygulamalı**

Halkbilimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.

Özdemir Nebi, **Eğlence Kavramı ve Hıdrellez Kutlamaları**, Milli Folklor, Yaz-42, 1999.

Özdemir Nebi, **Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.

Yusuf Has Hacib, **Kutadgu Bilig** (Çev: Reşid Rahmeti Arat), Kabalcı Yay., İstanbul, 2000.

Türkçe Sözlük, **Türk Dil Kurumu Yayınları**, Ankara, 1974.

Divanü Lûgat-it Türk Dizini "İndeks" (Çev:Besim Atalay), Cilt IV, Ankara. ■

SOURCE PEOPLE

S 1.	Şükran Baygeldi	55	married	Ankara	worker on pension	school
S 2.	Melahat Yılmazer	65	married	Eskişehir	housewife	school
S 3.	Aliye Alibeg	67	married	Köstence	housewife	school
S 4.	Pakize Yiğit	65	married	Eskişehir	hafız	school
S 5.	Servet Yiğit	62	married	Eskişehir	housewife	lyceums
S 6.	Süheyla Sudar	53	married	Kocaeli	weaver	school
S 7.	Selma Özsüher	55	married	Kocaeli	weaver	school
S 8.	Nihal Bekdemir	71	married	Eskişehir	housewife	school
S 9.	Şükrü Bekdemir	71	married	Eskişehir	farmer on pension	school
S 10.	Hünsa Bekdemir	36	bachelor	Eskişehir	biologist	University
S 11.	Emel Yaşar Kurt	49	married	Eskişehir	weaver	school
S 12.	Nurettin Kırgızlar	80	married	Kırım-Keriç	on pension	school
S 13.	Şükran Ulaşan	73	married	Bursa	weaver	school
S 14.	Ali Rıza Ulaşan	75	married	Eskişehir	welder	school
S 15.	Sevcan Yaşar Kurt	25	bachelor	Eskişehir	computer worker	University
S 16.	Mete Ulaşa,	48	married	Eskişehir	on pension	lyceums
S 16.	Ferit Toplu	60	married	İzmit	engineer	University

AZƏRBAYCAN MİNİATÜRLƏRİ

Simurqun Zalı oğurlaması. Şahnamə. Sarai Albomlarından. Təbriz, təxminən 1370. Xəzinə 2153, foliant 23 a-sı.

İslam dini ehkamlarının hökm sürdüyü orta əsrlərdə Azərbaycanda rəssamların müxtəlif növlərdə (boyakarlıq, «siyah qələm» və s.) insan obrazlarının təsviri sahəsində gözəl ənənələri olub. Miniatur sənətinin bu dövrdə yüksək inkişafı bunu aydın sübut edir.

Yaxın və Orta Şərqi xalqları incəsənətinin maraqlı və zəngin hissəsini təşkil edən Azərbaycan miniatur sənəti dünya incəsənəti tarixində özünəməxsus yer tutur.

Kitab illüstrasiyası kimi yaranıb formalaşan Azərbaycan miniatur sənətinin təşəkkül tarixi dəqiq müəyyən edilməyib. Lakin XIII əsrin əvvəllərində Əbdülmömin Məhəmməd əl-Xoyinin «Vərqa və Gülşə» əlyazmasına çəkdiyi miniaturların (Topqarı muzeyi, ►

Qış Mənzərəsi. Sarai Albomlarından. Təbriz, XIV əsrin ortaları. Xəzinə 2153, foliant 28a-sı.

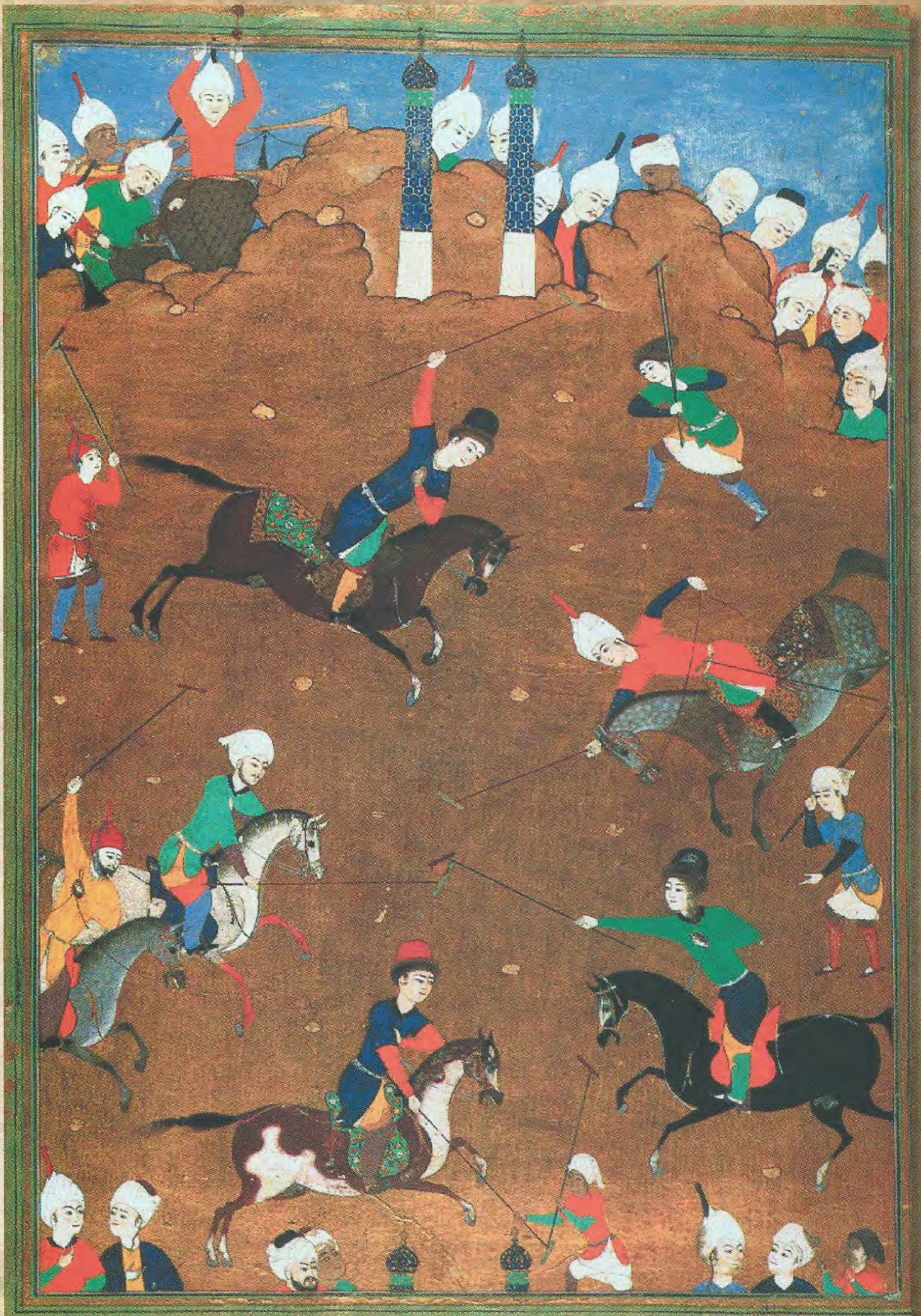

Yay Mənzərəsi. Sarai Albomlarından. Təbriz, XIV əsrin ortaları. Xəzina 2153, foliant 68a-sı.

Ovçular. Qara qələm məktəbi. Sarai Albomlarından. XVI əsrin sonu. Həzine 2160, foliant 84a-sı.

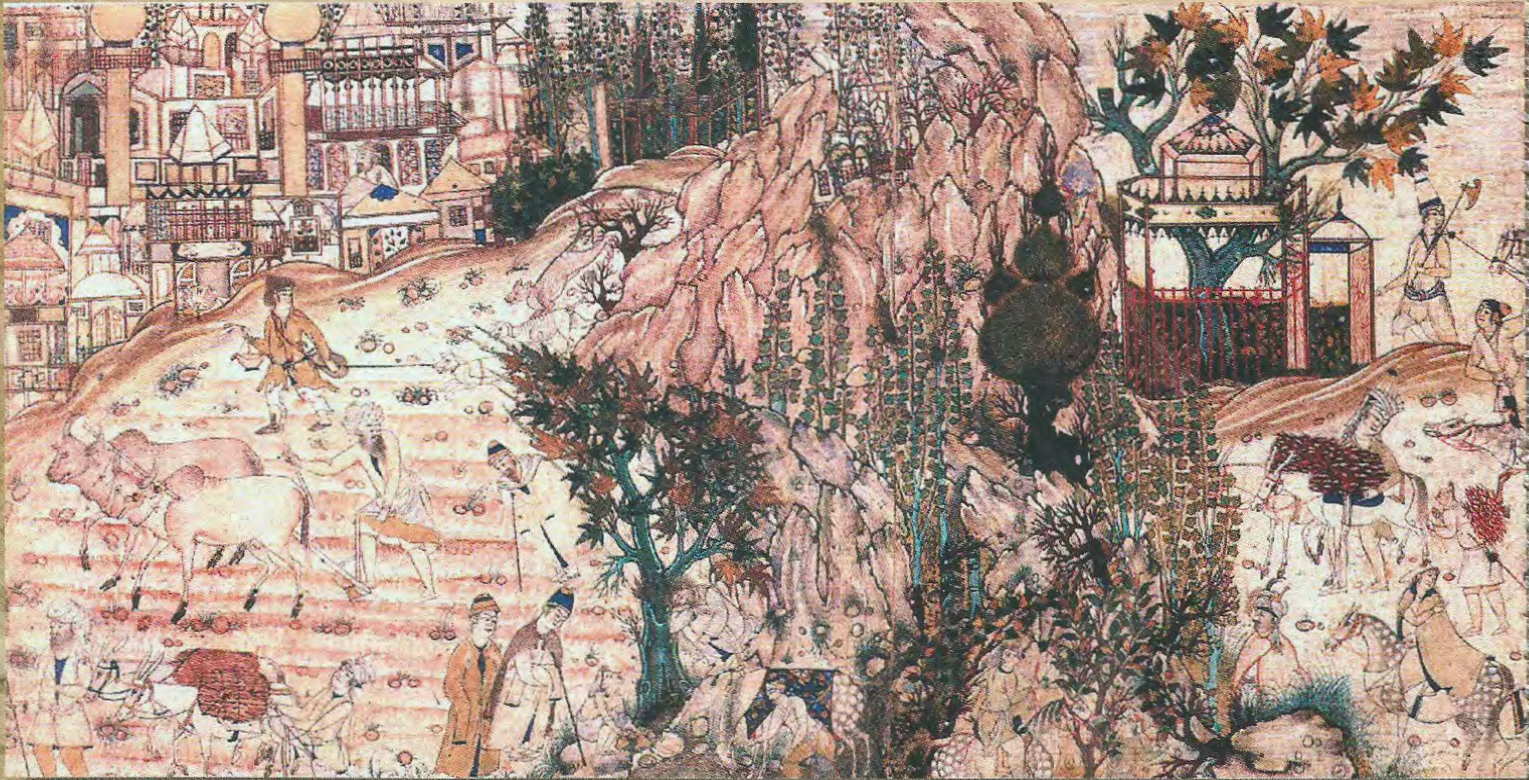
Cankar oyunu. Sarai Albomlarından. Tabriz. XVI əsrin ortaları. Xəzina 2166, fölyant 4a-v.

İranlılarla turanlılar arasındaki dövüşün epizodu.
Şahname, Sarai Albomlarından.
Tabriz, XIV yüzyılın II yarısı.
Xozina, 2153, foliant 52b ve 53a-sı

Sahalarda işçilər (arxa planda şəhər). Sarai Albumlarından səbifə. İsfahan. XVI əsrin sonu. Xəzina 2166, foliant 27a-sı.

İstanbul) üslubu, bədii sənətkarlıq xüsusiyyətləri bu miniatürlərin ilkin olmadığını, müəyyən bir ənənəyə əsaslandığını və miniatür sənətinin daha qədimdən mövcud olduğunu göstərir. «Vərqa və Gülşə»yə çəkilmiş miniatürlər yalnız Azərbaycanda deyil, Yaxın

və Orta Şərqdə bu sənətin ən qədim örnəklərindən sayılır.

XIII-XIV əsrlərdə Marapa, Təbriz və Azərbaycanın başqa şəhərlərində xəttatlıq və miniatür sənəti sürətlə inkişaf edib, Təbriz şəhəri Şərqdə bədii yaradıcılığın, kitab sənəti, kallıqrafıya (Xoşnivisi) və

miniatür boyakarlığının ən qüdrətli mərkəzinə çevrilib. Bu əsrlərdə Çin-uyğur sənətindən faydalanan rəssamlar Uzaq Şərq xalqlarından gələn təsvir forması və ifadə vasitələrini yerli ənənələrlə - səthi (Əki Boyutlu) - dekorativ forma ilə uyğunlaşdırmağa çalışırlar.

Köçəri düşərgəsi. Qara qələmlə çəkilmiş şəkil. Sarai Albomlarından. Türkiyəstan. XV əsr. Xəzina 2153, foliant 8 b-i.

XIV əsrin ortalarından Təbriz rəssamları qrafik və boyakarlıq üslublarının uğurlu sintezindən doğan bədii üslub yaratdılar. Bu yeni üslubun formalaşması 1340-50 illərə aid edilən «Böyük Təbriz Şahnaməsi», yaxud «Demott Şahnaməsi» adlanan məşhur əlyazmanın miniatürlərində öz əksini tapmışdır. Əksəriyyəti dövrün görkəmli rəssamları Əhməd Musa və Şəmsəddin tərəfindən çəkilmiş bu miniatürlər hazırda dünyanın bir çox

muzey və kitabxanalarında saxlanılır. Bu əlyazmanın miniatürlərindən hələlik 58-i məlumdur. Tədqiqatçılar Təbriz miniatür məktəbinin bu dövrdəki inkişafını, xüsusilə «Demott Şahnaməsi»nin illüstrasiyalarını yüksək qiymətləndirmişlər. Fransız sənətsünası Lorey yazır: «Miniatür sənəti heç vaxt bu qədər əzəmətli, akademizmdən uzaq və belə orijinal olmamışdır».

Azərbaycan miniatür sənətinin bədii üslub xüsusiyyətləri XV əsrin

əvvəllərində daha da təkmilləşir. Nizami Gəncəvinin «Xosrov və Şirin» poeması (1405-10, Frir qalereyası, Vaşinqton), sonuncu Cəlair hakimi Sultan Əhmədin şeirlər «Divanı»na çəkilmiş dahi rəssam Əbd-əl-Xayyinin rəsmləri (1405-10, Frir qalereyası, Vaşinqton) və Əssar Təbrizinin «Mehr və Müştəri» əsərinə (1419) çəkilmiş illüstrasiyalardakı xəttat (Cəfər Təbrizi) üslub, bədii sənətkarlıq məziyyətləri Təbriz məktəbinin kamilləşməsinə göstərir. ■

İsməliyənin cavanavərlərlə mübarizə aparması. Şahnamə, Sarai Alboqlarından. Təbriz. Təxminən 1370-ci il. Xəzifə 2153, foliant 73b-i.

NOVRUZ ŞİRNIYYATLARI

ZAQATALA QURABIYYƏSİ

Ərzaqlar: Əla sort un - 3,5 st., kərə yağı - 1 st. + 2 x. q., şəkər kirşanı 1 st. + 3 x. q., bal - 2 x. q., mixək - 5-6 əd.

Hazırlanması. Kərə yağı yumşaldılır, üzərinə şəkər kirşanı (1 x. q. səthinə səpmək üçün saxlanılır) əlavə edilib çalınır. 10-12 dəq. çaldıqdan sonra kütləyə bal və üyüdülmüş mixək əlavə edilir. Təkrar 4-5 dəq. çalınır. Un tökülüb xəmir yoğurulur. Xəmirin istiliyi otaq temperaturunda olmalıdır. Xəmir dərhal 60-70 q.-lıq paylara bölünüb kündələnir. Yağlanmış qənnadı təbəqələrdə düzülür. Zaqatala qurabiyyəsi 160-180°C temperaturada 35-40 dəq. müddətində bişirilir. Yaxşı çalınmaqla hazırlanan xəmir məmulatının üzərində çətlər (yarıqlar) əmələ gəlir ki, bu da Zaqatala qurabiyyəsinin xarakterik əlamətidir. Məmulat soyuduqdan sonra üstünə şəkər kirşanı səpilir.

TEL

Ərzaqlar: Əla növ buğda unu - 200 q., toz-şəkər - 520 q., kərə yağı - 270 q., limon turşusu - 2 q.

Hazırlanması. Toz-şəkər su ilə qaynadılır, limon turşusu əlavə edilib, karamel kütləsi alınana qədər bişirilir. Karamel kütləsi yağlanmış marmar stola tökülüb bir qədər soyudulur. İstiliyi 70-75 °C olan kütlə əllə dartılıb ağardılır. Eyni zamanda yağla tavada qızdırılır, üzərinə un əlavə edilir və qovrulur. Qovrulmuş kütlənin təyinin hər yerindən qaynarıbaşı onun hazırlanmasını göstərir. Bundan sonra qovrulmuş un təkrar istilikdə karamel kütləsi ilə qarışdırılıb dartılıb anlaşılan şap şəklində saçaqlanır və tez bir zamanda soyudulur.

ORDUBAD DÜRMƏYİ

Ərzaqlar: Əla növ buğda unu - 2,5 st., samı - 1 banka (200 q.), kərə yağı - 0,5 st., qoz ləpəsi - 1 st., toz şəkər - 1 qalın st., bal - 1 x. q., yumurta - 1 əd., dağın - 2 q.

Hazırlanması. Xəmir hazırlamaq üçün kərə yağı xama ilə qarışdırılır. Məhlulün üstünə samı, dağın və bal xəmir yoğurulur.

İç hazırlamaq üçün qoz ləpəsi tozuna qoz yağı, ətçəkən və ya sürtgəclə məşinmələndirilir. Toz-şəkər, bal və ədviyyat qatılıb qarışdırılır.

Xəmir 300 q.-lıq paylara bölünüb 1-4 mm. qalınlıqda yayılır. Yayılmış xəmirin üzərinə hamar lay şəklində 200 q. içlik qoyulur və xəmir bükülərək rulət formasına salınır. Üzərinə yumurta sarısı sürtülür, 190-200°C temperaturda 30-35 dəq. ərzində bişirilir. Bəzən Ordubad dürməyinin xəmiri maya ilə hazırlanır.

ŞƏKİ OVMASI (FƏTİR)

Ərzaqlar: 1-ci növ buğda unu - 4 st., toz şəkər - 1 st., kərə yağı - 75 q. və ya 4 x. q., süd və ya qatıq - 2/3 st., yumurta - 2 əd., maya - 10 q., ədviyyat qarışığı (tül, zəncəfil, keşniş toxumu, muskat cövhü, darçın və s.) - 1-2 ç. q., zəfəran - 0,1 q., xaş-xaş - 1 ç. q., duz - 1 ç. q.

Hazırlanması. Acıxamra üsulu ilə mayalı, yağlı, şirin xəmir yoğurulur. Xaş-xaş, yumurta sarısı və zəfəranın bir hissəsi ovmanın üstünün bəzənməsi üçün istifadə edilir. Xəmir gəldikdən sonra 700-800 q.-lıq paylara kəsilir (q. 20 mm. qalınlıqda).

BAKLƏ PAXLAVASI

Ərzaqlar:

Əla sort un - 1,5 st.,
Kərə yağı - 3-4 x.q.,
Üzli süd - 1/3 st.,
Yumurta - 1 əd.,
Maya - 4 q.,
Təmizlənmiş badam və ya
qoz ləpəsi - 1 st.,
Toz şəkər - 1 st.,
Zəfəran - 0,1 q.,
Hil - 3 əd.,
Bal - 1 x.q.,
Püstə ləpəsi - 8-10 əd.

Hazırılması. Ev şəraitində bir qədər çox paxlava bişirmək lazım gələrsə, onda şəkərburada olduğu qədər xammallar götürülür, iki və ya üç dairəvi qənnadı formasında, çuqun tavada (diametri 45-50 sm. olan) bişirilir. Əlavə olaraq hər forma üçün kərə yağı - 0,5 kq., yumurta sarısı - 2 əd., zəfəran - 1 q., bal - 150 q. və yaxud 3/4 st. toz şəkərlə yarım st. sudan hazırlanmış şərbət, fındıq və ya püstə ləpəsi - 100 q. (paxlavanın üstünə qoymaq üçün) götürülür.

Xəmirin yoğurulması və için hazırlanması şəkərburada olduğu kimidir. Paxlava bişiriləcək qənnadı formasının və ya tavanın həcmindən asılı olaraq 8-10 əd. kündə hazırlanır. Bunlardan ikisi nisbətən iri olmalıdır. İri kündənin biri 2 mm. qalınlığında yayılır. Tavanın dibinə yağ sürtülür və həmin xəmir sərilib üstünə yenə yağ sürtülüb 3-4 mm. qalınlığında iç tökülür. Sonrakı xəmir qatları 0,5 mm. qalınlıqda yayılır, hər dəfə içliyin üstünə qoyulmuş xəmir yağlanır və içlənir. Beləliklə, 8-10 qata qədər davam etdirilir. Üst xəmir qatı üçün ikinci iri kündə 2 mm. qalınlıqda yayılır və paxlavanın üstünə salınıb üzələnir. Qıraqları barmaqla basılıb içlik hər tərəfdən örtülür. Sonra paxlava istirahətə qoyulur, 10x14 sm. ölçüdə romb şəklində doğranılır, səthinə zəfəran şirəsi qatılmış yumurta sarısı sürtülür, hər paxlavanın ortasına yarım fındıq və yaxud püstə ləpəsi qoyulur.

Paxlava 180-200°C temperaturda 35-50 dəq. bişirilir. Hazır olmağa 15 dəq. qalmış paxlavanın üstünə bal və ya şəkər şərbəti tökülür. Balı toz şəkərlə əvəz etmək olar. Bunun üçün toz şəkərlə su qaynadılır, kəfi yığılır və qaynar halda paxlavanın üstünə tökülür. Paxlava bişirildiyi qabda da soyudulur və sonra enli bıçaqla kəsilib formadan çıxarılır.

ŞƏKƏRBURA

Ərzaqlar: Xəmir üçün:

Əla sort buğda unu - 2 kq.,
Bitki yağı - 0,5 lt.,
Süd - 0,7 lt.,
Yumurta - 5 əd.,
Maya - 50 q.,
Duz.

İçlik üçün:

Badam və ya fındıq ləpəsi - 1000 q.,
Toz şəkər - 1000 q.,
Hil - 15-20 əd.,
Güləb - 0,5 st.

Hazırılması. Süd 30-35°C temperatürə qədər qızdırılır, ona maya, duz, yumurta, kərə yağı və ələnmiş un qatılıb bərk xəmir yoğurulur. Xəmir 1-1,5 saat saxlanılıb yetişdirilir və 30 q.-liq kündələr hazırlanır. Xəmir 2-3 mm. qalınlığında kiçik dairələrə yayılır. Bunların içinə bir xörək qaşığı iç qoyulur, aypara şəkilində qatlanır və kənarları vintvari bükülür. Şəkərburanın üzərinə makkaşla müxtəlif naxışlar vurulur. Naxış vurulmuş şəkərbura bir saatdan az olmayaraq istirahətə qoyulur, 160-180°C temperaturda (vam istilikdə) 25-30 dəq. bişirilir.

İç hazırlamaq üçün qabığı təmizlənmiş badam və ya qovrulub təmizlənmiş fındıq ləpəsi sürtgəclə maşından (badam maşınından) keçirilib narın üyüdülmüş, 1:1 nisbətində toz şəkərlə qarışdırılır, ətir üçün üyüdülmüş hil toxumu qatılır. Sonra içliyə güləb çilənir və ciddi qarışdırılır. Güləb olmadıqda hilin ağımtıl meyvə qabığının üzərinə yarım st. qaynar su tökülüb 1,5-2 saat saxlanılır və alınmış ətirli su içliyə çilənib qarışdırılır. Nəticədə içlik xəmirin daxilində yaxşı qalır və bişdikdə şirə saldığı üçün şəkərbura daha da dadlı olur.

Şəkərbura tam soyuduqdan sonra emalı qazana yığılır və ağzi örtülü qabda 15 gündən 25 günə qədər saxlanıla bilər.

Qeyd. Şəkərbura Novruz bayramı ərəfəsində demək olar ki, bütün evlərdə bişirilir. Ona görə də başqa şirniyyatlardan fərqli olaraq şəkərburanın resepti 1 kq. fındıq və ya badam ləpəsinə müvafiq olaraq verilir. Reseptdəki xamallardan 80-90 əd. iri, və ya 110-120 əd. nisbətən xırda şəkərbura alınır. Az miqdar şəkərbura hazırlamaq üçün aşağıdakı reseptdən istifadə etmək olar. Əla sort un - 1,5 st., kərə yağı 3-4 x. q. üzli süd - 1/3 st., yumurta - 1 əd., maya - 6 q., təmizlənmiş badam və ya fındıq ləpəsi - 1 st., toz şəkər - 1st., hil - 2-3 əd., duz bir çimdik. ▶

Bayram payları

ŞƏKİ PAXLAVASI

Ərzaqlar: Düyü unu – 1,5 st., su – 1 st., toz şəkər – 1,5 st., fındıq ləpəsi – 1 tilli st., limon turşusu – 1 q., keşniş toxumu – 2 q., hil – 0,5 q., zəfəran – 0,2 q. və yaxud qırmızı yeyinti boyağı, bitki yağı – 2 x. q.

Hazırlanması. Düyü ununa su əlavə edilib duru xəmir hazırlanır. Həmin xəmiri 11 gözcüyü olan xüsusi qıfdan qızdırılmış tiyana tökməklə tor formalı riştə bişirilir. Bu məqsədlə tiyan azacıq bitki yağı ilə yağlanır, əlin dairəvi hərəkəti ilə xəmir tiyana şəbəkə formasında tökülür, 2-3 dəq. ərzində riştə hazır olur. Riştələr üst-üstə yığılır ki, qurumasın. İç hazırlamaq üçün fındıq ləpəsi kənar qarışıqlardan təmizlənir, sürtgəcli maşında üyüdüülür, üyüdülmüş keşniş toxumu və hil ilə qarışdırılır. Mis məcməyiyə bitki yağı sürtülür, 8 əd. riştə üst-üstə qoyulub üzərinə iç tökülür. İç paxlavanın hər yerinə yeni qalınlıqda yayılmalıdır. Üzərinə 5 əd. riştə qoyulub dairəvi formaya salınır. Paxlavanın səthi zəfəranla və ya qırmızı yeyinti boyağı məhlulu ilə kvadrat şəklində bəzənir, 15-20 dəq. közərmiş kömür üzərində hər iki üzü bişirilir. Paxlavanın üstünə əkər, limon turşusu və 100 ml. (təxminən yarım st.) sudan hazırlanmış qaynar şərbət tökülür. 8-10 saat saxlanılır ki, şərbət paxlavanın içinə hopsun. Şəki paxlavası 1; 2 və 3 kq.-lıq kiçik qutularda qablaşdırılır. Qutunun daxilinə perqament kağızı sərilir. Şəki paxlavasını soyuducuda belə 10 gündən artıq müddətdə saxlamaq olmaz.

BANAN

BADAMBURA

QIRMABADAM

Ərzaqlar: Düyü unu - 84 q., toz-şəkər - 675 q., fındıq ləpəsi - 285 q., yumurta ağı - 35 q., limon turşusu - 1 q., keşniş toxumu - 2 q.

Hazırlanması. Toz-şəkər su ilə qaynadılır, limon turşusu əlavə edilib, yumşaq karamel kütləsi alınana qədər bişirilir. Bişmiş karamel kütləsi çalına-çalına soyudulur və istiliyi 50-60°C olduqda üzərinə yumurta ağı əlavə edilir və çalınma sürətləndirilir. Çalınının hazır olması onun ağ rəngindən və soyuduqda sınımasından bilinir. Çalınmış kütləyə xırdalanmış fındıq ləpəsi və keşniş toxumu əlavə edilib qarışdırılır, 0,5-0,7 sm. qalınlığında 15x8 sm. ölçüdə formalanır. Üzərinə qovrulmuş düyü unu səpilir.

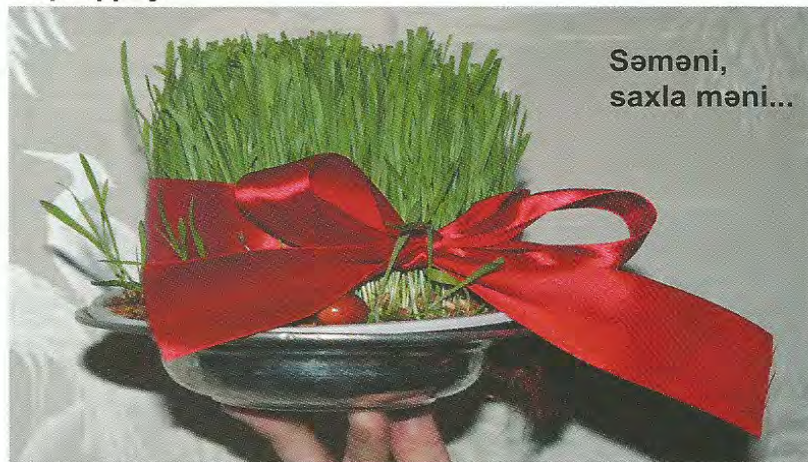

Papaq payı

ŞƏKƏR ÇÖRƏYİ

Ərzaqlar: Əla növ sort un - 3 st., kərə yağı - 1 st., şəkər kirşanı - 1,5 st., yumurta - 1 əd., vanilin - 1 çimdik.

Hazırlanması: Kərə yağı şəkər kirşanı ilə 25-30 dəq. çalınır, bu zaman ona az-az yumurta ağı əlavə edilir. Çalıntıya vanilin və ələnmiş un qatılıb xəmir yoğurulur, xəmir 10-12 dəq. övkələnir. Xəmindən 60-75 q.-lıq girdə kündələr hazırlanır, perqament kağızı sərilmiş çənnadı təbəqələrinə düzülür, üzərinə iri xal formasında yumurta sarısı çəkilib 175-180°C temperaturda 25-30 dəq. ərzində bişirilir. Şəkər çörəyi soyuduqdan sonra üstünə şəkər kirşanı səpilir. ■

Səmənı, saxla məni...

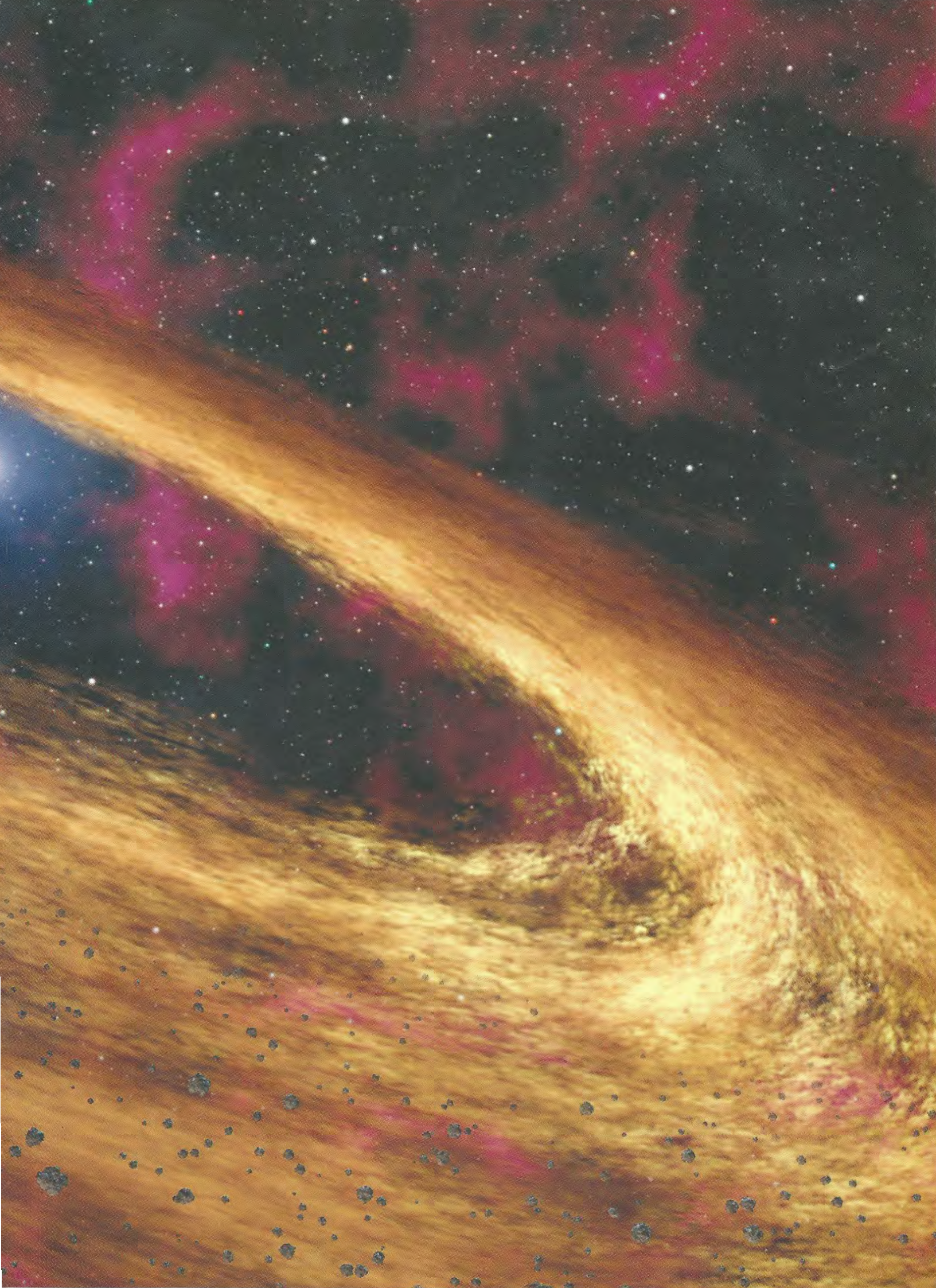

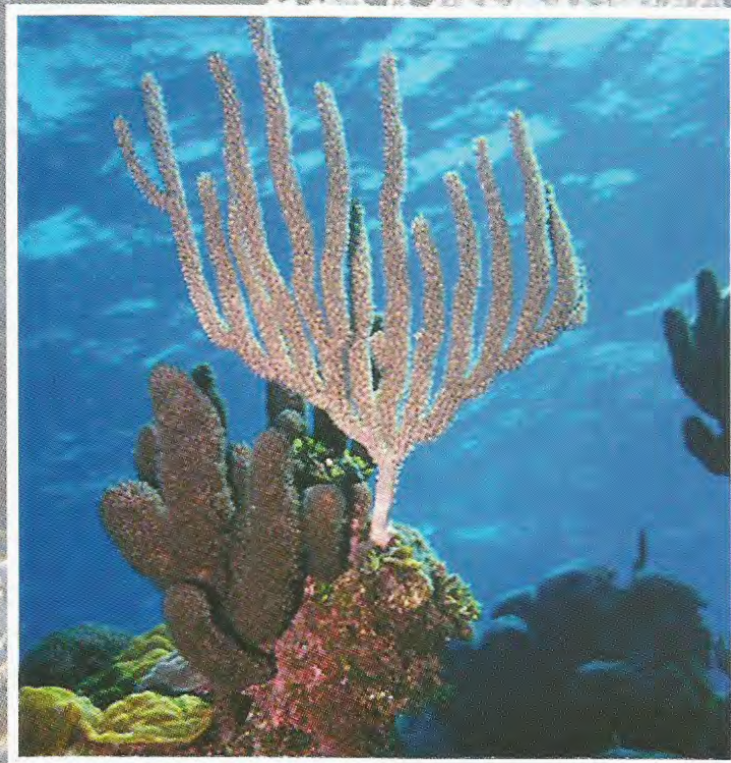
ƏN PARLAQ PULSAR

Astronomlar Yerdən 12000 işıq ili məsafəsində yerləşən pulsarın ən parlaq işartılarını müşahidə ediblər. Hərəsi cəmi 15 nanosaniyə çəkən işartılar (saniyənin 15 milyardda bir hissəsi) Tidbinbilla qəsəbəsində (Avstraliya) radioteleskop vasitəsilə qeydə alınıb.

Pulsarın çoxdan kəşf edilsə də, radioteleskop çox dəqiq və həssas hazırlandığından yalnız indi olduqca az çəkən işartıları qeydə ala bilib. (NTR.ru)

İSRAİL MƏRCANLARI YOX OLMAQ TƏHLÜKƏSİ ALTINDADIR

Qırmızı dəniz sahilindəki mərcanlıq sualtı üzməyi xoşlayanlar üçün coxdan ən sevimli istirahət yeri idi. Lakin son illərdə Eylat mərcanları yox olmaq təhlükəsi altındadır. Balıqçılıq sənayesinin təsiri nəticəsində mərcanlıqda məskunlaşan rəngbərəng, yarımsəffaf balıqlar su altı aləmin əsrlər boyu inkişaf etmiş «sakinlərini», demək olar ki, tamamilə sıradan çıxartmaq üzrədir. Çünki təsərrüfatlarda yetişdirilən balıqlar nitratlar ifraz edir. Bunlar da planktonun inkişafına şərait yaradır.

Plankton dəniz suyunu bulanıq etdiyinə və günəş şüalarının keçməsinə maneçilik yarandığına görə mərcanların əsl düşmənidir. Əvvəllər Eylat körfəzində nitratların miqdarı aşağı idi. Bu səbəbdən də mərcanlar burada yaxşı inkişaf edirdi. (NTR.ru)

BEŞ YÜZ MİN İL
YAŞINDA SU

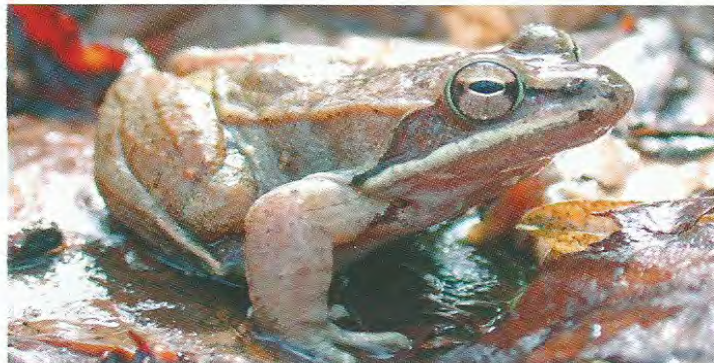

Amerikalı fiziklər müxtəlif maddələrin və əşyaların yaşını təyin etmək üçün kriptonium izotop üsulunu işləyib hazırlayıblar. Yeni üsulun ilk sınağı Misirin qərbindəki səhrada keçirilib və gözlənilməz fakt açıqlanıb - tədqiqatın aparıldığı quyudan tapılan su 500 min il yerin altında qalıbmış!

Yeni üsulun mənfi cəhəti də var: kriptonium - Yerdə olduqca nadir hallarda rast gəlinən elementdir.

AMFİBİYALARIN ÜÇDƏ BİRİ NİYƏ MƏHV OLUB?..

Ümumdünya təbiət və təbii sərvətlərin mühafizəsi birliyindən (IUCN) Saymon Stüart və onun həmkarları aşkar ediblər ki, amfibiyaaların üçdə bir hissəsi – **qurbağalar, tritonlar və digər növlər** ciddi təhlükə altındadır.

Alimlər amfibiyaaların 5 min 743 növünü öyrənərək müəyyən ediblər ki, onların 1 min 856-sı, yəni 30 faizindən çoxu zəifləyib və yox olmaq təhlükəsi altındadır. Yeganə çıxış yolu bu canlıları bağlı mühitdə çoxaltmaqdır.

IUCN-in verdiyi məlumatlara əsasən, amfibiyaalar məməlilərdən və quşlardan daha sürətlə məhv olur. Onlar problemin beynəlxalq səviyyədə müzakirə edilməsini tələb edirlər.

(Membrana)

Minerallar planetin ən əski varlıqları sayılır.

PLANETDƏ ƏN QƏDİM ƏŞYA

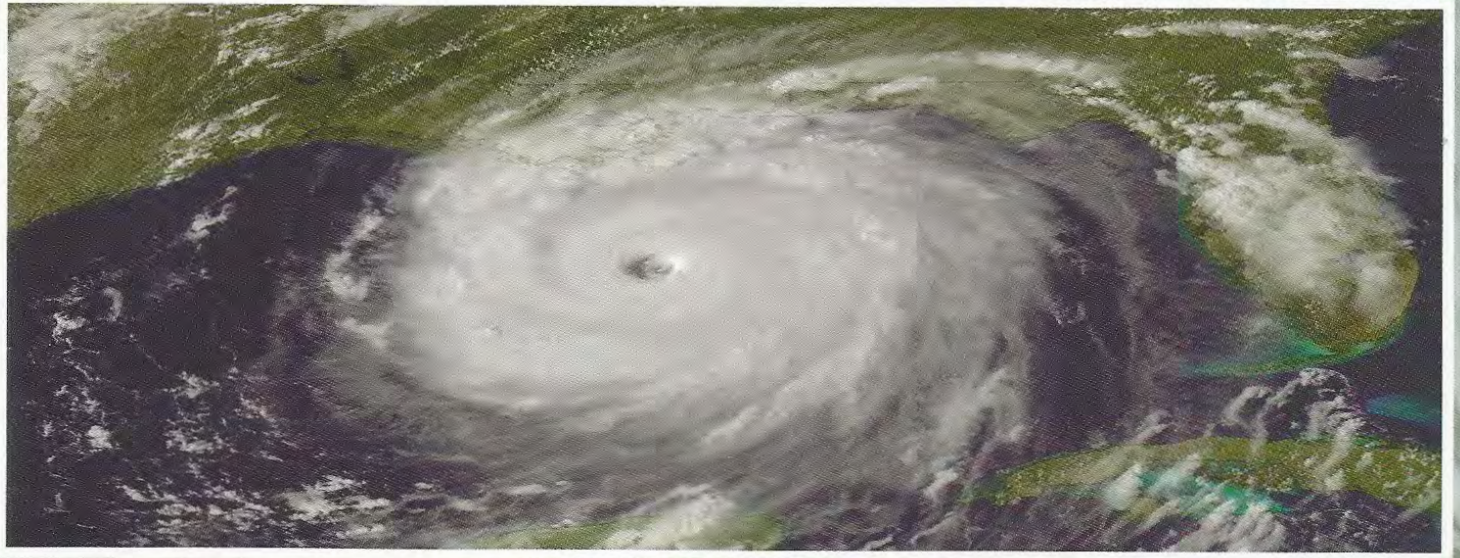
Amerikanın Viskonsin ştatında yaşı 4 milyard 400 milyon il olan ən qədim mineral ictimaiyyətin nəzərinə təqdim edilib. Yerli universitet yalnız mikroskop altında görmək mümkün olan kiçik sirkon kristalını geoloji muzeydə təqdim edib.

Bu kristalın aşkar edilməmişdən (Avstraliya, 2001-ci il) qabaq planetdə ən qədim əşya yaşı 3 milyard 800 milyon il olan mineral hesab edilirdi. (RŞN)

SUNAMİ YENİ DAĞLAR “YARADIB”

Britaniyalı alimlər Cənub-Şərqi Asiyada baş vermiş dekabr zəlzələsinin episentrində okean dibinin fotoşəkillərini nəşr ediblər.

Bu yer qalın lil qatı ilə örtülmüşdür, indi isə burada dağlar əmələ gəlib. Onların bəzilərinin hündürlüyü 100 m, uzunluğu isə 2 km.-dir. Sualtı qayalar silsiləsi Hind və Birma tektonik tavaları (sonuncusu – Avrasiya yaylasının bir hissəsidir) arasından sərhəd kimi keçir.

Dalğaların qəzəbi

Təbiətin şıltaqlığına qalib gələnər də var

Sunami su altında
«qayalar», «dağlar»
yaratsa da, Yer
üzünü xarabaliğa
çevirir, canlıları
məhv edib cəsədləri
okean sahillərinə
səpələyir.

AMERİKALILAR EV HEYVANLARINA İLDƏ 30 MİLYARD DOLLAR SƏRF EDİRLƏR

Amerika şəhərlərində heyvan gəzdiren insanlara tez-tez rast gəlinir. Bu insanların çoxu heyvanların sahibi deyil, sadəcə, onları gəzintiyə çıxaranlardır. Bu işi görməklə onlar gəlir mənbəyi tapıblar. Heyvanın bir dəfəlik gəzinti haqqı 15 dollardır. Hər dəfə heyvanların sahibləri şəhərdən kənara gedəndə dördayaqlı dostlarını heyvanlarla gəzintiyə çıxanların yanında gecələməyə qoyurlar. Bu halda, xidmət haqqı bir gecəyə 50 dollar təşkil edir.

Statistikaya əsasən, ABŞ ev itləri və pişiklərinin sayına görə dünyada birinci yeri tutur. Dəqiq desək, bu ölkədə ev heyvanlarının sayı 140 milyondur. Bunun 78 milyonu pişiklərin payına düşür. Qalanların arasında isə təkcə itlər deyil, ekzotik heyvanlar da var.

Birləşmiş Ştatlar ev heyvanları qidasının yalnız ən böyük istehlakçısı deyil, həm də ən böyük istehsalçısıdır. Amerikalılar heyvanların yeməyinə, onlara qulluq edilməsinə ildə təxminən 30 milyard dollar vəsait sərf edirlər.

ABŞ qanunları heyvanların hüquqlarını müdafiə edir. Mövcud qanunvericiliyə görə, heyvanlarla qəddarcasına rəftar etmək qadağandır. Heyvanlarını ictimai yerlərdən nəzarətsiz qoyanlar, başlı-başına buraxanlar və ya onlara qarşı zorakılıq edənlər

qanunla məsuliyyətə cəlb olunur və ya cərimələnirlər.

Heyvanlara qayğı göstərmək, ətraf mühiti təmiz saxlamağı da nəzərdə tutur. Şəhər hakimiyyəti rəsmiləri ev heyvanları sahiblərini dördayaqlı dostları gəzdirdiyi yerləri təmizləməyi məsləhət görürlər. Buna riayət etməyən, 100 dollar cərimələnəcəkdir.

ABŞ-da uşaqları erkən yaşlarından heyvanlara qayğı göstərməyə öyrədirlər. On minlərlə balacalar xüsusi təhsil proqramları vasitəsilə heyvanlarla tanış olur, onları anlamağa və hörmət etməyə öyrənirlər. Belə təmaslar uşaqların qəlbində xeyirxahlıq, məhəbbət və qayğıkeşlik hissi yaradır. Bunlar isə həyatda həmişə lazım olan keyfiyyətlərdir.

GÜNƏŞ

HAKİMİYYƏT VƏ GÜC RƏMZİ

Ramazan Qafarlı

«Oğuz kağan» eposunda deyilir ki, göydən şüa düşür. Oğuz görür ki, Günəşdən nurlu, Aydan parlaq işığın arasında gözəl bir qız oturub. Başı qızıl qütb ulduzlu bu qızdan onun üç oğlu olur: Üç qardaşın nəslə sonralar Bozoxlar – pozuxlar adı ilə tanınır. Ona görə ki, Oğuzun bu üç oğlu - Gün xan, Ay xan və Ulduz xan atalarının tapşırığı ilə dünyanı gəzib qeyri-adi varlıq axtararkən bir qızıl yay tapırlar. Bu yayı onlar öz arasında bölməli idilər. Lakin üç yerə bölünüb pozulması yayı gərəksiz bir əşyaya çevirir, magik gücünü - ox atmaq funksiyasını əlindən alırdı. O səbəbə də 3 oğlun və 4 nəvənin ardıcılıqları simvolik şəkildə özlərini yayın üç parçası – pozuğu sayırdılar. Və onlar qızıl yay kimi (qızıl yay günəşin yer üzündə nişanəsi idi) bütövlüklərini – birlikdə olmalarını, hakimiyyət və gücü nümayiş etdirirdilər. Nəhayət, Oğuz göl ortasında bir ağac görür. Ağacın oyuğunda gözəl bir qız oturub. Gözləri göydən də göy, saçları dalğa kimi, dişləri inci tək olan bu qızdan da Oğuzun üç oğlu dünyaya gəlir: Göy, Dağ, Dəniz. Bu üç qardaşdan törəyən nəsilələr isə Üçoxlar adını daşıyır. Azərbaycan türklərinin söy kökündə həm Bozox, həm də Üçox tayfaları iştirak edir. Mifik dünya modelinin türklərə məxsus bu strukturu farslara midiyalıllardan keçən dördqatlı sistemin (ışıqlı «alqış evi», gün qatı, ay qatı, ulduz qatı) də əsasında durur.

Azərbaycan türklərinin «Gün çıx, çıx...» çağırışında Günəş kəhər atın üstündə təsvir edilir. O, kainatın yaradıcısı və idarəedicisidir. Övladlarının, nəvə və nəticələrinin sayı-hesabı yoxdur. Duman, bulud onun oğlanları, od-alov, şüa isə qızlarıdır. Günəşin keçəl qızı - Bulud xəbəsləyin və paxılığın daşıyıcısıdır - istini adamlara qiymir, Günəşin nurunun qarşısını kəsir. Günəş ata uzaq səfərə çıxan kimi torpağın ixtiyarını qəddar köməkçilərinə - şaxtaya, qara verir. Adamlar onun əməllərindən tənəyə gəlib Ulu Günəşi çağırırlar:

*Gün, çıx, çıx, çıx,
Kəhər atı mən çıx...*

B. e. ə. II yüzilliyin ortalarında Manixey mənbələrində türk dilində «Tang tengri» adlı nəğmə yazıya alınıb. R.R.Aqat «Əski türk şeiri» kitabında yazır ki, «Tan Tanrı seher Tanrısıdır. O, gəldiyində insanlar onu öven sözlerle qarşıyorlar». İki min ildən çox yaşı olan şeiridə Günəş və Ay tanrılarına müraciət olunur.

*Görünün, Gün tanrı,
Siz bizi qoruyun!
Görünün, Ay tanrı,
Siz bizi qurtarın!*

Qəribədir ki, Azərbaycan türklərinin XIX yüzilliyin ikinci yarısında yazıya alınan «Gün çıx...» nəğməsi ruhən «Tang tenri» ilə səsləşir. Herodot isə daha əvvəlki əsrlərdə Qafqazda yaşayan prototürk tayfalarının Günəş Ataya tapındığını göstərib.

Günəş qədim Misir, yunan, hind mifologiyasında da yaradıcı obrazlarla əlaqələndirilir. Və türk xalqlarının ən əski inanclarında o, dünyanı formalaşdırən əsas vasitə kimi göstərilir. Təsadüfi deyil ki, prototürk tayfalarının qədim məskənləri Alma-Ata yaxınlığındakı qayaüstü rəsmlərdə Günəş öküzün başının üstündə insan şəklində təsvir olunub. Beləliklə, Günəş hakimiyyət, güc, himayədarlıq və xilaskarlıq rəmzidir.

AYLIQ BEYN
004 • İYUL 2007 • QIYMƏTİ 5 AZN

QAFQAZ
CAUCASUS TOURISM

AYLIQ BEYNƏLXALQ JURNALI
005 • AVQUST 2007 • QIYMƏTİ 5 AZN

QAFQAZ
CAUCASUS TOURISM TURİZM

Həzrət Əli
qalasının sirri
açılacaqmı?

Dünyanın
yeni 7 möcüzəsi
etirazla
qarşılandı

Dağlara söykənib
dənizlə nəğmələşən
Antalya

"QAFQAZ TURİZM" jurnalı

Hörmətli xanımlar və cənablar!!!

"Qafqaz Turizm" jurnalı 2006-cı ildə təsis olunub və hər ay oxucuların diqqətinə çatdırılıb. Məqsədimiz Azərbaycanda turizm, mədəniyyət, iqtisadiyyat sahələrini işıqlandırmaq, dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində turizm bazarının, mədəniyyət və iqtisadiyyat sahələrinin inkişaf mərhələlərini izləmək, ölkəmizin gəzməli-görməli yerlərini, mədəniyyətini, tarixini, iqtisadiyyatını onların nəzərinə çatdırmaq, bu sahələrdə oxucuların daha da maariflənməsinə nail olmaqdır. Bunu nəzərə alaraq iyul ayından etibarən "Qafqaz Turizm" jurnalı ayda 1 dəfə, 3500 tirajla çap olunur və Azərbaycanda fəaliyyət göstərən şirkətlərə, ofislərə, nüfuzlu işə obyektlərinə express vasitəsi ilə pulsuz olaraq çatdırılır.

İş adamlarının nəzərinə!

Şirkətinizin istehsal etdiyi məhsulları və ya təklif etdiyi xidmətləri, reklam və ya elanlarınızı, buklet və ya braşuralarınızı, reklam xarakterli məqalələrinizi jurnalımızın növbəti sayında yerləşdirə bilərsiniz.

Hörmətlə,

"Qafqaz Turizm" Redaksiyası MMC
Reklam və yayım şöbəsinin müdiri
Vüsal F.Cəfərov

AZ1033, Heydər Əliyev pr. 73/1, m. 31
Tel/faks: (+994 12) 567 24 88
Mob: (+994 55) 761 91 10
E-poçt: vusal@caucasustour.az

REKLAM BİZNESİN MÜHƏRRİKİDİR!!!

Sağlam gələcək - bizimlə gələcək!

Sizin
sağlamlığınız üçün
yüksək keyfiyyətli
dərman preparatları!

Azərbaycan, Bakı - AZ 1108
Atatürk pr-ti 3078
Tel.: (99412) 563 37 17, 563 41 01
Faks: (99412) 436 05 28
E-mail: hbcoldt@ultel.net
www.hb-med.com

Uğurlu biznes və xos süləncələr aləmi

“Şəki saray” Bakıdan kənarında istifadəyə verilən beynəlxalq səviyyəli ilk “5 ulduz”lu oteldir. Şəkinin mərkəzində, Xan sarayına, dövlət idarələrinə və mağazalara yaxın ərazidə yerləşir. Xatırladaq ki, Şəkinin iqlimi mülayim dağ iqlimidir. Yay sərin, qışı yağmurludur, amma mülayim keçir.

Oteldə biznes mərkəzi, 6 növ qonaq otaqları var, “Şəbəkə” restoranı və “Buta” barı fəaliyyət göstərir. Otel yüksək banket və toplantı imkanlarına malikdir.